FRÉDÉRIC BASTIAT

Stát + Protekcionismus a komunismus + Mír a svoboda

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Frédéric Bastiat · 1848–1849

* * *

Stát

Byl bych rád, kdyby se založila cena — ne pěti set franků, ale jednoho milionu, s věnci, kříži a stuhami — pro toho, kdo by předložil dobrou, jednoduchou a srozumitelnou definici tohoto slova: *stát*.

Jak nesmírnou službu by prokázal společnosti!

Stát! Co to je? Kde je? Co dělá? Co by měl dělat?

Víme o něm jen tolik, že je to tajemná bytost — a zajisté nejvíc o něco žádaná, nejvíc popoháněná, nejvíc zaneprázdněná, nejvíc kritizovaná, nejvíc obviňovaná, nejvíc vzývaná a nejvíc dráždivá osoba, jaká je na světě.

Vždyť vy, pane, nemám tu čest vás znát, ale sázím deset proti jedné, že už půl roku vymýšlíte utopie; a jestli je vymýšlíte, sázím deset proti jedné, že úkolujete *stát*, aby je uskutečnil.

A vy, paní, jsem si jist, že z hloubi srdce toužíte vyléčit všechna soužení smutného lidstva, a že byste v tom nebyla ani v nejmenším na rozpacích, kdyby se stát ráčil propůjčit.

Běda však! Ten nešťastník, jako Figaro, neví, koho poslouchat ani kam se obrátit. Sto tisíc úst tisku a tribuny na něj křičí najednou:

„Organizujte práci a pracující.

Vymýťte sobectví.

Zkroťte drzost a tyranii kapitálu.

Dělejte pokusy s hnojem a s vejci.

Rozbrázděte zemi železnicemi.

Zavlažte roviny.

Zalesněte hory.

Zřizujte vzorové farmy.

Zřizujte harmonické dílny.

Kolonizujte Alžírsko.

Kojte děti.

Vzdělávejte mládež.

Pomáhejte ve stáří.

Pošlete obyvatele měst na venkov.

Vyvažte zisky všech odvětví.

Půjčujte peníze, a to bezúročně, těm, kdo si přejí.

Osvoboďte Itálii, Polsko a Uhry.

Chovejte a šlechtěte jezdeckého koně.

Podporujte umění, vychovávejte nám hudebníky a tanečnice.

Zakažte obchod a týmž rozmachem stvořte obchodní loďstvo.

Objevte pravdu a vhoďte nám do hlav zrnko rozumu. Stát má poslání osvěcovat, rozvíjet, zvětšovat, posilovat, zduchovňovat a posvěcovat duši národů[1].“

— „Hleďte, pánové, trochu trpělivosti,“ odpovídá *stát* zkroušeně.

„Pokusím se vás uspokojit, ale potřebuji k tomu nějaké prostředky. Připravil jsem návrhy pěti nebo šesti nových daní, nejmírnějších, jaké kdy byly. Uvidíte, s jakou radostí se platí.“

Vtom se zdvihne velký křik: „Pozor! Pozor! Pěkná zásluha dělat něco s prostředky! Pak by se to vůbec nemuselo jmenovat *stát*. Místo nových daní nám staré zrušte. Zrušte:

Daň ze soli, daň z nápojů, daň listovní, daň městskou, daň živnostenskou, daň kolkovou. — Uprostřed této vřavy, poté co země dvakrát nebo třikrát vyměnila svůj *stát*, protože neuspokojil všechny požadavky, jsem si dovolil poznamenat, že si odporují. Co jsem to, panebože, vymyslel? Nemohl jsem si tu nešťastnou poznámku raději nechat pro sebe?

Jsem navždy zdiskreditován; a dnes platí, že jsem muž bez srdce a bez útrob, suchý filozof, individualista, měšťák, a abych to řekl jed-

ním slovem, ekonom anglické nebo americké školy.

Ó, odpusťte mi, vznešení spisovatelé, které nic nezastaví, dokonce ani vzájemné rozpory. Mýlím se, nepochybně, a z celého srdce odvolávám. Nic si víc nepřeji — buďte si tím jisti — než abyste byli vskutku objevili, mimo nás, dobrotivou a nevyčerpatelnou bytost, jménem *stát*, která má chleba pro všechny ústa, práci pro všechny ruce, kapitály pro všechny podniky, úvěry pro všechny plány, olej na všechny rány, balzám na všechna utrpení, rady pro všechny rozpaky, řešení pro všechny pochyby, pravdy pro všechny mysli, rozptýlení pro všechny stesky, mléko pro dětství, víno pro stáří; která postará o všechny naše potřeby, předejde všechny naše touhy, uspokojí všechnu naši zvědavost, napraví všechny naše omyly, všechny naše chyby, a odteď nás všechny zbaví prozíravosti, obezřetnosti, soudnosti, bystrosti, zkušenosti, pořádku, hospodárnosti, umírněnosti i činorodosti.

A proč bych si to nepřál? Bůh mi odpusť, čím víc o tom přemýšlím, tím víc shledávám, že je to pohodlná věc, a nemohu se dočkat, až budu i já mít po ruce ten nevyčerpatelný zdroj bohatství a světla, toho univerzálního lékaře, tu bezednou pokladnu, toho neomylného rádce, kterému říkáte *stát*.

A tak žádám, aby mi ho ukázali, aby mi ho definovali, a proto navrhuji, aby se založila cena pro toho, kdo první ten zázrak objeví. Vždyť mi přiznáte, že ten vzácný objev dosud učiněn nebyl, protože dosud všechno, co se pod jménem *státu* objeví, lid okamžitě svrhne — právě proto, že to nesplňuje poněkud rozporuplné podmínky programu.

Řeknu to? Obávám se, že v této věci podléháme jedné z nejpodivnějších iluzí, které kdy ovládly lidského ducha.

Člověk se zdráhá přijmout *útrapu*, *utrpení*. A přece ho příroda odsuzuje k *utrpení ze strádání*, pokud nepřijme *útrapu práce*. Má tedy jen volbu mezi těmito dvěma zly. Jak se vyhnout oběma? Dosud nalezl, a nikdy nenalezne, jen jeden prostředek: žít z práce druhých; zařídit to tak, aby útrapa a uspokojení nedopadaly na každého v přirozeném

poměru, nýbrž aby celá útrapa byla pro jedny a všechna uspokojení pro druhé. Odtud otroctví, odtud také plenění[2], ať se projevuje v jakékoli podobě: války, podvody, násilí, omezení, lsti a tak dále — netvorské zneužití, přesto však důsledné s myšlenkou, která je zrodila. Utlačovatele je třeba nenávidět a potírat, ale nelze říci, že by jednali nelogicky.

Otroctví se, díky nebi, ztrácí, a navíc naše ochota bránit svůj majetek znesnadňuje přímé a bezelstné plenění. Přesto něco zůstává. Je to onen nešťastný prvotní sklon, který mají v sobě všichni lidé: rozdělit složitý úděl života na dvě části, útrapu uvalit na druhého a uspokojení si ponechat pro sebe. Zbývá podívat se, v jaké nové podobě se tato smutná náklonnost projevuje.

Utlačovatel už nepůsobí přímo svými vlastními silami na utlačovaného. Ne, naše svědomí je na to příliš puntičkářské. Tyran a oběť tu stále jsou, ale mezi nimi stojí prostředník — stát, totiž sám zákon. Co je vhodnější k tomu, aby se naše skrupule umlčely a, což je snad víc ceněno, aby se zlomily odpory? A tak se každý z jakéhokoli titulu, pod jakoukoli záminkou obrací na stát. Říkáme mu: „Nezdá se mi, že mezi mými požitky a mou prací je uspokojivý poměr. Rád bych pro nastolení rovnováhy něco málo urval z majetku druhých. Jenže je to nebezpečné. Nemohl byste mi to usnadnit? Nemohl byste mi dát dobré místo? Nebo svázat obor mých konkurentů? Nebo mi bezúročně půjčit kapitály, které vezmete jejich majitelům? Nebo vychovat mé děti na účet veřejnosti? Nebo mi přidělit podpůrné prémie? Nebo mi zajistit blahobyt, až mi bude padesát? Tímto způsobem dosáhnu svého cíle s čistým svědomím, protože sám zákon bude jednat za mě, a budu mít všechny výhody plenění, aniž bych nesl rizika a hanbu!“

Protože je na jedné straně jisté, že se všichni obracíme na stát s nějakou takovou žádostí, a na druhé straně prokázáno, že stát nemůže poskytnout uspokojení jedněm, aniž by přidával k práci druhých, do-

voluji si — než se objeví lepší definice — nabídnout vlastní. Kdo ví, zda nevyhraje tu cenu? Zní takto:

Stát je ta velká fikce, skrze kterou se každý snaží žít na úkor všech ostatních.[3]

Vždyť dnes jako kdysi každý — o něco víc, o něco méně — rád by těžil z práce druhých. Nikdo si netroufá to otevřeně přiznat, zastírá to i před sebou samým; a co se tedy dělá? Vymyslí se prostředník, obrátíme se na *stát*, a každá třída mu po řadě přichází říci: „Vy, kdo můžete brát čestně a poctivě, berte veřejnosti, a my se rozdělíme.“ Běda! Stát má až příliš sklon řídit se tou ďábelskou radou, protože je složen z ministrů, úředníků, zkrátka z lidí, kteří jako všichni lidé nosí v srdci touhu a vždy horlivě chápou příležitost vidět růst svá bohatství a svůj vliv. Stát tedy rychle pochopí, co může získat z role, kterou mu veřejnost svěřuje. Bude rozhodčím, pánem všech osudů: bude brát mnoho, a tedy mu mnoho zůstane i pro něj samého; rozmnoží počet svých agentů, rozšíří okruh svých pravomocí; nakonec nabude drtivých rozměrů.

Co však stojí za povšimnutí, je úžasná slepota veřejnosti v celé té věci. Když šťastní vojáci převáděli poražené do otroctví, byli barbaři, ale nebyli nedůslední. Jejich cíl byl, jako je ten náš, žít z druhých; ale na rozdíl od nás ten cíl neminuli. Co si máme myslet o národě, kde se zdá, že nikdo netuší, že vzájemné drancování není o nic méně drancováním proto, že je vzájemné; že není o nic méně zločinem proto, že se provádí zákonně a spořádaně; že nic nepřidává k veřejnému blahobytu; že ho naopak snižuje o všechno, co stojí ten nákladný prostředník, kterému říkáme *stát*?

A tuto velkou chiméru jsme — k poučení lidu — umístili na čelo ústavy. Toto jsou první slova preambule:

> „Francie se ustavila v republiku, aby… povolala všechny občany k stále vyššímu stupni mravnosti, osvěty a blahobytu.“

Takže je to Francie neboli *abstrakce*, kdo povolává Francouze neboli *skutečnosti* k mravnosti, blahobytu a tak dále. Nepodléháme tak oné podivné iluzi, která nás vede očekávat vše od jiné energie, než je ta naše? Nenaznačuje to, že vedle Francouzů a mimo ně existuje nějaká ctnostná, osvícená, bohatá bytost, která může a má na ně vylévat své dobrodiní? Nepředpokládá to — a to zcela bezdůvodně —, že mezi Francií a Francouzi, mezi prostým zkratkovitým, abstraktním pojmenováním všech jednotlivců a těmito jednotlivci samými, existují vztahy otce k synu, poručníka k svěřenci, učitele k žáku? Vím dobře, že se někdy metaforicky říká: *vlast je něžná matka*. Ale aby bylo vidět to jalové tvrzení ústavy *in flagranti*, stačí ukázat, že se dá obrátit — neřeknu bez pochyby, ale dokonce s výhodou. Utrpěla by přesnost, kdyby preambule říkala:

> „Francouzi se ustavili v republiku, aby povolali Francii ke stále vyššímu stupni mravnosti, osvěty a blahobytu“?

Jakou cenu má axiom, v němž si podmět a přísudek mohou vyměnit místa bez obtíží? Všichni rozumíme, když se řekne: *matka bude kojit dítě*. Ale bylo by směšné říci: *dítě bude kojit matku*.

Američané si o vztazích občanů ke státu udělali jiný obraz, když do čela své ústavy postavili tato prostá slova:

> „My, lid Spojených států, abychom vytvořili dokonalejší jednotu, nastolili spravedlnost, zajistili domácí klid, postarali se o společnou obranu, zvětšili obecné blaho a zajistili dobrodiní svobody sobě i svému potomstvu, přijímáme, atd.“

Zde žádný chimérický výtvor, žádná *abstrakce*, od níž občané všechno žádají. Nic nečekají než od sebe samých a od své vlastní energie.

Dovolil-li jsem si kritizovat první slova naší ústavy, je to proto, že nejde — jak by se mohlo zdát — o pouhou metafyzickou subtilnost.

Tvrdím, že tato personifikace *státu* byla v minulosti a bude v budoucnosti plodným zdrojem neštěstí a revolucí.

Vidíte veřejnost na jedné straně a stát na druhé jako dvě odlišné bytosti; stát prý má na veřejnost chrlit, veřejnost prý má právo od státu žádat spousty lidských radostí. Co se musí stát?

Stát totiž není bezruký a ani být nemůže. Má dvě ruce — jednu, aby bral, a druhou, aby dával — jinak řečeno *tvrdou ruku* a *měkkou ruku*. Činnost druhé ruky je nutně podřízena činnosti první. Stát sice může brát a nedávat. Stalo se to a vysvětluje se to porézní a vstřebávající povahou jeho rukou, které si vždy ponechávají část a někdy všechno, čeho se dotknou. Ale co se nikdy nestalo, nikdy nestane a není ani myslitelné, je, aby stát vrátil veřejnosti víc, než jí vzal. Je tedy šílené, že před ním stojíme s pokornou tváří žebráků. Je mu radikálně nemožné udělit konkrétní výhodu některým jednotlivcům, kteří tvoří společenství, aniž by způsobil větší škodu celé obci.

Je tedy — pro naše nároky — postaven do zjevně bludného kruhu.

Odmítne-li dobro, které se po něm žádá, je obviňován z nemohoucnosti, zlé vůle, neschopnosti. Pokusí-li se je uskutečnit, musí lid tížit zdvojenými daněmi, působit víc škody než dobra, a z druhé strany si přitáhnout obecnou nelibost.

Takto je ve veřejnosti plno nadějí, ve vládě dva sliby: *mnoho dobrodiní a žádné daně*. Naděje a sliby, které si navzájem odporují, a tedy se nikdy nenaplňují.

Není v tom příčina všech našich revolucí? Mezi stát, který plýtvá nesplnitelnými sliby, a veřejnost, která si vytvořila neuskutečnitelné naděje, se vkládají dvě vrstvy lidí: *ctižádostivci* a *utopisté*. Jejich úloha je situací zcela předurčená. Tito nápadníci lidové obliby stačí lidu hulákat do uší: „Moc tě klame; kdybychom byli na jejím místě, zahrneme tě dobrodiním a osvobodíme tě od daní.“

A lid věří, lid doufá, a lid dělá revoluci.

Sotva jsou jeho přátelé u vlády, už jsou vyzváni, aby splnili. „Dejte mi tedy práci, chléb, pomoc, úvěr, vzdělání, kolonie," říká lid, „a přitom mě podle vašich slibů zbavte sevření berního úřadu."

Nový stát je v nemenších rozpacích než ten starý, protože pokud jde o nemožnosti, slibovat sice lze, ale dodržet ne. Pokouší se získat čas, potřebuje ho, aby dozrály jeho velké projekty. Nejprve udělá pár plachých pokusů; na jedné straně trochu rozšíří základní vyučování, na druhé trochu změní daň z nápojů (1830). Ale rozpor před ním vždy stojí: chce-li být filantropem, je nucen zůstat výběrčím daní; a zřekne-li se fiskálního hospodaření, musí se zříci i filantropie.

Tyto dva sliby si vždy a nutně překážejí. Užívat úvěru — tedy požírat budoucnost — je ovšem jedna momentální cesta, jak je sladit; pokouší se tak udělat trochu dobra v přítomnosti za cenu velkého zla v budoucnosti. Jenže ten postup vyvolává přízrak státního bankrotu, který úvěr zahání. Co dělat? Pak si *nový stát* zmužile zvolí jiný postup: shromáždí síly, aby se udržel, zdusí veřejné mínění, uchýlí se ke svévoli, zesměšní své dřívější zásady, prohlásí, že spravovat lze jen pod podmínkou nebýt oblíben; zkrátka vyhlásí se za *vládnoucí*.

A tam na něj čekají jiní nápadníci lidové obliby. Těží z téhož klamu, jdou toutéž cestou, dosahují téhož úspěchu, a brzy padnou do téže propasti.

Tak jsme dospěli k Únoru[4]. V té době iluze, která je tématem tohoto článku, pronikla hlouběji než kdy jindy do myšlení lidu, společně se socialistickými naukami. Víc než kdy jindy lid čekal, že stát v republikánské formě otevře dokořán zdroj dobrodiní a uzavře ten z daní. „Často jsem byl oklamán," říkal lid, „ale sám dohlédnu, aby se to už nestalo."

Co mohla dělat prozatímní vláda? Běda! To, co se v podobných chvílích vždycky dělá: slibovat a získávat čas. Jak se nebrání, a aby svým slibům dala větší vážnost, vtělila je do dekretů. „Větší blahobyt, méně práce, pomoc, úvěr, bezplatné vzdělávání, zemědělské kolonie,

mýcení lesů, a zároveň snížení daně ze soli, nápojů, dopisů, masa — vše bude přiznáno… až přijde Národní shromáždění.“

Národní shromáždění přišlo, a protože nelze uskutečnit dvě protichůdné věci, jeho úkol, jeho smutný úkol, se omezil na to, aby co nejšetrněji, jeden za druhým, všechny dekrety prozatímní vlády zrušilo.

Aby však zklamání nebylo příliš kruté, musel přistoupit na drobné ústupky. Některé závazky byly zachovány, u jiných se jen nepatrně začalo s plněním. Současná administrativa se tak snaží vymýšlet nové daně.

Teď se v myšlenkách přenáším o několik měsíců do budoucnosti a se smutkem v duši se ptám, co se stane, až noví agenti začnou po venkově vybírat nové daně — z dědictví, z příjmů, ze zemědělských zisků. Kéž nebe zalže moje tušení, ale vidím v tom znovu roli pro nápadníky lidové obliby.

Přečtěte si poslední *Prohlášení Hory*[5], které vydali k prezidentské volbě. Je trochu dlouhé, ale dá se shrnout do dvou slov: *stát má občanům mnoho dávat a málo brát*. Stále táž taktika, nebo chcete-li, týž omyl.

> „Stát dluží bezplatně vyučování a vzdělání všem občanům.“

Dluží:

> „Vzdělávání obecné a odborné, pokud možno přizpůsobené potřebám, povolání a schopnostem každého občana.“

Dluží:

> „Učit ho jeho povinnostem vůči Bohu, vůči lidem a vůči sobě samému; rozvíjet jeho city, jeho vlohy a schopnosti; dát mu konečně vědomí jeho práce, pochopení jeho zájmů a znalost jeho práv.“

Dluží:

„Zpřístupnit všem písemnictví a umění, dědictví myšlení, poklady ducha, všechny duchovní požitky, které povznášejí a posilují duši.“

Dluží:

„Napravit každou pohromu, požár, povodeň a tak dále (to ‚a tak dále‘ znamená víc, než naznačuje), kterou utrpěl občan.“

Dluží:

„Zasahovat do vztahů kapitálu a práce a stát se regulátorem úvěru.“

Dluží:

„Zemědělství seriózní povzbuzení a účinnou ochranu.“

Dluží:

„Vykoupit železnice, průplavy, doly“ — a nepochybně také je spravovat s onou průmyslovou schopností, která ho tolik vyznačuje.

Dluží:

„Vyvolávat velkorysé pokusy, povzbuzovat je a pomáhat jim všemi prostředky, které zajistí jejich úspěch. Jakožto regulátor úvěru bude velkoryse podporovat průmyslová a zemědělská sdružení, aby se jim dařilo.“

Stát toto vše dluží, aniž by se dotklo služeb, které poskytuje dnes; a tak třeba vůči cizině bude muset stále zaujímat výhružný postoj; vždyť, jak říkají signatáři programu: „spoutáni touto svatou solidaritou a precedenty republikánské Francie, obracíme svá přání a své naděje za hranice, které despocie zdvihá mezi národy: právo, které chceme pro sebe, chceme pro všechny, které tíží jho tyranií; chceme, aby naše slavná armáda byla, bude-li to třeba, armádou svobody.“

Vidíte, že *měkká ruka* státu, ta dobrá ruka, která dává a rozsévá, bude pod vládou Horalů[6] hodně vytížená. Snad si myslíte, že totéž bude platit i o *tvrdé ruce*, o té ruce, která proniká do našich kapes a nabírá?

Nedejte se mýlit. Nápadníci lidové obliby by neznali své řemeslo, kdyby neuměli, předvádějíce měkkou ruku, skrývat tu tvrdou.

Jejich vláda bude jistě *jubileum poplatníka*.

> „Je to nadbytek," říkají, „a nikoli nezbytné, co má daň zatěžovat."

Nebude to krásná doba, kdy — aby nás zahrnul dobrodiním — se berní úřad spokojí tím, že nám okrouhá nadbytek?

To není všechno. Horalové touží po tom, aby „daň pozbyla svůj utlačovatelský ráz a byla už jen aktem bratrství".

Nebesa dobrotivá! Dobře jsem věděl, že je v módě strkat bratrství všude, ale netušil jsem, že se dá vložit i do výběrčího lístku.

Když se signatáři programu dostanou k podrobnostem, říkají:

> „Chceme okamžité zrušení daní, které dopadají na věci každodenní nutnosti, jako je sůl, nápoje a tak dále."

> „Reformu pozemkové daně, městských potravních daní, živnostenských poplatků."

> „Bezplatné soudnictví, to jest zjednodušení forem a snížení poplatků." (To se zřejmě týká kolkovného.)

Tak tedy pozemková daň, potravní daně, živnostenské poplatky, kolkovné, sůl, nápoje, pošta — všechno jde pryč. Tito pánové našli tajemství, jak dát rozpálenou aktivitu *měkké ruce* státu a zároveň paralyzovat jeho *tvrdou ruku*.

Ptám se nestranného čtenáře: není to dětinství, a navíc nebezpečné dětinství? Jak by lid neudělal revoluci za revolucí, pokud se jednou

rozhodne nezastavit, dokud neuskuteční tento rozpor: „Státu nic nedávat a mnoho od něho dostávat“?

Myslí si někdo, že kdyby se Horalové dostali k moci, nebyli by obětí prostředků, kterými se jí chápou?

Občané, ve všech dobách stály proti sobě dva politické systémy a oba se dají hájit dobrými důvody. Podle jednoho musí stát mnoho konat, ale také musí mnoho brát. Podle druhého má být jeho dvojí působení málo cítit. Mezi těmito dvěma systémy je třeba volit. Co se však týká třetího systému — toho, který má s oběma něco společného a který spočívá v tom, všechno od státu žádat a nic mu nedávat, je chimérický, nesmyslný, dětinský, rozporuplný, nebezpečný. Ti, kdo ho vysouvají dopředu — aby si dopřáli potěšení obviňovat všechny vlády z nemohoucnosti a vystavovat je tak vašim úderům — ti vám lichotí a klamou vás, nebo přinejmenším klamou sami sebe.

Pokud jde o nás, soudíme, že stát není nebo by neměl být nic jiného než *společná síla*, ustavená ne proto, aby mezi všemi občany byla nástrojem útlaku a vzájemného plenění, nýbrž naopak proto, aby zaručila každému jeho vlastní a nechala vládnout spravedlnost a bezpečí.[7]

Protekcionismus a komunismus

Panu Thiersovi.

Nebuďte nevděčný únorové revoluci. Překvapila vás, snad vás i rozladila; ale také vám připravila — jako autorovi, řečníkovi, důvěrnému rádci[8] — nečekané triumfy. Mezi těmito úspěchy je jeden věru pozoruhodný. V těchto dnech jsme si v *La Presse* přečetli:

> „Sdružení pro obranu národní práce (dříve Mimerelův výbor) právě rozeslalo všem svým korespondentům oběžník, který oznamuje, že je otevřeno sbírkové upisování, aby se v dílnách rozšířila kniha pana Thierse *O vlastnictví*. Sdružení samo upisuje pět tisíc výtisků."

Byl bych rád u toho, kdy toto lichotivé oznámení padlo na vaše oči. Musel ve vašich očích zablýsknout záblesk pobaveného úsměvu.

Právem se říká: Boží cesty jsou tak neomylné, jako jsou nevyzpytatelné. Pokud mi totiž na okamžik přiznáte (což se brzy pokusím prokázat), že *protekcionismus* se zevšeobecněním mění v *komunismus* — tak jako se z kapříka stane kapr, dá-li mu Bůh žít —, je už dost zvláštní, že právě zastánce protekcionismu se staví jako přemožitel komunismu; ale ještě pozoruhodnější a utěšenější je, že mohutné sdružení, které vzniklo proto, aby teoreticky i prakticky šířilo komunistický princip (v míře, kterou pokládalo za výhodnou pro své členy), dnes věnuje polovinu svých prostředků na to, aby zahlazovalo zlo, které s druhou polovinou samo způsobilo.

Opakuji, je to podívaná utěšující. Uklidňuje nás ohledně nevyhnutelného vítězství pravdy, protože nám ukazuje, jak praví a první šiřitelé podvratných nauk, zděšeni vlastním úspěchem, nyní v téže dílně vyrábějí protijed i jed.

To ovšem předpokládá, že princip komunistický a princip prohibicionistický jsou totožné, a vy tu totožnost možná nepřiznáváte, i když, abych pravdu řekl, nezdá se mi možné, že byste byl mohl napsat čtyři sta stran o vlastnictví, aniž by vás to napadlo. Snad si myslíte, že jisté úsilí, které jsem věnoval svobodě obchodu, nebo spíš svobodnému obchodu, netrpělivost z jalové diskuse, žár boje, prudkost zápasu způsobily, že vidím — jak se nám polemikům až příliš často stává — omyly svých odpůrců zvětšovacím sklem. Nepochybně je to má obraznost, abych se s ní lépe vypořádal, co nafukuje teorii *Moniteur industriel* do rozměrů teorie *Populaire*. Jaká pravděpodobnost, že velcí průmyslníci, poctiví majitelé, bohatí bankéři, zkušení státníci se stali, aniž by to věděli a chtěli, zasvětiteli a apoštoly komunismu ve Francii? — A proč ne, prosím vás? Je tolik dělníků plných upřímné víry v *právo na práci*, a tedy komunistů, aniž by to věděli a chtěli, kteří by se nenechali jako takoví označit. Důvod je ten, že ve všech třídách zájem ohýbá vůli, a vůle, jak říká Pascal, je hlavním orgánem víry. Pod jiným jménem dělá mnoho průmyslníků, jinak velmi poctivých, komunismus — a to tak, jak se komunismus dělá vždy: s podmínkou, že se rozdělí jen cizí majetek. Jakmile však princip získá půdu a jde o to, aby se k rozdělení přenechal i jejich vlastní majetek, pak jim komunismus nahání hrůzu. Dřív rozšiřovali *Moniteur industriel*, teď šíří knihu *O vlastnictví*. Divit se tomu znamená neznat lidské srdce, jeho tajné pohnutky a to, jak snadno se stává obratným kazuistou.

Ne, pane, žár boje mě nenavedl, abych viděl prohibicionistickou nauku v tomto světle, protože jsem naopak proto, že jsem ji v tomto světle viděl *před* bojem, do něj vstoupil[9]. Věřte mi; rozšířit o něco náš zahraniční obchod — vedlejší výsledek, který není rozhodně k zahoze-

ní — nebyl nikdy mým rozhodujícím motivem. Věřil jsem a stále věřím, že v této otázce jde o vlastnictví. Věřil jsem a stále věřím, že náš celní sazebník — vzhledem k duchu, který ho zrodil, a argumentům, kterými se hájí — způsobil v samém principu vlastnictví průlom, jímž hrozí projít celý zbytek našeho zákonodárství.

Když jsem viděl stav myslí, zdálo se mi, že se nás chystá zaplavit *komunismus*, který — abych byl spravedlivý, musím to říci — nemá vědomí sebe sama a svého dosahu. Zdálo se mi, že tento komunismus (jsou totiž různé druhy) se zcela důsledně dovolává prohibicionistické argumentace a jen z ní vyvozuje důsledky. Právě na této půdě se mi tedy zdálo užitečné s ním bojovat; neboť když se obrníval sofismaty šířenými Mimerelovým výborem, nebyla naděje jej porazit, dokud by tato sofismata zůstala stát a vítězně vládla ve veřejném mínění. Z tohoto hlediska jsme se postavili v Bordeaux, v Paříži, v Marseille, v Lyonu, když jsme založili *Sdružení pro svobodný obchod*. Svoboda obchodu jako taková je pro národy jistě vzácným dobrem; ale kdybychom byli měli na mysli jen ji, dali bychom své asociaci název *Sdružení pro svobodu obchodu*, nebo politicky ještě obratněji *pro postupnou reformu celních sazeb*. Jenže slovo *svobodný obchod* znamená *volné nakládání s plody vlastní práce*, jinými slovy *vlastnictví*, a právě proto jsme je upřednostnili[10]. Jistě, věděli jsme, že nám to slovo přinese spoustu obtíží. Prohlašovalo princip, a tím mezi naše protivníky stavělo všechny zastánce opačného principu. Ba víc, odpor k němu měli i ti nejlépe nám nakloněni, totiž obchodníci, kteří tehdy mysleli spíš na reformu cel než na porážku komunismu. Le Havre, přestože s našimi myšlenkami sympatizoval, odmítl přijmout náš prapor. Ze všech stran mi říkali: „Spíš si vymůžeme pár úlev v sazebníku, pokud nevyvěsíme absolutní nároky.“ Odpovídal jsem: Jestli máte na mysli jen to, jednejte prostřednictvím svých obchodních komor. Dál mi říkali: „Slovo *svobodný obchod* lekne a vzdálí úspěch.“ Nic nebylo pravdivější; ale ze samotného leknutí, které to slovo způsobovalo, jsem čerpal nejsilnější

argument pro jeho přijetí. Čím víc děsí, říkal jsem, tím víc to dokazuje, že pojem vlastnictví mizí z myslí. Prohibicionistická nauka pokřivila ideje, a pokřivené ideje vytvořily protekci. Dosáhnout překvapením nebo laskavou vůlí ministra příležitostné úlevy v sazebníku znamená mírnit účinek, ne ničit příčinu. Zachoval jsem tedy slovo *svobodný obchod* — ne navzdory překážkám, které nám mělo vytvořit, ale právě pro ně; překážkám, které tím, že odhalily nemoc myslí, byly jistým důkazem, že samotné základy společenského řádu jsou ohroženy.

Nestačilo ohlásit svůj cíl jedním slovem; bylo třeba ho ještě definovat. To jsme udělali, a opisuji sem — jako doklad — první akt neboli manifest tohoto sdružení.

> Ve chvíli, kdy se spojují k obraně velké věci, pociťují signatáři potřebu vyložit své přesvědčení; vyhlásit *cíl*, *mez*, *prostředky* a *ducha* svého sdružení.
>
> *Výměna* je přirozené právo stejně jako *vlastnictví*. Každý občan, který vytvořil nebo získal nějaký výrobek, musí mít možnost buď ho použít bezprostředně pro sebe, nebo ho postoupit komukoli na zeměkouli, kdo mu za něj dá předmět, který on sám upřednostňuje. Zbavit ho této možnosti, přestože její užití nijak neodporuje veřejnému pořádku a dobrým mravům, a to pouze proto, aby se uspokojil zájem jiného občana, znamená uzákonit plenění; znamená to porušit zákon spravedlnosti.
>
> Je to též porušení podmínek řádu; vždyť jaký řád může panovat ve společnosti, kde každé odvětví, podporované v tom zákonem i veřejnou mocí, hledá svůj úspěch v útlaku všech ostatních?
>
> Je to zapomínání na prozřetelnostní myšlenku, která řídí lidské osudy — myšlenku zjevenou nekonečnou rozmanitostí podnebí, ročních období, přírodních sil a schopností, tedy dober, která Bůh rozdě-

lil mezi lidi tak nerovnoměrně právě proto, aby je výměnou spojil poutem obecného bratrství.

Je to narušování rozvoje veřejného blahobytu, protože ten, kdo není svobodný ve *výměně*, není svobodný ani ve volbě práce, a vidí se nucen dát falešný směr svému úsilí, svým schopnostem, svým kapitálům a činitelům, které mu příroda dala k dispozici.

A konečně je to ohrožení míru mezi národy; neboť to přetrhává vazby, které je spojují a které činí války nemožnými tím, že je dělají nákladnými.

Sdružení si tedy klade za cíl *Svobodu výměny*.

Signatáři neupírají společnosti právo ukládat na zboží překračující hranice daně určené na společné výdaje, pokud jsou stanoveny jedině s ohledem na potřeby státní pokladny.

Jakmile však daň pozbývá svého fiskálního charakteru a jejím cílem je odstavit cizí výrobek, k nelibosti samotné pokladny, aby se uměle zvýšila cena obdobného tuzemského výrobku a společenství se tak vydíralo ve prospěch jedné třídy, od toho okamžiku se projevuje *protekce*, nebo lépe řečeno *plenění*, a to je princip, který se sdružení snaží v myslích zničit a zcela vymazat z našich zákonů, nezávisle na jakékoli vzájemnosti a bez ohledu na systémy, které převládají jinde.

Z toho, že sdružení usiluje o úplné zničení protekcionistického režimu, nijak neplyne, že by chtělo provést tuto reformu v jediném dni, jediným hlasováním. I při návratu od zla k dobru a od umělého stavu k stavu přirozenému může obezřetnost diktovat opatření. Tyto podrobnosti provedení patří do pravomoci státu; posláním sdružení je šířit a popularizovat *princip*.

Pokud jde o prostředky, které hodlá použít, nikdy je nebude hledat jinde než na ústavní a zákonné cestě.

> A konečně se sdružení staví mimo všechny politické strany. Nenasazuje se ve službách žádného odvětví, žádné třídy, žádné části území. Zahrnuje věc věčné spravedlnosti, míru, jednoty, svobodné výměny, bratrství mezi všemi lidmi; věc obecného zájmu, který se všude a ve všech aspektech kryje s věcí *spotřebitelské veřejnosti*.

Je v tomto programu jediné slovo, které by neprozrazovalo horoucí přání upevnit, ba znovu nastolit v myslích pojem vlastnictví, pokřivený restriktivním režimem? Není zřejmé, že obchodní zájem je zde v druhém plánu a sociální zájem v prvním? Všimněte si, že sazebník sám — dobrý nebo špatný z hlediska správního či fiskálního — nás zajímá málo. Jakmile však *záměrně* působí v ochranářském smyslu, to jest jakmile projevuje myšlenku plenění a zásadní popření práva vlastnictví, bojujeme proti němu ne jako proti sazebníku, ale jako proti systému. *To je*, říkáme, myšlenka, kterou se budeme snažit zničit v myslích, aby zmizela z našich zákonů.

Snad se budou ptát, proč jsme — majíce na mysli obecnou otázku takové závažnosti — omezili boj na pole jedné speciální otázky.

Důvod je prostý. Bylo třeba postavit proti sdružení sdružení, zapojit do naší armády zájmy a vojáky. Dobře jsme věděli, že mezi *prohibicionisty* a *svobodooběhovci* polemika nemůže pokračovat, aniž by se nerozvířily — a nakonec vyřešily — všechny morální, politické, filozofické, ekonomické otázky, které s vlastnictvím souvisí; a protože Mimerelův výbor tím, že se zabýval jen zvláštním cílem, tento princip ohrozil, museli jsme doufat, že princip napravíme tím, že se také budeme zabývat opačným zvláštním cílem.

Ale co záleží na tom, co jsem řekl či myslel jindy? Co záleží na tom, že jsem spatřil nebo myslel, že spatřuji, jistou spojitost mezi protekcionismem a komunismem? Podstatné je vědět, zda ta spojitost existuje. To se právě chystám prozkoumat.

Nepochybně si vzpomínáte na den, kdy jste se svou obvyklou obratností přiměl pana Proudhona pronést známé přiznání: „Dejte mi *právo na práci*, a já vám přenechám *právo na vlastnictví*.“ Pan Proudhon neskrýval, že v jeho očích jsou tato dvě práva neslučitelná.

Je-li *vlastnictví* neslučitelné s *právem na práci*, a je-li *právo na práci* založeno na témž principu jako *protekce*, co z toho můžeme vyvodit, než že *protekce* je sama neslučitelná s *vlastnictvím*? V geometrii se za nezpochybnitelnou pravdu pokládá, že dvě věci rovné téže třetí jsou rovny i mezi sebou.

Stalo se, že vynikající řečník pan Billault[11] uznal za vhodné hájit z tribuny *právo na práci*. Nebylo to snadné vzhledem k přiznání, které panu Proudhonovi uklouzlo. Pan Billault dobře chápal, že nechat stát zasahovat, aby vyvažoval majetky a vyrovnával postavení, znamená vstoupit na svah vedoucí ke komunismu; a co řekl, aby přiměl Národní shromáždění porušit vlastnictví a jeho princip? Řekl vám prostě, že to, co po vás žádá, už sami děláte svými celními sazbami. Jeho požadavek nejde dál než k poněkud širšímu uplatnění nauk, které vy sami přijímáte a uplatňujete. Zde jsou jeho slova:

> Obraťte zrak k našim celním sazebníkům; svými zákazy, svými rozdílnými sazbami, svými prémiemi, kombinacemi všeho druhu je to společnost, která pomáhá, podpírá, zpomaluje nebo urychluje všechny kombinace *národní práce* (*Výborně!*); nedrží jen rovnováhu mezi francouzskou prací, kterou chrání, a prací cizí, nýbrž na půdě vlasti vidí různá odvětví, jak znovu a bez ustání zasahuje mezi ně. Vyslechněte před jejím tribunálem věčné stížnosti jedněch na druhé; podívejte se například na odvětví používající železo, jak si stěžují na ochranu udělenou francouzskému železu proti železu zahraničnímu; na ta, která používají předené plátno nebo bavlnu, jak protestují proti ochraně udělené francouzské přízi, proti vyloučení příze zahraniční, a tak dále. Společnost (měl říci: *vláda*) se tedy nevyhnutelně mísí do všech sporů, do všech rozpaků práce; zasahuje do nich aktivně každý

den, přímo i nepřímo, a jakmile budete poprvé řešit celní otázky, uvidíte, že ať chcete nebo ne, budete nuceni zaujmout stranu a sami vymezit podíl každého zájmu.

Není tedy námitkou proti povinnosti společnosti vůči strádajícímu pracovníku ta nezbytnost, kterou by vláda tím vytvořila — totiž zasahovat do otázky práce.

A všimněte si prosím, že pan Billault ve své argumentaci neměl nijak v úmyslu zahrnout vás krvavou ironií. Není to maskovaný svobodooběhovec, který s potěšením dělá hmatatelnou nedůslednost protekcionistů. Ne, pan Billault je sám upřímný protekcionista. Usiluje o vyrovnání majetků zákonem. Na této cestě pokládá působení celních sazeb za užitečné; a narazí-li jako na překážku na právo vlastnictví, přeskočí ji, jak to děláte vy. Pak mu ukáží *právo na práci* — druhý krok touž cestou. Znovu narazí na překážku práva vlastnictví; znovu ji přeskočí. Když se však otočí, překvapeně vidí, že vy už za ním nejdete. Ptá se vás, proč. Kdybyste mu odpověděli: *Přiznávám v zásadě, že zákon může porušovat vlastnictví, ale pokládám za nevhodné, aby to dělal v podobě práva na práci*; pan Billault by vám rozuměl a rozebíral by s vámi tuto druhotnou otázku vhodnosti. Jenže vy mu stavíte do cesty samý *princip vlastnictví*. To ho udivuje a cítí se oprávněn vám říci: *Nehrajte si teď na pravověrného, a jestli odmítáte právo na práci, aspoň se při tom neopírejte o právo vlastnictví, protože to vy sami svými celními sazbami porušujete, kdykoli se vám to hodí*. Mohl by s jistým oprávněním dodat: *Celními sazbami často porušujete vlastnictví chudého ve prospěch bohatého. Právem na práci byste porušovali vlastnictví bohatého ve prospěch chudého. Jaké neštěstí, že si zpytování svědomí vás zmocňuje tak pozdě*[12]?

Mezi vámi a panem Billaultem je tedy jen jediný rozdíl. Oba jdete toutéž cestou — cestou komunismu. Jenže vy jste na ní udělal jediný krok, kdežto on dva. V tomto ohledu, aspoň v mých očích, máte vy vý-

hodu. Ale ztrácíte ji po stránce logiky. Pokud totiž kráčíte stejně jako on zády k vlastnictví, je přinejmenším velmi zábavné, že se stavíte do role jeho rytíře. Této nedůslednosti pan Billault uměl předejít. Ale běda! Zato upadá i on sám do smutného slovního klamu! Pan Billault je příliš osvícený, aby neucítil — aspoň mlhavě — nebezpečí každého svého kroku na cestě, která vede ke komunismu. Nevystavuje se směšnosti stavět se do role zastánce vlastnictví ve chvíli, kdy je porušuje; ale co si vymyslí k své obhajobě? Dovolává se oblíbeného axiomu každého, kdo chce usmířit dvě neslučitelné věci: *Žádné principy nejsou*. Vlastnictví, komunismus — berme trochu odevšad, podle okolností.

> „Podle mého soudu kyvadlo civilizace, které kývá od jednoho principu k druhému podle potřeb okamžiku, ale vždy odnáší s sebou další pokrok, se po silném náklonu k absolutní svobodě jedinečnosti vrací k nutnosti vládního působení."

Nic na světě tedy není pravdivé, žádné principy nejsou, protože se kyvadlo musí kývat od jednoho principu k druhému podle *potřeb okamžiku*. Ó metaforo, kam až bys nás zavedla, kdybychom ti nechali volnost[13]!

Jak jste s velkým rozmyslem řekl z tribuny, nedá se říkat — a tím méně psát — všechno najednou. Mějme na paměti, že zde nezkoumám ekonomickou stránku ochranářského režimu; nehledám ještě, zda z hlediska národního bohatství přináší víc dobra než zla, nebo víc zla než dobra. Jediné, co chci dokázat, je, že není ničím jiným než projevem komunismu. Páni Billault a Proudhon tento důkaz začali. Pokusím se ho dokončit.

Nejprve: co se má rozumět komunismem? Je víc způsobů, ne-li jak uskutečnit společenství statků, tedy aspoň jak se o něj pokoušet. Pan de Lamartine jich napočítal čtyři. Vy myslíte, že je jich tisíc, a já s vámi souhlasím. Přesto se mi zdá, že všechny spadají do tří obecných kategorií, z nichž podle mne jen jedna nese skutečná nebezpečí.

Zaprvé, dva nebo víc lidí si mohou usmyslet, že spojí svou práci a svůj život. Pokud se nesnaží narušit bezpečí, omezit svobodu ani uzurpovat cizí vlastnictví — ani přímo, ani nepřímo —, pak dělají-li zlo, dělají ho sobě. Tendencí těchto lidí je vždy odejít do vzdálených pouští, aby tam uskutečnili svůj sen. Každý, kdo o těchto věcech přemýšlel, ví, že ti nešťastníci v útrapách zahynou, obětí svých iluzí. V naší době dali komunisté tohoto druhu svému chimérickému ráji jméno *Ikarie*, jako by měli smutnou předtuchu toho strašného konce, k němuž se ženou[14]. Musíme nad jejich zaslepeností naříkat, měli bychom je varovat, kdyby nás byli s to vyslechnout, ale společnost se jejich chimér nemusí bát.

Jiná podoba komunismu, a jistě ta nejbrutálnější, je tato: *shrnout všechny existující hodnoty na hromadu a rozdělit stejným dílem*. To je plenění, které se stalo vládnoucím a všeobecným pravidlem. To je zničení nejen vlastnictví, ale i práce a samé pohnutky, která přiměje člověka pracovat. Tento komunismus je tak násilný, tak nesmyslný, tak netvorský, že ho opravdu nemohu pokládat za nebezpečný. To jsem před nedávnem říkal před početným shromážděním voličů, převážně z trpících tříd. Mé slova přivítal výbuch reptání.

Vyjádřil jsem své překvapení. „Jakže!“ říkali, „pan Bastiat se opovažuje tvrdit, že komunismus není nebezpečný! Je tedy komunistou! No ovšem, tušili jsme to; vždyť komunisté, socialisté, ekonomové, to jsou synové téhož rodu, jak dokazuje i rým.“ Měl jsem co dělat, abych se z té šlamastyky dostal. Ale právě tento výkřik dokazoval pravdivost mé věty. Ne, komunismus není nebezpečný, když se ukáže ve své nejnaivnější podobě, totiž jako čisté a prosté plenění; není nebezpečný, protože nahání hrůzu.

Spěchám říci, že má-li a může-li být protekcionismus přirovnán ke komunismu, pak ne k tomu, který jsem právě popsal.

Komunismus však má třetí podobu.

Nechat zasahovat stát, dát mu za úkol vyvažovat zisky a vyrovnávat majetky — tak, že bez souhlasu bere jedněm, aby bez odměny dával druhým — pověřit ho dílem vyrovnání cestou plenění: to je jistě komunismus. Prostředky, jaké stát k tomu používá, ani krásná jména, jimiž se tato myšlenka ozdobuje, na tom nic nemění. Ať své uskutečnění provádí prostředky přímými nebo nepřímými, omezováním nebo daní, celními sazbami nebo *právem na práci*; ať je staví pod záštitu rovnosti, solidarity nebo bratrství — na povaze věcí to nic nemění; drancování vlastnictví není o nic méně drancováním proto, že se provádí pravidelně, spořádaně, systematicky a mocí zákona.

Dodávám, že právě tento komunismus je v naší době opravdu nebezpečný. Proč? Protože v této podobě jej vidíme neustále připraven všechno zaplavit. A hle: jeden žádá, aby stát bezplatně dodal řemeslníkům a rolníkům pracovní nástroje; to znamená vyzývat ho, aby je vyrval jiným řemeslníkům a rolníkům. Druhý chce, aby stát půjčoval bezúročně; to nemůže udělat, aniž by porušil vlastnictví. Třetí volá po bezplatném vzdělání na všech stupních; *bezplatném*! to znamená: na účet poplatníků. Čtvrtý žádá, aby stát subvencoval dělnická sdružení, divadla, umělce a tak dále. Jenže tyto subvence znamenají tolik a tolik hodnoty odňaté těm, kdo si ji poctivě vydělali. Pátý nedá pokoj, dokud stát uměle nezvýší cenu nějakého výrobku ve prospěch toho, kdo ho prodává; ale to je k tíži toho, kdo ho kupuje. Ano, v této podobě je málo osob, které by jednou nebo jindy nebyly komunisty. Vy jste, pan Billault je, a obávám se, že ve Francii jsme jimi všichni do nějaké míry. Zdá se, že zásah státu nás smiřuje s pleněním tím, že odpovědnost přesouvá na všechny, to jest na nikoho, takže si cizího majetku užíváme s čistým svědomím. Nezačal takto onen poctivý pan Tourret[15], jeden z nejbezúhonnějších mužů, kteří kdy zasedli v ministerských lavicích, výklad důvodů zákona o zálohách pro zemědělství? „Nestačí dát vzdělání k pěstění umění, je ještě třeba poskytnout pracovní

nástroje.“ Po tomto úvodu předkládá Národnímu shromáždění zákon, jehož první článek zní:

> Čl. 1. Ministerstvu zemědělství a obchodu se otvírá v rozpočtu roku 1849 úvěr deseti milionů, určený na zálohy pro vlastníky a sdružení vlastníků zemědělských pozemků.

Přiznejte, že kdyby zákonodárný jazyk dbal na přesnost, článek by musel znít takto:

> Ministr zemědělství a obchodu se zmocňuje během roku 1849 vzít deset milionů z kapsy *zemědělcům, kteří je velice potřebují a kterým náleží*, aby je vložil do kapsy *jiným zemědělcům, kteří je rovněž potřebují a kterým nenáleží*.

Není to komunistický čin? A zevšeobecněn, nestává se komunismem?

Takový továrník, který by se raději nechal zemřít, než aby ukradl haléř, nedělá si sebemenší skrupule, že by zákonodárství předložil tuto žádost: „Vydejte zákon, který zvýší cenu mého sukna, mého železa, mého uhlí a dovolí mi vydírat mé zákazníky.“ Protože důvod, o nějž se opírá, je ten, že není spokojen se svým ziskem — takovým, jaký mu dává svobodná výměna neboli *svobodný obchod* (což prohlašuji za totéž, ať kdo říká co chce) — a protože, na druhé straně, všichni jsme se svým ziskem nespokojeni a připraveni volat po zákonodárství, je jasné — aspoň v mých očích —, že pokud nespěchá odpovědět: „Do toho mi nic není; nejsem pověřeno porušovat vlastnictví, nýbrž je zaručit“, pak jsme — pravím — v plném komunismu. Prostředky, jaké stát použije, se mohou lišit, ale cíl mají stejný a navazují na týž princip.

Dejme tomu, že se dostavím k zábradlí Národního shromáždění a řeknu: Provozuji živnost, a nezdá se mi, že jsou mé zisky dostatečné. Proto vás prosím, abyste vydali dekret, který opravňuje pány výběrčí vybírat v můj prospěch, jen *jediný ubohý centim z každé francouzské rodiny*. — Jestli zákonodárství vyhoví mé žádosti, lze v tom, chcete-li, vi-

dět jen izolovaný případ zákonného plenění, který si ještě nezaslouží jméno komunismus. Jestliže však všichni Francouzi, jeden po druhém, přijdou s touž prosbou, a jestli je zákonodárství zkoumá s otevřeným úmyslem uskutečnit rovnost majetků, je to právě v tomto principu — provázeném důsledky —, v němž vidím, a vy nemůžete nevidět, komunismus.

Zda zákonodárství k uskutečnění své myšlenky použije celníka nebo výběrčího, přímou daň nebo nepřímou daň, omezení nebo prémii — na tom málo záleží. Pokládá se za oprávněno brát a dávat bez protihodnoty? Pokládá za své poslání vyvažovat zisky? Jedná v souladu s tímto přesvědčením? Souhlasí a volá po tomto způsobu jednání veřejnost? Pak říkám, že jsme na svahu vedoucím ke komunismu, ať si to uvědomujeme nebo ne.

A řekne-li mi někdo: *Stát takto nejedná ve prospěch všech, nýbrž jen ve prospěch některých tříd*, odpovím: Pak našel způsob, jak sám komunismus ještě zhoršit.

Cítím, pane, že proti těmto odvozeninám lze vrhnout pochybnost pomocí snadno dostupného zmatení pojmů. Někdo mi uvede zcela legitimní správní činy, případy, kdy je zásah státu stejně spravedlivý jako užitečný; a pak postaví zdánlivou analogii mezi těmito případy a těmi, proti nimž se bouřím; postaví mě do špatného světla, řekne mi: *Buď nesmíte vidět komunismus v protekci, nebo ho musíte vidět v každé činnosti vlády*.

To je past, do které nechci padnout. Proto jsem nucen zkoumat, jaká je přesně okolnost, která vtiskává zásahu státu *komunistickou* povahu.

Jaké je poslání státu? Které věci mají občané svěřit společné síle? Které naopak vyhradit soukromé činnosti? Odpovídat na tyto otázky by znamenalo přednášet politiku. Naštěstí k vyřešení problému, který nás zaměstnává, ji nepotřebuji.

Když si občané — místo aby si jednu *službu* poskytli každý sám — tuto službu promění ve *službu veřejnou*, to jest když uznají za vhodné složit se, aby společně provedli nějakou práci nebo si opatřili uspokojení, nenazývám to *komunismem*, protože v tom nevidím to, co dává komunismu jeho zvláštní pečeť: *vyrovnání cestou plenění*. Stát sice *bere* prostřednictvím daně, ale *vrací* prostřednictvím služby. Je to zvláštní, ale legitimní podoba základu každé společnosti — totiž *výměny*. Jdu ještě dál. Svěřením konkrétní služby státu mohou občané udělat dobrou nebo špatnou operaci. Udělají ji dobře, pokud se tím služba poskytuje s větší dokonalostí a hospodárností. Udělají ji špatně v opačném případě; ale v žádném z obou se neobjevuje princip komunistický. V prvním případě občané uspěli; v druhém se zmýlili, to je všechno; a je-li komunismus omyl, neplyne z toho, že by každý omyl byl komunismem.

Ekonomové jsou obecně velmi nedůvěřiví vůči vládním zásahům. Vidí v nich všelijaké nevýhody, utlumení svobody, energie, prozíravosti a individuální zkušenosti, které jsou nejcennějším fondem společnosti. Často tedy proti tomuto zásahu bojují. Jenže ne z téhož hlediska a ze stejného důvodu, pro který odmítají *protekci*. Ať tedy proti nám nikdo nedělá argument z naší — snad až příliš výrazné — záliby ve svobodě, ať neříká: Není divu, že tihle pánové odmítají ochranářský režim, vždyť odmítají zásah státu *ve všech věcech*.

Předně, není pravda, že bychom ho odmítali ve všech věcech. Uznáváme, že posláním státu je *udržovat řád, bezpečí, nechat respektovat osoby a vlastnictví, potlačovat podvody a násilí*. Pokud jde o služby, které mají — jak bych řekl — povahu průmyslovou, nemáme jiné pravidlo než toto: *stát se jich ujme, pokud z toho pro celek plyne úspora sil*. Ale proboha, ať se v tom výpočtu berou v úvahu všechny nespočetné nevýhody, které s sebou nese práce monopolizovaná státem.

Potom — jsem nucen opakovat — jedna věc je hlasovat proti nové pravomoci udělované státu z toho důvodu, že po všem spočítání je ne-

výhodná a představuje národní ztrátu; jiná věc je hlasovat proti této nové pravomoci proto, že je nelegitimní, plenivá, a protože dává vládě za úkol dělat právě to, čemu je její rozumné poslání bránit a trestat. Nuže, proti takzvanému ochrannému režimu máme obě tyto námitky, ale ta druhá u našeho rozhodnutí vést proti němu — ovšem zákonnými cestami — zuřivou válku velice převažuje.

Kdyby se tak třeba předložila obecní radě otázka, zda je lepší nechat každou rodinu dojít si pro svou zásobu vody čtvrt míle daleko, nebo zda je lepší, aby úřad vybral poplatek a nechal vodu přivést na náves — neměl bych vůči zkoumání takové otázky žádnou zásadní námitku. Výpočet výhod a nevýhod pro všechny by byl jediným činitelem rozhodnutí. V tom výpočtu je možné se splést, ale ani omyl, který by znamenal ztrátu majetku, nebude *systematickým porušením* vlastnictví.

Jestliže ale pan starosta navrhne pošlapat jedno odvětví ve prospěch druhého, zakázat dřeváky ve prospěch obuvníků, nebo něco takového, pak mu řeknu, že tu nejde o výpočet výhod a nevýhod, nýbrž o zvrácení autority, o zneužívající odklonění veřejné moci; řeknu mu: *Vy, kdo jste svěřenec autority a veřejné moci k tomu, abyste trestal plenění, jak se opovažujete tuto autoritu a veřejnou moc použít k tomu, abyste plenění chránil a systematizoval*?

A jestliže myšlenka pana starosty zvítězí, jestliže v důsledku tohoto precedentu uvidím všechna odvětví vesnice v pohybu, jak se dožadují privilegií na úkor jedna druhé, jestliže uprostřed tohoto vřavu bezohledných ctižádostí uvidím ztroskotávat i samotný pojem vlastnictví — pak bude věru dovoleno myslet si, že k záchraně vlastnictví z té spouště je první nutné ukázat, jaká nespravedlnost se skrývá v opatření, které bylo prvním článkem toho politováníhodného řetězu.

Nebylo by pro mne obtížné, pane, najít ve vašem spise pasáže, které jdou k mému předmětu a potvrzují mé názory. Vskutku, stačilo by mi otevřít ho nazdařbůh. Ano, kdybych, obnovuje dětskou hru, bodl do té knihy špendlíkem, našel bych na stránce, kterou mi los určí, implicitní

nebo výslovné odsouzení ochranářského režimu, důkaz, že tento režim je v zásadě totožný s komunismem. A proč bych tu zkoušku neudělal? Dobrá, do toho. Špendlík mi určil stránku 283; čtu tam:

> „Je to tedy velký omyl brát si na mušku konkurenci a nevšimnout si, že je-li lid *výrobcem*, je také *spotřebitelem*, a že dostávaje méně na jedné straně (což popírám, a vy sám to popíráte o pár řádek níž), *platě méně* na druhé straně, zůstává tak ve prospěch všech rozdíl mezi systémem, který zadržuje lidskou činnost, a systémem, který ji vrhá v nekonečnu do dráhy a říká jí, aby se nikdy nezastavovala."

Vzpírám se, abyste říkal, že se to nehodí stejně dobře na konkurenci, která se dělá přes Bidassou, jako na tu, která se dělá přes Loiru. — Zkusme to špendlíkem ještě jednou. Hotovo; jsme na straně 325.

> „Práva *jsou* nebo *nejsou*: *jsou*-li, nesou s sebou nutné důsledky… Ba víc, je-li právo, pak je ve všech okamžicích; je úplné dnes, včera, zítra, pozítří, v létě jako v zimě, ne až to vám zalíbí prohlásit je za platné, ale až to zalíbí dělníku se ho dovolávat!"

Budete tvrdit, že majitel železáren má neomezené, trvalé právo zabránit mi, abych nepřímo vyrobil dva metráky železa ve své *huti*, kterou je vinice, ve prospěch toho, abych přímo vyrobil jeden ve své *huti*, kterou je železárna? I toto právo *je* nebo *není*. *Je*-li, pak je úplné dnes, včera, zítra, pozítří, v létě jako v zimě, ne až to vám zalíbí prohlásit je za platné, ale až to zalíbí majiteli železáren se ho dovolávat!

Zkusme znovu los. Určuje nám stránku 63; čtu tam tento aforismus:

> „*Vlastnictví není, pokud ho nemohu dávat stejně jako spotřebovávat*."

My zase říkáme: „*Vlastnictví není, pokud ho nemohu vyměnit stejně jako spotřebovat*." A dovolte, abych dodal, že právo na výměnu je přinejmenším stejně vzácné, stejně společensky důležité, stejně charakteristické pro vlastnictví jako právo na darování. Je k politování, že ve spi-

se, který má zkoumat vlastnictví *ve všech jeho aspektech*, jste pokládal za nutné věnovat dvě kapitoly *daru*, který není příliš ohrožen, a ani řádku *výměně*, tak drze porušované pod záštitou samotných zákonů země.

Ještě jedno bodnutí špendlíkem. Á! Vede nás na stranu 47.

> „Člověk má první vlastnictví ve své *osobě* a svých schopnostech. Má druhé, méně připoutané k jeho bytí, ale neméně svaté — v *plodu těchto schopností*, který zahrnuje vše, co se nazývá *dobry tohoto světa*, a jehož zajištění má společnost nejvyšší zájem mu zaručit, protože bez této záruky by nebylo práce, bez práce civilizace, dokonce ani nezbytné, ale bída, lupičství a barbarství."

Nuže, pane, rozpravujme, chcete-li, nad tímto textem.

Jako vy vidím vlastnictví nejprve ve volném nakládání s *osobou*, dále se *schopnostmi* a konečně s *plodem schopností*, což mimochodem dokazuje, že z jistého hlediska se *svoboda* a *vlastnictví* zaměňují.

Sotva bych se odvážil jako vy říci, že vlastnictví plodu našich schopností je méně připoutáno k našemu bytí než vlastnictví těchto schopností samotných. Hmotně vzato je to nesporné; ať se však člověku odejmou jeho schopnosti nebo jejich plod, výsledek je stejný, a ten výsledek se jmenuje *otroctví*. Nový důkaz totožnosti povahy svobody a vlastnictví. Nutím-li násilím celou práci jednoho člověka k svému zisku, je ten člověk můj otrok. Je mým otrokem i tehdy, když mu nechám pracovat svobodně, ale najdu způsob — násilím nebo lstí —, jak se zmocnit plodu jeho práce. První druh útlaku je odpornější, druhý je obratnější. Protože bylo zpozorováno, že svobodná práce je inteligentnější a produktivnější, páni si řekli: Nebudeme přímo uchvacovat schopnosti svých otroků, ale přisvojme si bohatší plod jejich svobodných schopností, a dejme této nové podobě poddanství krásné jméno *protekce*.

Dále říkáte, že společnost má zájem na zaručení vlastnictví. Shodneme se; jenže já jdu dál než vy, a chápete-li *společností* vládu, pak říkám, že její jediným posláním vůči vlastnictví je *zaručovat* je; a pokouší-li se je *vyvažovat*, pak tím samým ne zaručuje, nýbrž porušuje. To si zaslouží zkoumání.

Když se jistý počet lidí, kteří nemohou žít bez práce a bez vlastnictví, složí na to, aby zaplatili *společnou sílu*, mají zjevně na mysli pracovat a užívat plodů své práce zcela bezpečně, a nikoli vydat své schopnosti a vlastnictví na milost této síle. Ještě před jakoukoli formou pravidelné vlády, nelze — tak soudím — upřít jednotlivcům *právo obrany*, právo bránit své osoby, své schopnosti a svůj majetek.

Aniž bych se tu snažil filozofovat o původu a rozsahu práv vlád, což je obrovský předmět, který by na mou slabost přesahoval, dovolte, abych vám předložil jednu myšlenku. Zdá se mi, že práva státu nemohou být nic jiného než *zpravidelnění preexistujících osobních práv*. Nedokážu si pro sebe představit kolektivní právo, které by nemělo kořen v právu jednotlivce a toto právo nepředpokládalo. Chceme-li tedy vědět, zda je stát legitimně vybaven nějakým právem, musíme se ptát, zda toto právo přebývá v jednotlivci na základě jeho uspořádání a v nepřítomnosti jakékoli vlády. Z téhle úvahy jsem před několika dny odmítl *právo na práci*. Říkal jsem: Jestliže Petr nemá právo přímo žádat od Pavla, aby mu dal práci, nemá dost oprávnění toto údajné právo uplatňovat prostřednictvím státu, protože stát je jen *společná síla* vytvořená Petrem a Pavlem na jejich účet, s určitým cílem, který nikdy nemůže být takový, aby učinil spravedlivým to, co spravedlivé není. Právě tímto zkušebním kamenem rozlišuji také mezi *zaručením* a *vyvažováním* vlastnictví státem. Proč má stát právo každému vlastnictví *zaručit*, i silou? Protože toto právo preexistuje v jednotlivci. Nelze jednotlivcům upřít *právo sebeobrany*, právo použít v nutnosti sílu k odražení útoků namířených proti jejich osobě, schopnostem a majetku. Chápeme, že toto individuální právo — protože přebývá ve všech ob-

čanech — může nabýt kolektivní podoby a legitimizovat *společnou sílu*. A proč stát *nemá* právo vlastnictví *vyvažovat*? Protože k vyvažování je třeba brát jedněm a druhé obdarovávat. Nuže, nemá-li žádný z třiceti milionů Francouzů právo brát silou pod záminkou dosažení rovnosti, není vidět, jak by mohli tímto právem vybavit společnou sílu.

A všimněte si, že právo vyvažovat je ničivé pro právo zaručovat. Zde jsou divoši. Ještě nevytvořili žádnou vládu. Ale každý z nich má *právo sebeobrany* a není obtížné vidět, že právě toto právo se stane základem legitimní společné síly. Jestliže některý z těch divochů věnoval svůj čas, své síly, svou inteligenci tomu, aby si vytvořil luk a šípy, a druhý mu je chce ukrást, veškeré sympatie kmene budou na straně oběti; a jestliže se spor předloží soudu starších, zloděj bude neomylně odsouzen. Odtud je jen krok ke zřízení veřejné síly. Ale ptám se vás: *má* tato síla za úkol — alespoň za legitimní úkol — regulovat čin toho, kdo *v souladu s právem* brání své vlastnictví, nebo čin toho, kdo *proti právu* porušuje vlastnictví druhých? Bylo by poněkud zvláštní, kdyby se kolektivní síla zakládala nikoli na právu jednotlivce, nýbrž na jeho trvalém a systematickém porušování! Ne, autor knihy, kterou mám před očima, nemůže takovou tezi hájit. Jenže nestačí ji nehájit, bylo by snad třeba ji vyvracet. Nestačí útočit na ten hrubý a nesmyslný komunismus, který několik sektářů staví do pochybných novin. Bylo by snad dobré odhalit a stigmatizovat ten jiný, troufalý a rafinovaný komunismus, který prostým pokřivením správné představy o právech státu pronikl do některých větví našeho zákonodárství a hrozí zaplavit všechny.

Vždyť, pane, je zcela nesporné, že hrou celních sazeb — pomocí tzv. ochranného režimu — vlády uskutečňují tu obludnost, o které jsem před chvílí mluvil. Opouštějí ono *právo sebeobrany* preexistující v každém občanu, zdroj a důvod existence jejich vlastního poslání, aby si přisvojily údajné právo *vyrovnávání cestou plenění* — právo, které,

protože dříve nepřebývalo v nikom, nemůže přebývat ani ve společenství.

Ale nač trvat na těchto obecných myšlenkách? Nač dokazovat zde nesmyslnost komunismu, když jste to vy sám udělal (až na jeden z jeho projevů, a podle mě ten nejhrozivější v praxi) mnohem lépe, než bych to dokázal já?

Snad mi řeknete, že princip ochranného režimu není v rozporu s principem vlastnictví. Podívejme se tedy na postupy tohoto režimu.

Jsou dva: *prémie* a *omezení*.

U prémie je to zřejmé. Opovažuji se vyzvat kohokoli, aby tvrdil, že konečný důsledek systému prémií, vyvedený do krajnosti, není absolutní komunismus. Občané pracují pod ochranou společné síly pověřené, jak říkáte, zaručit každému jeho — *suum cuique*. A hle, stát se — s těmi nejfilantropičtějšími úmysly na světě — pouští do úkolu zcela nového, zcela odlišného a podle mě nejen vylučujícího první, nýbrž ho dokonce ničícího. Zalíbí se mu stát se soudcem zisků, rozhodovat, že tato práce není dostatečně odměňována, že jiná je odměňována příliš; zalíbí se mu stavět se za vyvažovače a *zhoupnout* — jak říká pan Billault — *kyvadlo civilizace na opačnou stranu, než je svoboda jedinečnosti*. V důsledku toho uvalí na celé společenství příspěvek, aby pod jménem *prémií* udělal dárek vývozcům zvláštního druhu výrobků. Jeho nárok je *podporovat průmysl*; měl by říkat *jedno odvětví na úkor všech ostatních*. Nebudu se zdržovat tím, že budu ukazovat, jak povzbuzuje mlsnou větev na úkor plodonosných větví; ale ptám se vás: vstupem na tuto cestu neopravňuje všechny pracovníky, aby si přišli žádat o prémii, pokud podají důkaz, že si nevydělávají tolik co jejich soused? Má stát za úkol vyslechnout všechny takové žádosti, posoudit je a vyhovět jim? Nemyslím; ale ti, kteří si to myslí, musí mít odvahu obléci svou myšlenku do náležité formule a říci: *Vláda nemá za úkol zaručit vlastnictví, nýbrž je vyrovnávat*. Jinými slovy: vlastnictví *není*.

Tady se zabývám jen otázkou principu. Kdybych chtěl zkoumat vývozní prémie v jejich ekonomických účincích, ukázal bych je v tom nejsměšnějším světle, neboť jsou jen nezištným darem, který Francie dává cizině. Nedostává ho prodávající, ale kupující, a to na základě onoho zákona, který jste sám konstatoval ohledně daně: *v konečném důsledku snáší všechny výdaje spotřebitel, stejně jako sklízí všechny výhody výroby*. A tak se nám v souvislosti s těmito prémiemi stala věc nejvíc pokořující a mystifikující. Některé cizí vlády si daly tuto úvahu: „Když zvýšíme svá dovozní cla o částku rovnou prémii placené francouzskými poplatníky, je jasné, že se pro naše spotřebitele nic nezmění, protože náklad bude pro ně stejný. Zboží slevené o pět franků na francouzské hranici zaplatí pět franků navíc na německé hranici; to je neomylný způsob, jak uvalit naše veřejné výdaje na francouzskou státní pokladnu.“ Jiné vlády, jak mě ujišťují, byly ještě vynalézavější. Řekly si: „Prémie, kterou dává Francie, je dar, který nám dělá; ale když zvýšíme clo, není důvod, aby k nám přišlo víc toho zboží než předtím; sami si klademe mez štědrosti těch výborných Francouzů. Naopak zrušme tato cla přechodně; vyvolejme tak dovoz jejich sukna v nebývalé míře, protože každý metr s sebou nese čistý nezištný dar.“ V prvním případě naše prémie šly do cizí státní pokladny; v druhém prospěly, ale v mnohem větším měřítku, prostým občanům.

Přejděme k omezení.

Jsem řemeslník, dejme tomu truhlář. Mám malou dílnu, nářadí, nějakou surovinu. To vše je nesporně moje, protože jsem to vyrobil, nebo — což vyjde nastejno — jsem to koupil a zaplatil. Navíc mám silné paže, trochu rozumu a hodně dobré vůle. S tímto kapitálem musím pokrýt své potřeby a potřeby své rodiny. Všimněte si, že nemohu přímo vyrobit nic z toho, co potřebuji: ani železo, ani dřevo, ani chleba, ani víno, ani maso, ani látky a tak dále — ale můžu vyrobit *hodnotu*. V konečném důsledku musí tyto věci — abych tak řekl — vyjít v jiné podobě z mé pily a mého hoblíku. Mým zájmem je dostat poctivě co

největší množství těchto věcí za každé dané množství mé práce. Říkám *poctivě*, protože nechci porušit vlastnictví a svobodu nikoho. Rád bych však, aby ani nikdo neporušil moje vlastnictví a mou svobodu. Ostatní pracovníci a já jsme se v tomto bodě dohodli a uložili si oběti: postupujeme část své práce lidem zvaným *úředníci*, protože jim dáváme zvláštní funkci — chránit naši práci a její plody před každým útokem, ať zvnějšku, nebo zevnitř.

Takto uspořádaní začínám uvádět v činnost svou inteligenci, své paže, svou pilu a svůj hoblík. Mám samozřejmě oči stále upřené na věci, které jsou pro mou existenci nezbytné. Právě tyto věci musím vyrábět nepřímo tím, že vytvářím jejich *hodnotu*. Problém je, jak je vyrobit co nejvýhodněji. Vrhám tedy pohled na svět *hodnot*, shrnutý v tzv. běžné ceně. Z údajů této běžné ceny zjišťuji, že prostředek, jak si opatřit co největší množství paliva, například, za co nejmenší množství práce, je vyrobit nábytek, dodat ho Belgičanovi, který mi za něj dá uhlí.

Ale ve Francii je pracovník, který uhlí hledá v útrobách země. A stalo se, že úředníci, které horník i já platíme, aby každému z nás zaručili svobodu práce a svobodné nakládání s jejími plody (což je *vlastnictví*), stalo se, pravím, že si tito úředníci dali jiné poslání. Dostali do hlavy, že musí vyvažovat mou práci a práci horníka. V důsledku toho mi zakázali topit belgickým palivem, a když přijdu na hranici se svým nábytkem, abych si vzal uhlí, zjistím, že tito úředníci brání uhlí ve vstupu, což vyjde nastejno, jako by bránili mému nábytku ve výstupu. Řeknu si tedy: Kdybychom nebyli vymysleli platit úředníky, abychom si ušetřili starost sami bránit své vlastnictví, měl by horník právo jít na hranici a zakázat mi výhodnou výměnu pod záminkou, že je pro něho lepší, aby se tato výměna nekonala? Jistěže ne. Kdyby se o tak nespravedlivý pokus odvážil, bili bychom se na místě: on, hnán svým nespravedlivým nárokem, já, silný svým právem sebeobrany. Jmenovali jsme a platili jsme úředníka právě proto, abychom se takovým bojům vy-

hnuli. Jak se tedy může stát, že nacházím horníka a úředníka ve shodě, jak omezují mou svobodu a mé řemeslo, jak zužují kruh, v němž se mohou mé schopnosti uplatnit? Kdyby úředník zaujal mou stranu, chápal bych jeho právo; vycházelo by z mého, protože sebeobrana je přece právem. Ale odkud vzal to pomáhat hornikovi v jeho nespravedlnosti? Pak se dovídám, že úředník změnil roli. Není už prostým smrtelníkem obdařeným právy, která mu delegovali jiní lidé, kteří je tudíž měli. Ne. Je bytostí vyšší než lidstvo, čerpající svá práva ze sebe sama, a mezi těmito právy si osobuje právo vyvažovat zisky, udržovat rovnováhu mezi všemi situacemi a stavy. Výborně, říkám já, v tom případě ho budu zahrnovat stížnostmi a žádostmi, dokud na zemi uvidím bohatšího člověka, než jsem já. Nebude vás poslouchat, odpovídá se mi, protože kdyby vás poslouchal, byl by *komunista*, a dobře dbá, aby nezapomněl, že jeho posláním je *zaručovat* vlastnictví, ne *vyrovnávat*.

Jaký nepořádek, jaký zmatek ve faktech! A jak byste chtěl, aby z toho neplynul nepořádek a zmatek v idejích? Marně bojujete proti komunismu, dokud se bude vidět, že ho šetříte, hýčkáte, hladíte v té části zákonodárství, kterou zabral — vaše úsilí bude marné. Je to had, který s vaším souhlasem a vaší péčí zasunul hlavu do našich zákonů a mravů, a vy se teď rozhorlujete, že se v nich postupně objevuje i ocas!

Je možné, pane, že mi uděláte ústupek; snad mi řeknete: *Ochranný režim se opírá o princip komunistický. Je proti právu, proti vlastnictví, proti svobodě; vyvádí vládu z její dráhy a dává jí svévolné pravomoci, které nemají rozumný původ. To vše je až příliš pravdivé; ale ochranný režim je užitečný; bez něho by země, podlehnuvší cizí konkurenci, byla zruinovaná*.

To by nás vedlo zkoumat omezení z hospodářského hlediska. Když bychom odložili všechny ohledy na spravedlnost, právo, slušnost, vlastnictví a svobodu, museli bychom vyřešit otázku pouhé užitečnosti, otázku prodejnou — abych tak řekl — a uznáte, že to není mým

předmětem. Dejte si ostatně pozor: dovoláváte-li se užitečnosti, abyste odůvodnil pohrdání právem, je to, jako byste říkal: „Komunismus či plenění, odsouzené spravedlností, může být přesto přijato jako účelný nástroj.“ A uznejte, že takové přiznání je plné nebezpečí.

Aniž bych se tu snažil řešit hospodářský problém, dovolte mi tvrzení. Prohlašuji, že jsem podrobil aritmetickému výpočtu výhody a nevýhody protekce z hlediska pouhého bohatství, odloživ každou úvahu vyššího řádu. Prohlašuji dále, že jsem dospěl k tomuto výsledku: *každé omezující opatření přináší jednu výhodu a dvě nevýhody, nebo chcete-li, jeden zisk a dvě ztráty, přičemž každá z těchto ztrát se rovná zisku* — z čehož plyne čistá, definitivní ztráta, která přináší to útěšné svědectví, že i tady, jako v mnoha jiných věcech — a troufám si říci, že ve všech — se *užitečnost* a *spravedlnost* shodují.

To je zatím jen tvrzení, pravda; ale lze je podepřít matematickými důkazy.

Co způsobuje, že se veřejné mínění v tomto bodě plete, je, že *zisk* z protekce je viditelný pouhým okem, zatímco ze dvou stejných *ztrát*, které s sebou nese, se jedna dělí do nekonečna mezi všechny občany a druhá se ukazuje jen zkoumavému oku ducha.

Aniž bych tu předstíral provádět tento důkaz, budiž mi dovoleno naznačit jeho základ.

Dva výrobky, A a B, mají ve Francii obvyklou hodnotu 50 a 40. Předpokládejme, že A má v Belgii hodnotu pouhých 40. Za těchto podmínek bude-li Francie podrobena restrikci, bude si moci užívat A i B tak, že z celku svých sil odkloní množství rovné 90, protože bude nucena vyrobit A přímo. Jestli je svobodná, pak toto množství sil, rovné 90, bude krýt: 1. výrobu B, které dodá Belgii, aby za ně dostala A; 2. výrobu dalšího B pro sebe; 3. výrobu C.

Právě to množství disponibilní práce, uplatněné na výrobu C v druhém případě — totiž vytvářející nové bohatství rovné 10, aniž by Francie byla zbavena A nebo B — v tom tkví celá obtíž. Místo A dosaďte že-

lezo; místo B víno, hedvábí, pařížské zboží; místo C dosaďte chybějící bohatství, a vždy zjistíte, že *omezení omezuje* národní blahobyt[16].

Chcete, abychom opustili tu těžkou algebru? S radostí. Nebudete popírat, že se zákazovému režimu podařilo přinést nějakou výhodu uhelnému průmyslu jen tím, že zvýšil cenu uhlí. Nebudete popírat ani to, že toto zvýšení ceny od roku 1822 do dnešních dnů znamenalo pro každé konkrétní uspokojení vyšší výdaj pro všechny, kdo toto palivo používají — jinými slovy, že představuje *ztrátu*. Lze říci, že výrobci uhlí — mimo úrok ze svých kapitálů a obvyklé zisky průmyslu — čerpali v důsledku restrikce *mimořádnou výhodu* rovnou této ztrátě? To by muselo být pravda, aby protekce — aniž přestává být nespravedlivá, odporná, plenivá a komunistická — byla alespoň neutrální z čistě ekonomického hlediska. To by muselo být pravda, aby zasluhovala být kladena na roveň prostému plenění, které bohatství *přesunuje*, aniž by je ničilo. Jenže vy sám tvrdíte na straně 236, „že doly v Aveyronu, v Alais, v Saint-Étienne, v Creuzotu, v Anzinu — nejslavnější ze všech — nevynesly ani 4 procenta z vloženého kapitálu!“ Má-li kapitál ve Francii vynášet 4 procenta, nepotřebuje ochranu. Kde je tedy zisk, který by bylo možné postavit proti té zjištěné ztrátě?

To není všechno. Je tu další národní ztráta. Protože v důsledku relativního zdražení paliva všichni spotřebitelé uhlí tratili, musili úměrně omezit svou další spotřebu, a celek národní práce byl v této míře nutně odrazen. To je ztráta, která se nikdy nebere v úvahu, protože nebije do očí.

Dovolte mi ještě jedno pozorování, nad kterým se divím, že se nikdo víc nezarazil. Totiž že protekce uplatněná na zemědělské výrobky ukazuje celou svou odpornou nespravedlnost vůči těm, kterým se říká *proletáři*, a přitom dlouhodobě škodí i samotným vlastníkům půdy.

Představme si v jižních mořích ostrov, jehož půda se stala soukromým vlastnictvím jistého počtu obyvatel.

Představme si na tomto rozděleném a ohraničeném území proletářské obyvatelstvo, které stále roste nebo má sklon růst.

Tato poslední třída nebude moci přímo nic vyrobit z toho, co je k životu nezbytné. Bude muset postoupit svou práci lidem, kteří jí budou moci na oplátku dodat potraviny a dokonce suroviny pro práci; obilí, ovoce, zeleninu, maso, vlnu, len, kůži, dřevo a tak dále.

Její zřejmý zájem je, aby trh, kde se tyto věci prodávají, byl co nejrozsáhlejší. Čím více bude mít před sebou těchto zemědělských výrobků, tím více jich dostane za každé dané množství vlastní práce.

Za svobodného režimu uvidíme množství člunů jedoucích hledat potraviny a suroviny na okolních ostrovech a kontinentech a nést tam na splátku zpracované výrobky. Vlastníci se budou těšit vší prosperitě, na kterou mají nárok; mezi hodnotou průmyslové práce a hodnotou zemědělské práce bude udržena spravedlivá rovnováha.

Vlastníci ostrova si však v této situaci dělají tento počet: Kdybychom proletářům zabránili pracovat pro cizince a dostávat od nich na oplátku potraviny a suroviny, byli by nuceni obracet se na nás. Protože jejich počet stále roste a jejich vzájemná konkurence je čím dál ostřejší, tlačili by se o tu část potravin a surovin, která by nám po stažení toho, co je nám samým třeba, zbyla k prodeji — a my bychom bezpečně prodávali své výrobky za velmi vysokou cenu. Jinými slovy, rovnováha v relativní hodnotě jejich a naší práce by byla porušena. Věnovali by našim uspokojením větší počet hodin dřiny. Udělejme tedy zákon, který tuto rušivou výměnu zakáže, a k provedení toho zákona zřiďme sbor úředníků, které budou proletáři spolu s námi platit.

Ptám se vás: nebyl by to vrchol útlaku, do očí bijící porušení té nejvzácnější ze všech *svobod*, prvního a nejsvatějšího ze všech *vlastnictví*?

A přesto, dobře si toho všimněte, nebylo by snad vlastníkům obtížné nechat ten zákon pracujícím přijmout jako dobrodiní. Neopomněli by jim říci:

„Není to pro nás, poctiví tvorové, co jsme jej udělali, ale pro vás. Náš zájem nás jen málo zajímá, myslíme jen na váš. Díky tomuto moudrému opatření začne zemědělství prospívat; my, vlastníci, zbohatneme, což nám umožní dávat vám hodně práce a platit vám dobré mzdy. Bez tohoto zákona bychom byli uvrženi do bídy a co by s vámi bylo? Ostrov by byl zaplaven potravinami a surovinami přišlými zvenčí, vaše loďky by byly stále na moři; jaká národní pohroma! Hojnost by sice vládla kolem vás, ale podíleli byste se na ní? Neříkejte, že vaše mzdy by se udržely a zvýšily proto, že cizinci by jen zvýšili počet těch, kdo si od vás objednávají práci. Kdo vám zaručí, že si neusmyslí dát vám své výrobky zadarmo? V tom případě bez práce a bez mzdy pomřete hlady uprostřed hojnosti. Věřte nám, přijměte náš zákon s vděčností. Rozmnožujte se; co zbude z potravin na ostrově nad naši spotřebu, bude vám dáno za vaši práci, která vám tím bude zajištěna navždy. Zvláště si nemyslete, že tady jde o spor mezi vámi a námi, v němž je ve hře vaše svoboda a vaše vlastnictví. Neposlouchejte nikdy ty, kdo vám to říkají. Mějte za jisté, že spor je mezi vámi a cizincem — tím barbarským cizincem, nechť ho Bůh prokleje —, který vás chce zjevně vykořisťovat tím, že vám nabízí zrádné transakce, které jste svobodni přijmout nebo odmítnout.“

Není nepravděpodobné, že by takový proslov, patřičně okořeněný sofismaty o hotovosti, obchodní bilanci, národní práci, zemědělství jako živiteli státu, perspektivě války a tak dále, dosáhl největšího úspěchu a nedovedl utlačovatelský dekret k posvěcení samotnými utlačovanými, kdyby je někdo požádal o názor. To se vidělo a uvidí.

Ale předsudky vlastníků a proletářů nemění povahu věcí. Výsledkem bude bídné, hladovějící, nevědomé, zkažené obyvatelstvo kosené hlady, nemocemi a neřestmi. Výsledkem bude také smutné ztroskotání — v myslích — pojmů *právo*, *vlastnictví*, *svoboda* a správných úkolů státu.

A co bych rád mohl zde dokázat, je, že trest brzy dosáhne i samotných vlastníků, kteří by si zruinováním spotřebitelské veřejnosti připravili svou vlastní zkázu; vždyť na tom ostrově uvidíme, jak se stále ponižovanější obyvatelstvo vrhá na nejhorší potraviny. Tady se bude živit kaštany, tam kukuřicí, dále prosem, pohankou, ovsem, bramborami. Nebude už znát chuť pšenice a masa. Vlastníci budou pak celí užaslí nad tím, že zemědělství upadá. Marně se budou pohybovat, scházet se na zemědělských sjezdech, do úmoru omílat známé rčení: „Dělejme píci; z píce jsou dobytek; z dobytka hnůj; z hnoje pšenice." Marně budou zavádět nové daně na rozdělování prémií pěstitelům jetele a vojtěšky; vždycky narazí na tuto překážku: bídné obyvatelstvo neschopné zaplatit maso, a tudíž neschopné dát první popud té banální rotaci. Nakonec se poučí — na vlastní útraty —, že lepší je snášet konkurenci před bohatou klientelou, než mít monopol před klientelou ruinovanou.

Proto říkám: nejen že zákaz je komunismus, ale je to komunismus toho nejhoršího druhu. Nejprve dává schopnosti a práci chudého — jeho jediné vlastnictví — na milost bohatému; přináší pro masu čistou ztrátu, a nakonec zahrnuje do společného zruinování i samotného bohatého. Dává státu zvláštní právo brát těm, kdo mají málo, aby dával těm, kdo mají mnoho; a až se v souladu s tímto principem bídáci světa budou dovolávat zásahu státu k vyrovnání v opačném směru, opravdu nevím, co by se jim mělo odpovědět. V každém případě první a nejlepší odpověď by byla *zříci se útlaku*.

Spěchám však s těmito úvahami skončit. Jak koneckonců vypadá předmět sporu? Co říkáme my a co říkáte vy? Je jeden bod, a to bod zásadní, na kterém se shodujeme: *že zásah zákonodárce k vyrovnávání majetků tím, že bere jedněm, aby obdaroval druhé, je komunismem*, je to smrt vší práce, všech úspor, veškerého blahobytu, veškeré spravedlnosti, veškeré společnosti.

Všímáte si, že tato zhoubná nauka ve všech podobách zaplavuje noviny a knihy, zkrátka oblast spekulace, a tam proti ní energicky bojujete.

Já se naopak domnívám, že tato nauka pronikla již dříve, s vaším souhlasem a vaší pomocí, do zákonodárství a do oblasti praxe, a právě tam se snažím proti ní bojovat.

Dále vám připomínám nedůslednost, do které byste upadl, kdybyste bojoval proti komunismu v perspektivě, a přitom šetřil, ba povzbuzoval komunismus v akci.

Kdybyste mi odpověděl: „Jednám tak proto, že komunismus uskutečněný celními sazbami, ačkoli je v rozporu se *svobodou*, s *vlastnictvím*, se *spravedlností*, přesto souhlasí s *obecnou užitečností*, a ta úvaha mě vede přes všechny ostatní," — kdybyste mi to řekl, necítíte, že tím zruinujete předem všechen úspěch své knihy, že ničíte její dosah, že ji zbavujete její síly a dáváte za pravdu — aspoň v morální a filozofické části otázky — komunistům všech odstínů?

A pak, pane, mohl by duch tak osvícený jako je ten váš připustit hypotézu radikálního rozporu mezi *užitečným* a *spravedlivým*? Chcete, abych mluvil upřímně? Spíš než riskovat tak podvratné, tak bezbožné tvrzení bych raději řekl: „Zde je zvláštní otázka, v níž se mi na první pohled zdá, že se *užitečnost* a *spravedlnost* srazily. Raduji se, že všichni lidé, kteří strávili život jejím prohlubováním, soudí jinak; já jsem ji nepochybně nestudoval dost." *Nestudoval jsem ji dost!* Je tedy to přiznání tak bolestné, že se raději vrhá do nedůslednosti až k popření moudrosti prozřetelných zákonů, které řídí vývoj lidských společností? Vždyť jaké formálnější popření Božské moudrosti než rozhodnout o zásadní neslučitelnosti *spravedlnosti* a *užitečnosti*? Vždycky mi připadalo, že nejkrutější úzkost, která může inteligentního a svědomitého ducha stihnout, je zakopnout o tento mezník. Vždyť na kterou stranu se postavit, jak se rozhodnout před takovou volbou? Vysloví se někdo pro *užitečnost*? K tomu se kloní lidé, kteří si říkají *praktičtí*. Jenže pokud

neumí spojit dvě myšlenky, zděsí se nepochybně před důsledky plenění a nespravedlnosti povýšených na systém. Zvolí si rozhodně — a ať to stojí co stojí — stranu *spravedlnosti*, říkaje: „Konej, co máš, ať se stane, co se stane“? K tomu se naklání poctivé duše; ale kdo by chtěl vzít na sebe odpovědnost uvrhnout zemi a lidstvo do bídy, zoufalství a smrti? Vyzvu kohokoli, kdo věří v tento rozpor, aby se rozhodl.

Mýlím se. Rozhodne se, a lidské srdce je uděláno tak, že postaví zájem před svědomí. To dokazuje skutečnost, protože všude, kde se věřilo, že ochranný režim je příznivý blahobytu lidu, byl přijat navzdory každé úvaze spravedlnosti; a pak přišly důsledky. Víra ve vlastnictví se vytratila. Řeklo se, jako pan Billault: Protože vlastnictví bylo porušeno protekcí, proč by nemohlo být porušeno *právem na práci*? Jiní, za panem Billaultem, udělají třetí krok, a jiní, za nimi, čtvrtý — dokud nezvítězí komunismus[17].

Dobří a solidní duchové, jako je ten váš, se té rychlosti pádu děsí. Snaží se po svahu zpět; a vskutku stoupají, jak jste to udělal ve své knize, až k ochrannému režimu, který je *prvním* a jediným praktickým rozmachem společnosti na onom osudném svahu; ale před tímto živoucím popřením práva vlastnictví, pokud byste místo oné zásady své knihy: *„Práva jsou nebo nejsou; jsou-li, nesou s sebou nutné důsledky“*, dosadil tuto: *„Zde je zvláštní případ, kde národní dobro vyžaduje oběť práva“* — v tom okamžiku vše, co jste do své knihy vložil jako sílu a rozum, je jen slabost a nedůslednost.

Proto, pane, chcete-li své dílo dokončit, musíte se vyslovit o restrikčním režimu, a k tomu je nezbytné začít řešením *ekonomického problému*; je třeba mít jasno v údajné *užitečnosti* tohoto režimu. Vždyť i kdybych od vás dosáhl jeho rozsudku odsouzení z hlediska *spravedlnosti*, nestačilo by to k jeho usmrcení. Opakuji: lidé jsou uděláni tak, že když věří, že stojí mezi *reálným dobrem* a *abstraktní spravedlností*, věc spravedlnosti běží do velikého nebezpečí. Chcete hmatatelný důkaz? Mně samotnému se to stalo.

Když jsem přišel do Paříže, octl jsem se před takzvanými demokratickými a socialistickými školami, kde se — jak víte — velmi hojně užívá slov *princip*, *oddanost*, *oběť*, *bratrství*, *právo*, *jednota*. Bohatství se tam vrchnostensky odsuzuje, jestli ne jako věc opovrženíhodná, tedy aspoň jako druhotná; tak dalece, že nás — protože s ním počítáme — nazývají chladnými ekonomy, sobci, individualisty, měšťáky, lidmi bez útrob, kteří neuznávají za boha nic než *nízký zájem*[18]. Dobrá, řekl jsem si, zde jsou šlechetná srdce, s nimiž není třeba diskutovat ekonomické hledisko, které je velmi subtilní a vyžaduje víc přičinění, než pařížští političtí spisovatelé mohou obecně takové studii věnovat. Ale u těchto lidí nebude otázka *zájmu* překážkou; buď uvěří, že — na základě Božské moudrosti — je v souladu se spravedlností, nebo ho s radostí obětují, vždyť žízní po oddanosti. Když mi tedy jednou přiznají, že *svobodný obchod* je abstraktním právem, zařadí se bez váhání pod jeho prapor. V souladu s tím jsem se k nim obrátil. Víte, co mi odpověděli? Takto:

> „Váš svobodný obchod je krásná utopie. Je založen na právu a spravedlnosti; uskutečňuje svobodu; posvěcuje vlastnictví; výsledkem by bylo spojení národů, vláda bratrství mezi lidmi. V principu máte tisíckrát pravdu, ale budeme vám odporovat *do krajnosti a všemi prostředky*, protože cizí konkurence by byla osudná národní práci."

Dovolil jsem si jim poslat tuto odpověď:

> „Popírám, že by cizí konkurence byla osudná národní práci. Ale v každém případě, kdyby tomu tak bylo, byli byste postaveni mezi *zájem*, který je podle vás na straně omezení, a *spravedlnost*, která podle vašeho přiznání je na straně svobody. Nuže, když já, uctívač zlatého telete, vás vyzývám, abyste si vybrali, odkud to, že vy, mužové sebezapření, šlapete po principech, abyste se drželi zájmu? Nevyvolávejte tedy tolik povyku proti pohnutce, která vás ovládá tak jako ovládá obyčejné smrtelníky."

Tato zkušenost mě upozornila, že je třeba především vyřešit onu zdrcující otázku: *Je mezi spravedlností a užitečností harmonie nebo rozpor?* — a tudíž prozkoumat ekonomickou stránku omezujícího režimu; protože když i sami zastánci bratrství ustupovali před údajnou peněžní ztrátou, bylo jasné, že nestačí uchránit od pochyb věc univerzální spravedlnosti, je také třeba uspokojit tu nedůstojnou, podlou, opovrženíhodnou a opovrhovanou, ale všemocnou pohnutku: *zájem*.

Odtud se vzala malá úvaha o dvou svazcích, které si dovoluji vám s tímto spisem poslat[19], pevně přesvědčen, pane, že pokud, jako ekonomové, soudíte přísně protekcionistický režim z hlediska jeho mravnosti, a lišíme se jen v otázce jeho užitečnosti, neodmítnete s pečlivostí prozkoumat, zda se tyto dva velké prvky konečného řešení vylučují nebo shodují.

Tato shoda existuje, nebo alespoň mi je zřejmá jako sluneční světlo. Kéž se vám odhalí! Pak byste svůj eminentně propagátorský talent použil k boji proti komunismu v jeho nejnebezpečnější podobě a zasadil byste mu smrtelný úder.

Podívejte, co se děje v Anglii. Zdálo by se, že měl-li komunismus někde najít půdu sobě příznivou, měla to být britská půda. Tam feudální instituce stavěly všude proti sobě krajní bídu a krajní blahobyt a byly s to připravit mysl na infekci klamnými naukami. A přesto, co vidíme? Zatímco bouří kontinent, nenarušily ani povrch anglické společnosti. Chartismus nemohl zapustit kořeny. Víte proč? Protože sdružení, které deset let diskutovalo o ochranném režimu, nad ním zvítězilo jedině tím, že vrhlo jasné světlo na *princip vlastnictví* a na *rozumné úkoly státu*[20].

Jistě, pokud odmaskovat protekcionismus znamená zasáhnout komunismus — ze stejného důvodu a pro úzkou spojitost mezi nimi — lze oba zasáhnout i opačným směrem, jak jste to udělal vy. Restrikce by dlouho neobstála před dobrou definicí práva vlastnictví. A tak, jestli mě něco překvapilo a potěšilo, pak to, že vidím sdružení pro obranu

monopolů věnovat své prostředky na šíření vaší knihy. To je nejpikantnější podívaná a utěšuje mě to z marnosti mých dřívějších snah. Toto usnesení Mimerelova výboru vás nepochybně přinutí rozmnožit vydání vašeho díla. V tom případě mi dovolte poznamenat, že ve stavu, v jakém je, obsahuje vážnou mezeru. Ve jménu vědy, ve jménu pravdy, ve jménu veřejného dobra vás zapřisahám, abyste ji vyplnil, a vyzývám vás, abyste odpověděl na tyto dvě otázky:

1. Je mezi protekcionistickým režimem a právem vlastnictví zásadní neslučitelnost?

2. Je úkolem vlády zaručit každému volné užívání jeho schopností a volné nakládání s plodem jeho práce, totiž *vlastnictví* — nebo brát jedněm, aby dávala druhým, tak aby vyvažovala zisky, šance a blahobyt?

Ach, pane, kdybyste dospěl k týmž závěrům jako já; kdybyste díky svému talentu, své slávě, svému vlivu dal těmto závěrům zvítězit ve veřejném mínění, kdo by mohl spočítat, jak velkou službu byste tím prokázal francouzské společnosti? Viděli bychom stát, jak se uzavírá do svého poslání, kterým je zaručit každému volné užívání schopností a volné nakládání s jeho statky. Viděli bychom ho, jak se zbavuje jak svých kolosálních nelegitimních pravomocí, tak hrůzné odpovědnosti, která je s tím spojená. Omezil by se na potírání zneužití svobody, což znamená uskutečňovat svobodu samu. Zaručil by každému spravedlnost, a už by nikomu nesliboval štěstí. Občané by se učili rozlišovat, co je rozumné a co dětinské od něho žádat. Nezahrnovali by ho už nároky a požadavky; neobviňovali by ho ze svých neštěstí; nekladli by na něj chimérické naděje; a v tom horečném honu za dobrem, jehož rozdavačem není, bychom je neviděli, jak s každým zklamáním obviňují zákonodárce i zákon, mění lidi a formy vlády, hromadí instituce na institucích a trosky na troskách. Viděli bychom vyhasínat tu všeobecnou

horečku vzájemného plenění prostřednictvím tak nákladného a tak nebezpečného zasahování státu. Vláda — omezená ve svém cíli a své odpovědnosti, prostá ve svém jednání, nenákladná, nenechávající dopadnout na ovládané výdaje na jejich vlastní okovy, podepíraná veřejným zdravým rozumem — by měla pevnost, která v naší zemi nikdy nebyla jejím podílem, a konečně bychom vyřešili ten velký problém: *navždy zavřít propast revolucí*.

Mír a svoboda neboli republikánský rozpočet

Program! Program! — to je volání, které se zdvihá ze všech stran k vládě.

Jak si představujete vnitřní správu? Jaká bude vaše zahraniční politika? Kterými velkými opatřeními chcete zvednout příjmy? Trouváte si odvrátit od nás trojí pohromu, která nám jako by visela nad hlavou: *válku, revoluce, státní bankrot*? Můžeme se konečně s určitou jistotou věnovat práci, podnikání, velkým projektům? Co jste vymysleli, abyste nám zajistili *onen zítřek*, který jste všem občanům slíbili ve dni, kdy jste se chopili vedení věcí?

Toto se každý ptá; ale běda! vláda neodpovídá nic. Co hůř, zdá se, že je soustavně rozhodnuta neodpovídat nic.

Co z toho usoudit? Buď vláda plán nemá, nebo ho má, ale skrývá.

Nuže, říkám, že v obou případech selhává ve své povinnosti. Jestli svůj plán skrývá, dělá něco, k čemu nemá právo; vždyť vládní plán nepatří vládě, nýbrž *veřejnosti*. Zajímá nás, protože na něm závisí náš blahobyt a naše bezpečí. Musíme být spravováni ne podle skryté vůle vlády, nýbrž podle vůle *známé* a *schválené*. Vládě přísluší předložení, návrh, iniciativa; nám přísluší posudek; nám přísluší přijetí nebo odmítnutí. Ale k posouzení je třeba vědět. Kdo se posadí na kozlík a chopí se otěží, prohlašuje tím samým, že zná nebo věří, že zná cíl, k němuž třeba dojít, a cestu, kterou je třeba se dát. Je to nejmenší, co může udělat, aby to z toho neudělal cestujícím tajemství — pokud ti cestující tvoří celý velký národ.

Jestliže však plán nemá, ať sám uváží, co má dělat. Ve všech dobách bylo k vládě třeba *myšlenky*; ale dnes to platí obzvlášť. Je zcela jisté, že se už nedá jet starými vyjetými kolejemi, těmi, které už třikrát svrhly vůz do bláta. *Status quo* je nemožné, tradice nedostačuje. Je třeba reforem; a i když to slovo nezvoní dobře, řeknu: *Je třeba něco nového*; ne něco nového, co otřese, převrátí, poleká, ale něco nového, co udrží, upevní, uklidní a spojí.

A tak jsem se v horoucí touze vidět, jak vznikne pravý republikánský rozpočet, zklamán ministerským mlčením, rozpomněl na staré přísloví: *Chceš-li být dobře obsloužen, obslož se sám*; a abych měl jistotu programu, udělal jsem si ho. Předkládám ho zdravému rozumu veřejnosti.

Nejprve musím říci, v jakém duchu je pojat.

Mám rád republiku — a dodávám přiznání, které může některé překvapit[21] —, mám ji rád daleko víc než 24. února[22]. Zde jsou mé důvody.

Jako všichni političtí spisovatelé — i ti ze školy monarchistické, mimo jiné Chateaubriand — věřím, že republika je přirozenou formou *normální* vlády. *Lid, král, aristokracie* — to jsou tři mocnosti, které spolu mohou existovat jen po dobu svého zápasu. Tento zápas má příměří, kterým říkáme *charty*. Každá moc si v těchto chartách vyjednává podíl odpovídající jejím vítězstvím. Marně teoretici zasahovali a říkali: „Vrcholem umění je upravit pravomoci tří zápasníků tak, aby se vzájemně brzdili.“ Příroda věcí chce, aby po dobu příměří a díky příměří jedna ze tří mocností zesílila a vyrostla. Zápas začíná znovu a končí z únavy novou chartou, o něco demokratičtější — a tak dál, až republikánský režim zvítězí.

Může se však stát, že lid, který se dopracoval k samosprávě, se spravuje špatně. Trpí a vzdychá po změně. Vyhnaný uchazeč o trůn využije příležitosti, znovu nastoupí na trůn. Pak začíná znovu zápas, příměří a vláda chart, aby znovu dospěly k republice. Kolikrát se může

tato zkušenost opakovat? To nevím. Ale co jisté je: definitivní bude teprve tehdy, až se lid naučí vládnout sobě sám.

Nuže, 24. února jsem se mohl obávat, jako mnozí jiní, že národ není připraven si vládnout sám. Obával jsem se, přiznávám, vlivu řeckých a římských ideí, které nám všem vnucuje univerzitní monopol — ideí radikálně vylučujících veškerou spravedlnost, veškerý řád, veškerou svobodu — ideí, které se staly ještě falešnějšími v převažujících teoriích Montesquieua a Rousseaua. Obával jsem se také chorobného teroru jedněch a slepého obdivu druhých, inspirovaných vzpomínkou na první republiku. Říkal jsem si: Dokud budou trvat tyto smutné myšlenkové asociace, pokojná vláda demokracie nad sebou samou není zajištěna.

Jenže události se tím předvídáním neřídily. Republika byla vyhlášena; k návratu k monarchii by byla potřeba revoluce, snad dvě nebo tři, protože uchazečů je víc. Navíc by tyto revoluce byly jen předehrou nové revoluce, protože definitivní vítězství republikánské formy je nutným a osudovým zákonem společenského pokroku.

Nebe nás před takovými neštěstími chraň. Jsme v republice, zůstaňme v ní; zůstaňme v ní, protože by se dřív či později stejně vrátila; zůstaňme v ní, protože vystoupit z ní by znamenalo znovu otevřít éru zvratů a občanských válek.

Jenže aby se republika udržela, musí ji lid milovat. Musí zapustit nespočetné a hluboké kořeny v obecné sympatii mas. Je třeba, aby se znovuzrodila důvěra, aby se dařila práce, aby se tvořily kapitály, aby stoupaly mzdy, aby byl život snadnější, aby byl národ hrdý na své dílo a ukázal je Evropě ve vší zářivé velikosti pravé spravedlnosti a mravní důstojnosti. Takže zahajme politiku *míru* a *svobody*.

Mír a svoboda! V řádu společenském opravdu nelze směřovat ke dvěma vyšším cílům. Ale co může mít společného s ledovými čísly obyčejného rozpočtu?

Ach! Souvislost je tak těsná, jak jen může být. Válka, hrozba války, jednání, které může vést k válce — nic z toho se nedostane do existence jinak než mocí drobného článku zapsaného v tom tlustém svazku, postrachu poplatníka. A stejně tak vás vyzývám, abyste si představili útlak, omezení svobody občanů, pouta na jejich pažích nebo šíjích, které by se nezrodily z rozpočtu příjmů a z něj netrvaly.

Ukažte mi národ živící se nespravedlivými představami o vnější nadvládě, zneužívajícím vlivu, převaze, všemohoucnosti; vměšující se do záležitostí sousedních národů, bez ustání hrozící nebo ohrožený; a já vám ukážu národ zdrcený daněmi.

Ukažte mi národ, který si dal instituce té povahy, že občané nemohou myslet, psát, tisknout, vyučovat, pracovat, směňovat, scházet se, aniž by jim zástup úředníků kladl do cesty překážky; a já vám ukážu národ zdrcený daněmi.

Vidím totiž dobře, že mě nic nestojí žít v míru s celým světem. Ale nedokážu si představit, jak bych se vystavoval neustálým sporům, aniž bych nebyl nucen nést obrovské náklady — ať už k útoku, nebo k obraně.

A vidím dobře, že mě nic nestojí být svobodný; ale nedokážu pochopit, jak by na mne stát mohl působit způsobem zhoubným mé svobodě, kdybych nezačal tím, že bych mu — na své náklady — vložil do rukou nákladné nástroje útlaku.

Hledejme tedy *úspornost*. Hledejme ji, protože je to jediný prostředek, jak uspokojit lid, jak mu dát si zamilovat republiku, jak zastavit — sympatií mas — ducha neklidu a revoluce. Hledejme úspornost — a *mír* a *svoboda* se nám přidají jako přídavek.

Úspornost je jako osobní zájem. Jsou to dvě pohnutky obyčejné, ale rozvíjejí principy ušlechtilejší, než jsou samy.

Zvláštním a bezprostředním cílem finanční reformy je obnovit *rovnováhu* mezi příjmy a výdaji. Jejím cílem dalším, nebo spíš jejím účinkem, je obnovit veřejný *úvěr*. A konečně dalším a důležitějším cílem,

který musí dosáhnout, má-li si zasloužit krásné jméno *reformy*, je ulevit lidu, dát mu zamilovat instituce a zachránit tak zemi před novými politickými otřesy.

Pokud z těchto hledisek posuzuji systémy, které se objevily, nemohu si pomoci a soudím je buď jako neúplné, nebo jako iluzorní.

Krátce dvě slova o dvou z těchto systémů: o systému *praktiků* a o systému *utopistů*.

Předesílám, že mám nejhlubší úctu k vědě a zkušenosti finančníků. Prožili život studiem mechanismu našich financí, znají všechna jeho pera; a kdyby šlo jen o dosažení oné rovnováhy, která je téměř výlučným předmětem jejich snah, snad by nebylo lepší nic než svěřit jim tento již tak obtížný úkol. Trochu okrájeli nějaké výdaje, trochu zvýšili nějaké příjmy — a chci věřit, že by nás za tři nebo čtyři roky dovedli do tolik vytoužené přístavu, kterému říkají *normální rozpočet*.

Jenže je jasné, že základní myšlenka, která řídí náš finanční mechanismus, by zůstala stejná, až na nějaká zdokonalení v detailech. A moje otázka je tato: pokud zůstaneme pod vládou této základní myšlenky, pokud zalepíme náš příspěvkový systém, tak hluboce otřesený únorovou revolucí, máme před sebou ty tři nebo čtyři roky, které nás od oné vyhlášené rovnováhy dělí? Jinými slovy, nese náš finanční systém — i když zbavený nějakých zlořádů — v sobě podmínky trvání a života? Není to Aiolův měch, nehostí ve svých stěnách větry a bouře?

Jestliže právě z tohoto systému vzešly ony zvraty, co máme čekat od jeho prosté restaurace?

Finanční lidé — mluvím o těch, pro něž je ideálem obnovit věci, až na nějaké detaily, tak, jak byly před únorem — tito lidé, dovolte mi to říci, chtějí stavět na písku a kráčet v bludném kruhu. Nevšímají si, že starý systém, který doporučují, zdaleka nehledá hojnost veřejných příjmů v prosperitě pracujících tříd, nýbrž usiluje nafouknout rozpočet právě tím, že vysušuje pramen, který jej napájí.

Nehledě na to, že je to v samém jádru chyba z hlediska finančního, je to také strašlivé politické nebezpečí. Jakže! právě jste viděli, jaký — téměř smrtelný — úder zasadila revoluce našim financím; nemůžete pochybovat, že jednou z příčin tohoto otřesu, ne-li jedinou, je nelibost zrozená v srdci lidu z břemene daní — a vy usilujete o to, abyste nás vrátili na výchozí bod a bolestně vytahovali vůz zpátky až na vrchol oné osudné stráně?

Ba i kdyby revoluce byla neuskutečněna, i kdyby neprobudila v masách nové naděje a nové nároky, vskutku věřím, že by vaše snaha byla neuskutečnitelná. Ale co by bývalo obezřetností před únorem, nestalo se to teď nutností? Myslíte, že vaše tři nebo čtyři roky úsilí v honbě *výlučně* za rovnováhou mohou projít klidně, pokud lid neuvidí přicházet nic jiného než nové daně? Pokud se mu republika ukáže jen stále tvrdší bezohledností výběrčích? Pokud z plodu své stále hůře odměňované práce musí státu a jeho agentům dávat pořád větší podíl? Ne, s tím nepočítejte. Nový zvrat přijde přerušit vaše chladné spekulace, a pak — ptám se vás sám — co se stane s touto rovnováhou a tímto úvěrem, které jsou ve vašich očích vrcholem umění a koncem všeho rozumného úsilí?

Věřím tedy, že praktičtí lidé zcela ztrácí ze zřetele třetí cíl (a první co do důležitosti), který jsem finanční reformě přisoudil, totiž *ulevit poplatníkovi a dát mu zamilovat republiku*.

Nedávno jsme toho měli důkaz. Národní shromáždění snížilo daň ze soli a listovní taxu. Nuže! Nejenže finančníci tato opatření neschvalují, ale nemohou si ani vmyslit do hlavy, že shromáždění jednalo v souladu s vlastní vůlí. Vždy — a to v nejlepší víře — předpokládají, že se stalo obětí překvapení a že toho lituje — tolik se jim každá myšlenka reformy příčí.

Chraň Bůh, abych tím chtěl naznačit, že spolupráce finančníků se má odmítat! Ať se objeví jakákoli *nová myšlenka*, lze ji sotva uskutečnit jinak než s pomocí jejich užitečné zkušenosti. Ale je pravděpodobné,

že se v jejich hlavě nezrodí. Žili pro to příliš dlouho v omylech minulosti. Kdyby byl Napoleon před italskými taženími proseděl třicet let svého života studiem a aplikací všech kombinací staré strategie, lze věřit, že by jej byla ozářila ta inspirace, která způsobila revoluci ve válečném umění a dala tolik lesku francouzským zbraním?

Vedle této školy plné zkušenosti a dní, která při výkonu nabídne vzácné zdroje, ale z níž, obávám se, nevytryskne *plodná myšlenka*, kterou Francie očekává pro svou spásu, slávu a bezpečí — vedle této školy je i jiná škola, nebo spíš téměř nekonečný počet jiných škol, jejichž idejím, lze-li něco vytknout, přinejmenším nelze upřít novotu. Nemám v úmyslu zkoumat všechny systémy, které vynesly na světlo. Omezím se na pár slov o myšlence, která se mi zdá vládnout *manifestu takzvaných pokročilých republikánů*.

Tento manifest se mi zdá spočívat na bludném kruhu ještě vyhraněnějším, než je ten finanční. Vskutku, není v něm než trvalý a dětinský rozpor. Říci lidu: „Republika pro tebe udělá zázrak. Zbaví tě všeho toho těžkého břemene zodpovědnosti, které tíží na lidské situaci. Vezme tě od kolébky a — na své náklady — tě povede od jeslí do dětské opatrovny, z opatrovny do základní školy, ze základní školy do středních a odborných škol, odtud do dílny a z dílny do útulku, a vrátí tě hrobu, aniž bys musel — abych tak řekl — o sebe pečovat. Potřebuješ úvěr? Chybí ti nástroje k práci, nebo práce sama? Toužíš po vzdělání? Nějaká pohroma zasáhla tvé pole nebo tvou dílnu? Stát je tu, jako bohatý a velkorysý otec, aby o vše pečoval, vše napravil. Ba víc, rozšíří svou péči po celém zemském povrchu v souladu s dogmatem *solidarity*; a pokud by tě napadlo roznášet daleko svoje politické ideje a názory, bude mít stále velkou armádu připravenou vytáhnout do pole. Takové je jeho poslání, je rozsáhlé — a k jeho splnění od tebe nic nechce. Sůl, nápoje, pošta, potravní daně, všechny druhy odvodů — zřekne se všeho. Dobrý otec dětem dává, ale od nich nic nežádá. Jestliže stát nebude následovat tento příklad, jestliže vůči tobě nesplní tu dvojí

a protichůdnou povinnost, kterou vyznačujeme, zradil své poslání a nezbude ti než ho svrhnout.“ Ptám se: dá se vymyslet něco chimerickejšího a zároveň nebezpečnějšího?

Je pravda, že k zahalení těchto hrubých nemožností se dodává: *Daně budou proměněny; vybere se jen z nadbytku bohatých*.

Lid však musí vědět, že i to je jen další chiméra. Uložit státu nehorázné pravomoci a přesvědčovat, že je dokáže krýt penězi vybranými z nadbytku bohatých, znamená dávat veřejnosti marnou naději. Kolik bohatých je ve Francii? Když se platilo 200 franků, aby člověk měl právo volit, byl počet voličů dvě stě tisíc, a z toho počtu snad polovina neměla nadbytek. A dnes by někdo chtěl tvrdit, že stát splní to nesmírné poslání, které mu dávají, když se omezí na zdanění bohatých! Dvě stě tisíc rodin má vládě přenechat nadbytek svého bohatství, aby ta rozdávala všelijaká dobrodiní osmi milionům méně zámožných rodin. Jenže nevidíme jednu věc: že takto pojatý daňový systém by stěží dal, aby pokryl náklady svého vybírání.

Pravda je — a lid by ji nikdy neměl ztrácet ze zřetele — že *veřejná daň se vždy a nevyhnutelně obrátí na předměty nejobecnější, totiž nejlidovější spotřeby*. Právě to je důvod, který musí lid, je-li obezřetný, pobízet, aby *omezoval veřejné výdaje*, tedy působení, pravomoci a odpovědnost vlády. Nemá očekávat, že ho stát bude živit, protože je to on, kdo živí stát[23].

Jiní hodně doufají v objev nějaké nové zdanitelné matérie. Zdaleka netvrdím, že na této cestě není nic k zkoušení, ale předkládám čtenáři tyto tři postřehy:

1. Všechny předchozí vlády milovaly s vášní brát hodně veřejnosti, aby mohly hodně utrácet. Je sotva pravděpodobné, že by v oblasti daní nějaký vzácný důl se snadnou těžbou unikl géniu fiskálního ducha. Pokud ho něco zastavilo, mohl to být jen strach z národní nelibosti.

2. Pokud se nové zdroje daní nedají otevřít bez narušení zvyků a vzbuzení nespokojenosti, byl by snad vhodný okamžik — *po revoluci* — pokoušet se o takový experiment? Nebylo by to ohrozit republiku? Představme si účinek, jaký by měla na poplatníky zpráva: *Národní shromáždění vám právě uložilo daně, které jste dosud neznali a před nimiž ustupovala i monarchie*!
3. Z hlediska současného a praktického hledat a objevovat nové daně je jistou cestou nic neudělat a opomínat tělo kvůli stínu. Národní shromáždění má před sebou jen dva nebo tři měsíce života. Dotud musí sestavit rozpočet. Nechávám čtenáři, aby si vyvodil závěr.

Když jsem připomněl systémy nejvíc v módě a nejméně přijatelné, zbývá mi naznačit ten, který bych rád viděl zvítězit.

Nejprve stanovme finanční situaci, které je nutno čelit.

Jsme v *deficitu* (vždyť slovo *nedostatek* se stalo nedostatečným). Přesné číslo tohoto deficitu nebudu hledat. Nevím, jak se naše účetnictví vede; co vím, je, že nikdy, nikdy dvě úřední čísla pro tutéž skutečnost nejsou stejná. Ať je to jak chce, rána je obrovská. Poslední rozpočet (svazek I, s. 62) obsahuje tuto informaci:

Toto je výsledek minulých rozpočtů. Zlo tedy do budoucna stále poroste, pokud se nám nepodaří buď zvýšit příjmy, nebo snížit výdaje — ne pouze aby se vyrovnaly, ale aby se našel přebytek příjmů, který by postupně vstřebal dřívější schodek.

Nelze si nic namlouvat: jinak je to státní bankrot a jeho důsledky.

A co situaci činí ještě obtížnější, je úvaha, kterou jsem už naznačil a na které vší silou trvám: pokud se bude lék — nebo část léku — hledat v *zostření daní*, jak to přirozeně napadá, vyvoláme revoluce. Nuže, finanční účinek revolucí — abych mluvil jen o něm — spočívá v tom, že zvyšuje výdaje a vysušuje prameny příjmů (zdržuji se důkazu); ten postup, místo aby odvrátil katastrofu, je způsobilý ji jen uspíšit.

Jdu dál. Obtíž je ještě daleko větší, neboť tvrdím (takové je aspoň mé hluboké přesvědčení), že nelze ani *udržet všechny stávající daně*, aniž by člověk proti sobě postavil nejhroznější šance. Revoluce se udála; prohlásila se za demokratickou, demokracie z ní chce cítit dobrodiní. Má pravdu nebo nemá, ale je to tak. Běda vládám, běda zemi, pokud tato myšlenka nebude vždy přítomna v myslích zástupců lidu.

Jakmile je otázka takto položena, co dělat?

Vždyť na druhé straně, pokud lze snížit výdaje, mají tato krácení své meze. Nelze zajít tak daleko, aby se rozpadly služby, to by znamenalo přivodit revoluce z druhé strany finančního obzoru.

Co tedy dělat?

Zde je můj názor. Zformuluji ho v celé jeho prostotě, s rizikem, že všem finančníkům a praktikům vlasy stoupnou vzhůru.

Snížit daně. — Snížit výdaje v ještě silnějším poměru.

A abych do politické formule tuto finanční myšlenku zahalil, dodávám:

Svoboda uvnitř. — Mír venku.

To je celý program.

Zděsíte se! „Je stejně rozporný," říkáte, „jako manifest Hory; obsahuje bludný kruh přinejmenším tak zřejmý jako ty, které jste předtím ukázal v ostatních systémech."

Popírám to; připouštím jen, že je ten pokus smělý. Pokud je však na jedné straně dostatečně prokázána vážnost situace a na druhé straně prokázáno, že nás tradiční prostředky z ní nevyvedou, zdá se mi, že má moje myšlenka přinejmenším právo na pozornost mých kolegů.

Dovolte tedy, abych prozkoumal své dva návrhy; a čtenář, pamatuje si, že tvoří *nedělitelný celek*, nechť laskavě pozastaví svůj úsudek, a snad i své rozhodnutí.

Nejprve je třeba připomenout jednu pravdu, protože se jí nedbá dost: je to ta, že vzhledem k povaze našeho příspěvkového systému, který spočívá z velké části na *nepřímém* výběru, totiž na dani ze spotřeby, existuje těsná souvislost, úzký vztah mezi obecnou prosperitou a prosperitou veřejných financí.

To nás dovádí k tomuto závěru: *není přesně pravda, že ulevit poplatníku znamená neomylně poškodit příjem*.

Pokud by například v zemi jako je naše vláda, hnána přehnaným fiskálním zápalem, zvedla daně tak, že by zruinovala schopnosti spotřebitele; pokud by zdvojnásobila a ztrojnásobila cenu nejpotřebnějších věcí, pokud by ještě zdražila materiály a nástroje práce; pokud by v důsledku toho byla značná část obyvatelstva nucena všeho se zříkat a živit se kaštany, bramborami, pohankou, kukuřicí — pak je jasné, že by se neplodnost rozpočtu příjmů dala s jistým oprávněním připsat samotnému přemrštění daní.

A v tomto případě je také jasné, že pravým prostředkem, racionálním prostředkem, jak dovést veřejné finance k rozkvětu, by nebylo zasazovat nové rány obecnému bohatství, nýbrž naopak nechat ho růst; nebylo by napínat daň, ale povolit ji.

Teoreticky, nemyslím, že by to mohlo být zpochybněno: daň může v postupném vývoji dojít až do bodu, kdy to, co se přidá k její číselné výši, se odečítá z jejího výnosu. Když věci dojdou do tohoto bodu, je stejně marné, stejně bláznivé, stejně rozporné hledat přírůstek příjmů v přírůstku daní, jako by bylo chtít zvedat hladinu v manometru prostředky, jejichž účinkem je snižovat teplo v kotli.

Zbývá, s tímto vymezeným předpokladem, vědět, zda ve skutečnosti naše země v tomto bodě není.

Prozkoumám-li hlavní předměty obecné spotřeby, od nichž stát žádá svůj příjem, nacházím je zatížené tak nehoráznými daněmi, že poslušnost poplatníka lze vysvětlit jen mocí zvyku.

Říct, že některé z těchto daní se rovnají konfiskaci, by znamenalo užít výrazu zcela nedostačujícího.

Zaprvé přichází cukr a káva. Mohli bychom je mít levně, kdybychom měli svobodu jít si pro ně na trhy, k nimž nás náš zájem táhne. Jenže s pevně rozhodnutým cílem uzavřít nám světový obchod nás berní úřad vystavuje těžké pokutě, když se dopouštíme přestupku *výměny* s Indií, Havanou nebo Brazílií. Pokud se, poslušní jeho vůle, omezíme na obchod, který mohou živit tři malé skály ztracené uprostřed oceánů, pak sice platíme cukr a kávu daleko dráž, ale sváteční berní úřad nám bere formou daně *jen asi sto procent hodnoty*.

Tomu říkají hluboká politická ekonomie. Všimněte si, že získat ty malé skály nás stálo potoky krve a tuny zlata, jejichž renta nás bude svírat po celou věčnost. Zato — jako vyrovnání — platíme navíc tuny zlata, abychom je udrželi.

Je ve Francii výrobek, který je národní víc než co jiného a jehož užívání je neoddělitelné od lidových zvyků. K obnovení sil pracujících dala příroda Angličanům maso a Francouzům víno; toto víno si lze opatřit kdekoli za 8 nebo 10 franků za hektolitr, ale berní úřad zasahuje a zdaňuje vás 15 franky.

Nic neřeknu o dani z tabáku, kterou veřejné mínění dost dobře přijímá. Ne méně je však pravda, že tato látka je zdaněna několikanásobkem své hodnoty.

Stát vydává 5 centimů, nanejvýš 10, na dopravu dopisu z jednoho místa do druhého. Až donedávna vás nejprve nutil obracet se jen na něj; a když vás pak měl, dával si zaplatit 80 centimů, 1 frank a 1 frank 20 centimů za to, co ho stálo jedno sou.

Mám mluvit o soli? Nedávno se v diskusi dobře prokázalo, že se na jihu Francie dá vyrobit sůl v neomezeném množství za 50 centimů. Berní úřad ji zatěžoval clem 30 franků. *Šedesátinásobek hodnoty věci!* A tomu se říká příspěvek! Přispívám šedesátinásobkem, protože vlast-

ním jedinou jednotku! Vydělal bych 6 ooo procent, kdybych svůj majetek postoupil vládě!

Bylo by to ještě horší, kdybych mluvil o cle. Zde má vláda dva pevně stanovené cíle: první, zvednout cenu věcí, odejmout práci její suroviny, znásobit obtíže života; druhý, zkombinovat a nafouknout daně tak, že z nich berní úřad nic nevybere, čímž mi připomíná slova toho šviháka svému krejčímu u krátkých kalhot: „Jestli se do nich dostanu, nekoupím je."

A konečně, nehorázné přehnání těchto daní nemůže nestimulovat ducha podvodu. Vláda je tak nucena obklopovat se několika armádami úředníků, uvádět celý národ v podezření, vymýšlet všelijaké překážky a formality — vše ochromuje práci a živí se z rozpočtu.

Takový je náš příspěvkový systém. Nemáme žádný způsob, jak vyjádřit v číslech jeho důsledky. Když se však na jedné straně studuje tento mechanismus a na druhé straně se u velké části našeho obyvatelstva zjišťuje neschopnost spotřebovávat, je snad dovoleno se ptát, zda tyto dvě skutečnosti nejsou v poměru příčiny a účinku? Je snad dovoleno se ptát, zda zvedneme tuto zemi a její finance tím, že setrváme na téže cestě — pokud by nám veřejná nelibost na to vůbec dala čas? Opravdu se mi zdá, že se trochu podobáme člověku, který se namáhavě dostal ze srázu, kam ho jeho nerozvážnost několikrát vrhla, a nenapadne ho nic lepšího, než se postavit na týž výchozí bod a jít stejnou vyjetou kolejí, jen o něco překotněji.

V teorii každý uzná, že daně lze dovést k takovému stupni přehnání, že k nim nelze nic přidat bez *zkamenění* obecného bohatství, čímž se ohrozí i sama státní pokladna. Tato teoretická možnost se v jedné sousední zemi projevila ve skutečnosti tak oslnivě, že žádám o dovolení opřít se o ten příklad; neboť kdyby ten jev nebyl uznán za možný, celé mé pojednání i všechny následující závěry by neměly cenu a dosah. Vím, že ve Francii není nikdo zvlášť vítán, když hledá poučení v britské zkušenosti; raději děláme pokusy na vlastní útraty. Ale pro-

sím čtenáře, aby na okamžik připustil, že na obou stranách La Manche dělají dvě a dvě čtyři.

Před několika lety se Anglie — finančně vzato — nacházela ve velmi podobné situaci jako my. Několik po sobě jdoucích let končil každý rozpočet schodkem, až bylo třeba uvažovat o rozhodnutích hrdinských. První, co napadlo finančníky — to lze uhodnout — bylo zvýšit daně. Whigovský kabinet si s vymýšlením nedělal starosti. Omezil se čistě a prostě na rozhodnutí přidat k daním přirážku 5 procent. Takto uvažoval: „Jestliže 100 šilinků daní nám dává 100 šilinků příjmu, 105 šilinků daní nám dá 105 šilinků příjmu; nebo přinejmenším — protože je třeba počítat s mírným poklesem spotřeby — 104 a půl, nebo 104 šilinků.“ Nic se nezdálo matematicky jistější. Jenže na konci roku byli zcela užaslí, že nevybrali ani 105, ani 104, ba ani ne 100, nýbrž jen 96 nebo 97.

Tehdy vytryskl z aristokratických hrudí tento bolestný výkřik: „Je po všem, nemůžeme k naší civilní listině přidat už ani halíř. Dosáhli jsme poslední meze *výnosného zdanění*[24]. Nemáme žádný zdroj, protože ukládat víc znamená dostávat míň.“

Whigovský kabinet tím byl svržen. Bylo třeba vyzkoušet jiné obratnosti. Dostavil se *sir Robert Peel*. Byl to zcela jistě finanční praktik. To mu nebránilo, aby neudělal tuto úvahu, která z mých novácких úst vyzní jako subtilní a snad absurdní: „Jestliže daň způsobila bídu mas, a jestliže naopak bída mas omezila výnosnost daně, je přísným důsledkem — i když zdánlivě paradoxním — že k rozkvětu daní je nutno je *snížit*. Zkusme tedy, zda berní úřad, který prodělal, že byl příliš dychtivý, nezíská, bude-li velkorysý.“ Velkorysost u berního úřadu! To je věru zbrusu nová zkušenost. Stojí za to, aby ji prostudovali. Nebyli by páni finančníci šťastni, kdyby zjistili, že i velkorysost může být někdy výnosná? Pravda, v tom případě by se musela jmenovat: *dobře chápaný zájem*. Budiž. Nespořme se o slova.

A tak se sir Robert Peel pustil do slev, slev a slev. Nechal vstoupit obilí, dobytek, vlnu, máslo navzdory křiku *landlordů*, uvažuje — nikoli nerozumně — že lid je nejlépe živen tehdy, když je v zemi hodně potravin; věta jinde pokládaná za pobuřující. Mýdlo, papír, sladovnický slad, cukr, káva, bavlna, barviva, sůl, pošta, sklo, ocel, všechno, co pracující používá nebo spotřebovává, prošlo reformou.

Avšak sir Robert, jehož hlava není rozpálená, dobře věděl, že má-li tento systém — tím, že vyvolá veřejnou prosperitu — příznivě zareagovat na státní pokladnu, může to být jen *dlouhodobě*. Jenže schodky, nedostatky, přečerpání — jak chcete — byly tu a teď. Vzdát se — byť přechodně — části příjmu by znamenalo zhoršit situaci, otřást úvěrem. Bylo třeba překročit těžké období, které sám podnik ještě ztížil. A tak snížit daň byla pouze polovina Peelova systému — jako je to jen polovina systému, který s pokorou předkládám já. Jak jsme viděli, nezbytným doplňkem toho mého[25] je snížit výdaje v silnějším poměru. Doplněk Peelova systému se víc blížil finanční a fiskální tradici. Pomyslel na hledání jiného zdroje příjmu, a byla uzákoněna *income-tax*[26].

A tak tváří v tvář schodkům byla první myšlenka *zostřit* daň; druhá *proměnit ji*, žádat ji od toho, kdo může zaplatit. To byl pokrok. Proč bych si neudělal útěšnou myšlenku, že *snížit výdaje* by bylo pokrokem ještě rozhodnějším?

Jsem nucen, přes zdržení, které si to vyžádá, krátce prozkoumat tuto otázku: Byla britská zkušenost úspěšná? Jsem k tomu nucen, neboť k čemu by sloužil příklad, který by selhal, ne-li k tomu, abychom se vyhnuli jeho napodobení? To rozhodně není závěr, kam jsem chtěl čtenáře dovést.

Mnoho osob tvrdí, že podnik sira Roberta Peela byl zhoubný; a jejich tvrzení je o to zdánlivější, že se právě ode dne, kdy byla uvedena finanční reforma, snesla na Velkou Británii dlouhá a strašná obchodní a finanční krize.

Ale především musím podotknout, že i kdyby bylo možné přičíst částečně nedávné průmyslové pohromy Anglie Peelově reformě, nebylo by možné argumentovat tím proti té, kterou já navrhuji, protože se obě reformy liší v nejkapitálnějším bodě. Co mají společného, je toto: *hledat budoucí nárůst příjmů v prosperitě mas, tedy ve zmírnění daně co do její číselné výše*. Co mají odlišného, je toto: Sir Robert Peel si pro překročení obtíží přechodu obstaral prostředky *zřízením nové daně*. Já tyto prostředky žádám od hlubokého *snížení výdajů*. Sir Robert byl tak daleko od toho, aby zaměřil myšlenky tímto směrem, že ve stejném dokumentu, v němž vyložil pozornosti Anglie svůj finanční plán, žádal *pro rozvoj vojenských a námořních sil značné zvýšení dotací*.

Nuže, jelikož se oba systémy v první části shodují v tom, že se snaží dlouhodobě založit prosperitu státní pokladny na úlevě pracujících tříd, není zřejmé, že *snížení výdajů nebo prostá sleva* je víc v souladu s touto myšlenkou než *přesunutí* daně?

Nemohu se zbavit víry, že druhá část Peelova systému byla povahou taková, že se příčila té první. Je to ovšem nesmírné dobro lépe daně rozdělit. Jenže konec konců, když se v těchto věcech trochu vyzná, když se studuje přirozený mechanismus daní, jejich odrazy, jejich protiúdery, dobře se ví, že to, co berní úřad vybere od jedné třídy, je z velké části placeno jinou třídou. Není možné, aby angličtí pracující nebyli — přímo nebo nepřímo — zasaženi *income-tax*. Když se jim tedy ulevilo na jedné straně, byli v jisté míře zasaženi na druhé.

Odložme však tyto úvahy a zkoumejme, zda je — tváří v tvář oslnivým skutečnostem, které tak přirozeně vysvětlují anglickou krizi — možné ji připisovat reformě. Věčné sofisma lidí rozhodnutých nějakou věc inkriminovat je přičítat jí všechna zla, která se ve světě přihodí. *Post hoc, ergo propter hoc*[27]. Předpojatá myšlenka je a vždy bude metlou rozumování, protože svou povahou prchá před pravdou, kdykoli ji má tu bolest zahlédnout.

Anglie měla jiné obchodní krize než tu, kterou právě prodělala. Všechny se vysvětlují hmatatelnými příčinami. Jednou ji chytila horečka špatně pojatých spekulací. Nesmírné kapitály opouštěly výrobu a daly se cestou amerických půjček a dolů na drahé kovy. Z toho vyplynul velký zmatek v průmyslu a financích. — Jindy je sklizeň odnesena a následky se dají snadno ocenit. Když je značná část práce celého lidu zaměřena na opatření jeho vlastní obživy, když se po celý rok oře, válí, seje, zavlažuje — kdy je půda napojena potem, aby vyklíčila žatva — a jestli jsou úrody ve chvíli sklizně zničeny pohromou, lid je postaven před volbu buď umírat hlady, nebo rychle a nečekaně dovézt obrovské množství potravin. Všechny obvyklé operace průmyslu musí být přerušeny, aby kapitály, které v nich byly, čelily této obří, neočekávané a neodkladné operaci. Kolik sil ztracených! Kolik hodnot zničených! A jak by z toho krize nevznikla? — Projevuje se také tehdy, když ve Spojených státech zklame sklizeň bavlny, prostě proto, že továrny nemohou být tak rušně zaměstnány, když jim bavlna chybí, jako když jim nechybí; a nikdy to není beztrestné, když se stagnace rozlije po továrních okrscích Velké Británie. — Povstání v Irsku, nepokoje na kontinentě, které přijdou přerušit britský obchod a oslabit v jeho klientele schopnost spotřebovávat, to jsou další zjevné příčiny obtíží, rozpaků a finančních poruch.

Průmyslové dějiny Anglie nás učí, že k vyvolání krize v této zemi vždy stačila jediná z těchto příčin.

Nuže, stalo se, že právě ve chvíli, kdy sir Robert Peel zavedl reformu, se na Anglii snesly všechny tyto pohromy *najednou* a v dosud neznámé míře.

Z toho pro lid vyplynula velká utrpení, a hned se *předpojatá myšlenka* ozývá: *Vidíte, to reforma drtí lid*!

Ale ptám se: Byla to finanční a obchodní reforma, co způsobilo dva po sobě jdoucí ztráty sklizně v letech 1845 a 1846 a donutilo Anglii utratit dvě miliardy, aby nahradila ztracené obilí?

Byla to finanční a obchodní reforma, co způsobilo zničení brambor v Irsku po čtyři roky a donutilo Anglii živit na své náklady celý hladovějící národ?

Byla to finanční a obchodní reforma, co dvakrát za sebou v Americe zahubilo bavlnu, a lze věřit, že by zachování dovozního cla bylo účinným lékem?

Byla to finanční a obchodní reforma, co zrodilo a rozvinulo *Railway-mania*[28], a náhle odňalo dvě nebo tři miliardy produktivní a navyklé práci, aby je uvrhlo do podniků, které nelze dokončit; šílenství, které podle všech pozorovatelů způsobilo víc skutečného zla než všechny ostatní pohromy dohromady?

Byla to finanční a obchodní reforma, co na kontinentě zapálilo oheň revolucí a snížilo odbyt všech britských výrobků?

Ach! Když si pomyslím na onu neslýchanou kombinaci ničivých činitelů působících v témž směru; na onen hustý tkanivo pohrom všeho druhu nakupených — osudem bez obdoby — na určité období, nemohu se zdržet uzavřít přesně v opačném smyslu, než jak si to myslí *předpojatá myšlenka*, a ptám se: Co by se stalo s Anglií, s její mocí, s její velikostí, s jejím bohatstvím, kdyby prozřetelnost nevyvolala muže v tom pravém a slavnostním okamžiku? Nebylo by vše odneseno v hrozném otřesu? Ano, upřímně to věřím: reforma, která se obviňuje ze zlořádů Anglie, je z části zneutralizovala. A anglický lid to chápe, protože ačkoli nejchoulostivější část této reformy — *svobodný obchod* — od svého nástupu podstoupila nejtvrdší a nejnečekanější zkoušky, lidová víra v něj se neotřásla; a ve chvíli, kdy píšu, započaté dílo pokračuje a kráčí k svému slavnému dovršení.

Přejděme tedy zpátky přes průliv a nechť nás doprovází důvěra; není důvod ji nechávat na druhé straně La Manche.

Jsme u rozpočtu příjmů. Shromáždění už slevilo z daně ze soli a z poštovného. Podle mého mínění má stejně postupovat i u nápojů. V tomto bodě se domnívám, že by stát měl souhlasit se ztrátou pade-

sáti milionů. Měla by se — pokud možno — zbývající daň rozložit na celkové množství spotřebovaných vín. Chápeme, že třicet až čtyřicet milionů rozdělených na čtyřicet pět milionů hektolitrů se bude platit mnohem snadněji než sto milionů nahromaděných na množství třikrát menším. Bylo by třeba také snížit náklady a především překážky, které s sebou nese současný způsob vybírání.

Stát bude muset také svolit k značnému snížení cel na cukr a kávu. Vzrůst spotřeby vyřeší zároveň finanční i koloniální otázku.

Jiným velkým a lidovým opatřením by bylo zrušení potravních daní. V tomto bodě mě zaujalo mínění vyslovené panem Guichardem. Všichni uznávají, že daň z příjmu by byla spravedlivá a odpovídající pravým principům. Pokud se před ní couvá, pak kvůli obtížím výkonu. Obává se — a myslím oprávněně — pro stát ta těžká zodpovědnost, kterou by na něj uvalilo nevyhnutelné dotírání, od této daně neoddělitelné. Není dobré, aby se republikánská vláda ukazovala poplatníku jako chamtivý inkvizitor. V obci se majetky znají. Dají se tam ocenit po rodinném způsobu, a kdyby se obci dala možnost zavést daň z příjmu *s přesným cílem nahradit potravní daně*, je pravděpodobné, že by tato na spravedlnosti založená proměna byla přijata příznivě. Dlouhodobě by si tak Francie připravila *katastr movitých majetků* a prostředky, jak uvést svůj příspěvkový systém na cestu pravdy. Nemyslím, že by takové opatření, které by navíc mělo tu výhodu, že by zahájilo *decentralizaci*, přesahovalo možnosti obratného státníka. Napoleona by to jistě neodradilo.

Jsem nucen říci slovo o clu; a abych se vyhnul předsudkům, které vidím již probouzet, budu je zkoumat jen z fiskálního hlediska, protože ostatně jde jen o rozpočet. Není to proto, že bych nebyl silně v pokušení udělat výpad ve prospěch *svobodného obchodu*; ale nebudu přirovnán k onomu statečnému generálu, slavnému svou zálibou v hiatrice[29]? Z kteréhokoli místa intelektuálního obzoru vyjdete v rozhovoru — chemie, fyzika, astronomie, hudba nebo mořeplavba — brzy ho uvi-

díte, jak sedá na jezdeckého koně, a budete nuceni za ním vyskočit do sedla. Všichni máme svou oblíbenou myšlenku, *koníčka*, jak by se řeklo v Sternově stylu. Má oblíbená myšlenka — proč bych to nepřiznal? — je *svoboda*; a stane-li se, že budu obzvláště hájit svobodu výměny, je to proto, že právě ta je ze všech nejvíc nerozeznávaná a nejvíc ohrožená.

Zkoumejme tedy clo z fiskálního hlediska, a nechť mi čtenář odpustí, uniknu-li tangentou a letmo se dotknu otázky práva, vlastnictví a svobody.

Jeden z nejupřímnějších a nejzkušenějších protekcionistů této země, pan Ferrier[30], přiznával, že kdyby chtěl někdo zachovat clu fiskální charakter, mohl by z něj získat *dvojnásobek* příjmu pro státní pokladnu. Dává kolem sta milionů; z toho, nezávisle na břemenu, které nám protekce ukládá jako spotřebitelům, nás stojí jako poplatníky *dalších sto milionů*. Vždyť je zřejmé, že co berní úřad odmítá vybírat clem, musí žádat od jiných daní. Tento mechanismus stojí za prozkoumání.

Předpokládejme, že státní pokladna potřebuje 100: dejme tomu, že kdyby cizí železo mohlo vcházet za rozumné clo, dalo by příjmu 5. Jenže třída průmyslníků přednáší, že má zájem na tom, aby cizí železo nevcházelo. Zákon se její strany ujme a nařídí zákaz, nebo — což vyjde nastejno — prohibitivní clo. V důsledku toho je každá příležitost k výběru dobrovolně obětována. Oněch 5 nevchází; a státní pokladna má jen 95. Protože jsme ale předpokládali, že potřebuje 100, musíme svolit k tomu, aby nám těch 5 vzala *jinak*, prostřednictvím soli, pošty nebo tabáku.

A co se děje se železem, se opakuje u všech myslitelných předmětů spotřeby.

Jaké je, tváří v tvář tomuto podivnému režimu, postavení spotřebitele-poplatníka?

Takové:

1. Platí značnou daň určenou na vydržování obrovské armády na hranici, armády umístěné tam na popud, na účet a ve prospěch majitele železáren nebo kteréhokoli jiného privilegovaného, jemuž slouží.
2. Platí železo nad jeho přirozenou cenu.
3. Je mu zakázáno vyrábět to, proti čemu by mu cizinec dodal své železo; neboť zabránit nějaké hodnotě ve vstupu znamená zároveň zabránit jiné hodnotě ve výstupu.
4. Platí daň, aby zaplnil prázdnotu státní pokladny; neboť zabránit dovozu znamená zabránit výběru, a při daných potřebách berního úřadu, pokud chybí jeden výběr, musí ho nahradit jiný.

To je věru pro spotřebitele-poplatníka zvláštní postavení. Je nešťastnější, nebo směšnější? Odpovědět by nebylo snadné.

A to vše proč? Aby majitel železáren nedosáhl ze své práce a svého kapitálu žádného mimořádného zisku, nýbrž jen aby se mohl pustit do větších výrobních obtíží!

Kdy se tedy začne v těchto věcech rozhodovat podle *velkého počtu*, a ne podle malého? Zájem velkého počtu — to je ekonomické pravidlo, které nikdy nesvede ze stezky, protože se shoduje se spravedlností.

Musíme uznat jednu věc: aby protekce byla spravedlivá, aniž by přestávala být zhoubná, musela by být přinejmenším stejná pro všechny. Nuže, je to byť abstraktně možné?

Lidé si vzájemně vyměňují buď výrobky za výrobky, nebo výrobky za služby, nebo služby za služby. Protože ostatně výrobky mají hodnotu jen díky službám, při kterých vzniknou, lze tvrdit, že se vše redukuje na *vzájemnost služeb*.

Nuže, clo zjevně může chránit jen ten druh služeb, jejichž hodnota se vtělila do hmotného výrobku, který lze zastavit nebo zabavit na hranici. Je radikálně neschopné chránit — zvedáním hodnoty — přímé

služby, které poskytuje lékař, advokát, kněz, soudce, voják, obchodník, literát, umělec, řemeslník, což už představuje značnou část obyvatelstva. Stejně tak je neschopné chránit člověka, který pronajímá svou práci, protože ten neprodává výrobky, nýbrž poskytuje služby. Tak tedy jsou všichni dělníci a nádeníci vyloučeni z údajných výhod protekce. A pokud jim protekce neprospívá, pak jim škodí; a zde je třeba objevit protiúder, který musí pocítit i sami chráněnci.

Dvě jediné chráněné třídy, a to v míře velmi nerovné, jsou průmyslníci a zemědělci. Tyto dvě třídy vidí v clu prozřetelnost, a přitom jsme svědky, že neustále naříkají nad svou tísní. Protekce tedy přece neměla vůči nim takovou účinnost, jakou od ní čekaly. Kdo si troufne říci, že zemědělství a továrny prospívají víc v nejchráněnějších zemích — jako je Francie, Španělsko, Papežský stát —, než u národů, které si svou svobodu méně prodaly, jako Švýcarsko, Anglie, Belgie, Nizozemsko, Toskánsko?

Ohledně protekce se totiž děje něco obdobného, nebo spíš totožného, jako jsme zjistili před chvílí u daně. Jako je mez *výnosnému zdanění*, je i mez *výnosné protekci*. Touto mezí je zničení schopnosti spotřebovávat — zničení, k němuž protekce stejně jako daň směřuje. Berní úřad vzkvétá z prosperity poplatníků. Stejně tak odvětví stojí za tolik, kolik stojí bohatství jeho klientely. Z toho plyne, že když berní úřad nebo monopol hledají svůj růst v prostředcích, jejichž nutným důsledkem je zruinovat spotřebitele, vstupují oba do téhož bludného kruhu. Přijde okamžik, kdy čím víc zesilují číslo daně, tím víc oslabují číslo příjmu. Chránění si nedovedou vysvětlit stav tísně, který tíží jejich odvětví i přes přízně prohibicního režimu. Jako berní úřad hledají lék v zostření tohoto režimu. Nechť se tedy sami zeptají, zda to nejsou právě tyto přízně, co je utlačuje. Nechť pohlédnou na polovinu, dvě třetiny našeho obyvatelstva, které tyto nespravedlivé přízně nutí odpírat si železo, maso, sukno, obilí, dělat pluhy z vrbových větví, odívat

se do hrubého sukna, živit se prosem jako ptáci nebo kaštany jako méně poetická stvoření[31].

Když jsem se nechal zavést do tohoto rozkladu, dovolte mi uzavřít ho jakousi bajkou.

V jednom královském parku byla řada *malých vodních nádrží*, všechny vzájemně propojené podzemními kanály, takže voda měla neporazitelnou tendenci ustavit se v nich do dokonalé roviny. Tyto nádrže byly napájeny z velkého kanálu. Jedna z nich, trochu ctižádostivá, chtěla k sobě přitáhnout velkou část zásoby určené všem. Nebylo by to bývalo tak velké zlo — kvůli nutnému vyrovnání, které mělo po pokusu následovat —, kdyby prostředek vymyšlený dychtivou a nerozvážnou nádrží nebyl způsobil nutnou ztrátu kapaliny v přívodním kanálu. Lze uhodnout, co se stalo. Hladina klesla všude, i v nádrži zvýhodněné. Říkala si — vždyť v bajkách mluví všechno, i nádrže —: „To je zvláštní; přitahuji k sobě víc vody než dřív; podaří se mi na nepostřehnutelný okamžik být nad úrovní bratrů, a přesto s bolestí vidím, že kráčíme všichni, já jako ostatní, k úplnému vyschnutí.“ Ta nádrž, zjevně stejně neznalá hydrauliky jako morálky, zavírala oči před dvěma okolnostmi: první byla *podzemní spojitost všech nádrží mezi sebou* — neporazitelná překážka pro to, aby profitovala ze své nespravedlnosti výhradně a trvale; druhá *obecná ztráta kapaliny*, která je neoddělitelná od prostředku, který si vymyslela, a která musela osudově přinést obecné a trvalé snížení hladiny.

Nuže, říkám, že společenský řád nese stejné dvě okolnosti a že se špatně rozumuje, pokud se jich nedbá. Je především mezi všemi odvětvími *skrytá spojitost*, přenosy práce a kapitálu, které neumožňují, aby některé z nich zvedlo svou normální úroveň nad ostatní trvale. Dále v prostředku vymyšleném k uskutečnění té nespravedlnosti, totiž v protekci, je ta radikální vada, že s sebou nese *definitivní ztrátu celkového bohatství*; a z těchto dvou okolností plyne, že úroveň blahobytu

klesá všude, i v chráněných odvětvích — jako hladina vody i v dychtivé a hloupé nádrži.

Věděl jsem dobře, že mě *svobodný obchod* vyvede z mé cesty. Vášni! Vášni! Tvá vláda je neodolatelná! Ale vraťme se k bernímu úřadu.

Řeknu protekcionistům: Nesvolili byste, s ohledem na naléhavé nutnosti republiky, nějak omezit svou dychtivost? Jakže! Když státní pokladna stojí na pokraji, když státní bankrot hrozí pohltit vaše jmění a vaši bezpečnost, když nám clo nabízí vskutku prozřetelnostní prkno záchrany, když může naplnit veřejné kasy, aniž by škodilo masám, nýbrž naopak ulevilo jim od tíhy, která je drtí — budete neoblomní ve svém sobectví? Měli byste sami v této slavnostní a rozhodující chvíli obětovat na oltář vlasti — to, co nazýváte a co upřímně věříte, že je — oběť části svých *privilegií*. Byli byste odměněni veřejnou úctou, a troufám si předpovědět, hmotná prosperita by vám byla přidána jako přídavek.

Je snad příliš žádat, abyste nahradili zákazy, které se už staly neslučitelnými s naším ústavním zákonem, cly ve výši 20 až 30 procent? Snížili na polovinu sazby ze železa a oceli, těch svalů práce; z uhlí, toho chleba průmyslu; z vlny, lnu, bavlny, těch surovin ruční práce; z obilí a masa, těch počátků síly a života?

Vidím však, že se stáváte rozumnými[32]; přijímáte mou skromnou žádost, a nyní můžeme vrhnout pohled, jak morální, tak finanční, na náš opravdu opravený rozpočet.

Hle, mnoho věcí se konečně stalo přístupnými rukám nebo rtům lidu: sůl, poštovné, nápoje, cukr, káva, železo, ocel, palivo, vlna, len, bavlna, maso a chléb! Pokud k tomu přidáme zrušení potravních daní, hlubokou proměnu, ne-li úplné zrušení toho hrozného zákona o verbování, hrůzu a pohromu našich vesnic — ptám se: nezapustí republika kořeny do všech vláken lidových sympatií? Bude snadné s ní otřást? Bude třeba pěti set tisíc bodáků, aby se stala postrachem stran… nebo jejich nadějí? Nebudeme zajištěni před oněmi hrůznými otřesy, jimiž

je — zdá se — nyní vzduch sám nabit? Nemůžeme si udělat opodstatněnou naději, že pocit blahobytu a vědomí, že vláda konečně vstoupila rozhodně na cestu spravedlnosti, znovu zrodí práci, důvěru, bezpečí a úvěr? Je chimérické myslet, že tyto blahodárné příčiny budou na naše finance působit jistěji, než jak by mohl vyšší počet daní a překážek?

A co se týká naší současné a bezprostřední finanční situace, podívejme se, jak bude ovlivněna.

Zde jsou úbytky vyplývající z navrhovaného systému:

— Ztráta, která se musí svou povahou rok od roku zmenšovat.

Snížit daně (což neznamená vždy snížit příjmy) — to je tedy první polovina republikánského finančního programu. — Říkáte: tváří v tvář schodku je to opravdu smělé. A já odpovídám: ne, to není smělost, to je *obezřetnost*. Co je smělé, co je troufalé, co je nerozumné, je pokračovat v cestě, která nás přivedla ke srázu. A podívejte, kde jste! Neskrývali jste to: nepřímá daň vás znepokojuje, a co se týká samotné přímé daně, s jejím vybráním počítáte jen pod podmínkou, že do něj zapojíte pohyblivé jednotky. Jsme snad v zemi *miri* a *razií*[33]? Jak by věci k tomu nedošly? — Zde je sto lidí; podrobují se *příspěvku*, aby pro svou bezpečnost ustavili společnou sílu. Postupně se tato společná síla odvrací od svého určení a nakládají se na ni rozličné nerozumné pravomoci. Tím se zvyšuje počet lidí, kteří žijí z příspěvku, sám příspěvek narůstá a počet přispívajících klesá. Přimíchává se k tomu nespokojenost, nelibost — a co uděláme? Vrátíme společnou sílu jejímu určení? To by bylo příliš obyčejné a, jak se říká, příliš smělé. Naši státníci jsou obezřetnější; vymyslí, že se počet platících ještě sníží, aby se zvýšil počet placených; *potřebujeme nové daně*, říkají, *abychom vydržovali pohyblivé jednotky, a pohyblivé jednotky, abychom vybrali nové daně*! — A v tom se nevidí bludný kruh! — Dospějeme takto k tomu krásnému výsledku, že polovina občanů bude zaměstnána potlačováním a vydíráním druhé poloviny. Tomu se říká moudrá a praktická politika.

Všechno ostatní je jen utopie. Dejte nám ještě pár let, říkají finančníci, nechte nás systém dovést do krajnosti, a uvidíte, že konečně dospějeme k té slavné rovnováze, za kterou se honíme tak dlouho a kterou právě porušily ty postupy, které už dvacet let uplatňujeme.

Není tedy tak paradoxní, jak se na první pohled zdá, zvolit opačnou cestu a *hledat rovnováhu ve zmírnění daní*. Zasluhuje si snad rovnováha méně toto jméno proto, že místo abychom ji hledali u 1 500 milionů, dojdeme k ní u 1 200?

Jenže tato první část republikánského programu neodbytně volá po svém nezbytném doplňku: *snížení výdajů*. Bez tohoto doplňku je systém utopií, uznávám. S tímto doplňkem vyzývám kohokoli — kromě zainteresovaných — ať se opováží tvrdit, že nejde přímo k cíli, a to tou nejméně nebezpečnou cestou.

Dodávám, že snížení výdajů musí být vyšší než snížení příjmů; jinak bychom za vyrovnáním marně běhali.

A konečně — je třeba to říci — soubor opatření takto pojatých nemůže v jediném rozpočtovém roce přinést všechny výsledky, které od něj máme právo očekávat.

U příjmů jsme viděli, že aby se v nich usídlila ta síla růstu, která má své zdroje v obecné prosperitě, bylo třeba začít tím, že je necháme ustoupit. Čas je tedy nutný k rozvinutí této síly.

Stejně je tomu u výdajů; jejich snížení může být jen postupné. Zde je — mimo jiné — jeden důvod.

Když vláda vyhnala své výdaje na přemrštěnou a drtivou výši, znamená to jinými slovy, že mnoho existencí je navázáno na její marnotratnost a živí se z ní. Myšlenka uskutečnit úspory bez toho, že se někoho dotkneme, obsahuje rozpor. Dovolávat se těchto utrpení proti reformě, která je nutně obsahuje, znamená stavět proti každému nápravnému činu radikální námitku nepřijetí, znamená říkat: „Právě proto, že se do světa vloudila nespravedlnost, je dobré, aby se v něm navždy zvěčňovala.“ — Věčné sofisma uctívačů zlořádu.

Z toho, že jsou individuální utrpení nevyhnutelným důsledkem každé reformy, však neplyne, že by nebylo povinností zákonodárce zmírnit je, jak jen může. Já ze své strany nejsem jedním z těch, kdo připouštějí, že když člena společnosti ta sama přivedla do určité kariéry, když v ní zestárl, když si z ní udělal specializaci, když není schopen od jiného zaměstnání žádat prostředky k živobytí, aby ho mohla bez střechy nad hlavou vyhodit na veřejné prostranství. Každé zrušení pracovního místa tedy ukládá společnosti dočasné břemeno, jak jí to velí lidskost a — podle mě — i přísná spravedlnost.

Z toho plyne, že úpravy provedené v rozpočtu výdajů, stejně jako ty zavedené v rozpočtu příjmů, nemohou okamžitě dát své výsledky; jsou to zárodky, jejichž povaha je rozvíjet se, a úplný systém předpokládá, že výdaje budou klesat rok od roku s vyhasínáním míst, že příjmy porostou rok od roku souběžně s obecnou prosperitou — takže konečným výsledkem musí být rovnováha nebo něco lepšího.

Pokud jde o údajnou nelibost, která by se mohla projevit v tak početné třídě úředníků, přiznávám, že s úpravami, na které jsem právě poukázal, se jí neobávám. Scrupule je ostatně zvláštní. Nikdy, pokud vím, nezastavila hromadná propouštění po každé revoluci. A přitom jaký rozdíl! Vyhnat zaměstnance, aby se jeho místo dalo jinému, je víc než porušit jeho zájem, je to zranit v něm důstojnost a energický cit práva. Když však propuštění — ostatně spravedlivě zmírněné — vyplývá ze *zrušení místa*, může ještě škodit, ale nerozzlobí. Rána je méně živá a zasažený se utěší úvahou o veřejném dobru.

Potřeboval jsem předložit čtenáři tyto úvahy ve chvíli, kdy se chystám mluvit o hlubokých reformách, které s sebou nutně nesou uvolnění mnoha našich spoluobčanů ze služby.

Vzdávám se úmyslu probírat jednotlivé rozpočtové články, u nichž by se mi zdálo užitečné a politicky vhodné provést krácení. Rozpočet je celou politikou. Nabývá nebo klesá podle toho, co veřejné mínění od státu žádá víc nebo méně. K čemu by sloužilo ukazovat, že zrušení té

či oné vládní služby s sebou nese tu či onu významnou úsporu, pokud sám poplatník upřednostňuje službu před úsporou? Jsou reformy, kterým musí předcházet dlouhé rozpravy, pomalé zrání veřejného mínění; a nevidím, proč bych se měl pouštět na cestu, kam mě veřejné mínění určitě nenásleduje. I dnes se Národní shromáždění rozhodlo, že udělá první republikánský rozpočet. Na toto dílo má už jen omezený a velmi krátký čas. S ohledem na uvedení bezprostředně proveditelné reformy musím odbočit od obecných a filozofických úvah, které jsem původně hodlal čtenáři předložit. Omezím se na to, že je *naznačím*.

Co odkládá veškerou radikální finanční reformu do vzdálenější budoucnosti, je, že ve Francii se nemiluje *svoboda*; nemiluje se cítit se zodpovědným sám za sebe, nemá se důvěra k vlastní energii, člověk je trochu uklidněn jedině tehdy, když cítí ze všech stran tlak vládních ohraničení — a právě tato ohraničení jsou drahá.

Kdyby například byla víra ve svobodu vyučování, co by bylo nutné udělat, než zrušit rozpočet veřejného školství?

Kdyby skutečně záleželo na svobodě svědomí, jak by ji bylo možné uskutečnit jinak než zrušením rozpočtu bohoslužby[34]?

Kdyby se pochopilo, že zemědělství se zdokonaluje zemědělci a obchod obchodníky, dospělo by se k závěru: rozpočet zemědělství a obchodu je přebytkem, který se nejpokročilejší národy pečlivě vyvarovaly ukládat.

A pokud by v některých bodech, jako je dozor, stát nutně musel zasahovat ve věci vyučování, bohoslužeb nebo obchodu, stačila by k tomu další sekce na ministerstvu vnitra; na to nejsou potřeba tři ministerstva.

Takže *svoboda* — zde je první a nejplodnější zdroj úspor.

Jenže tento zdroj není uděláno pro naše rty. Proč? Jen proto, že veřejné mínění ho odmítá[35].

Naše děti budou tedy pod univerzitním monopolem pokračovat v přijímání falešných řeckých a římských myšlenek, nasávat válečného a revolučního ducha latinských autorů, skandovat necudné verše Horáce, dělat se neschopnými pro život moderních společností; budeme pokračovat, abychom nebyli svobodní, a v důsledku toho platit své nevolnictví, protože národy lze udržet v nevolnictví jen za vysokou cenu.

Budeme pokračovat ve sledování zemědělství a obchodu, jak chřadnou a hynou pod sevřením našich omezujících zákonů; a navíc platit výdaje této strnulosti, protože překážky, předpisy, zbytečné formality — to vše mohou provádět jen činitelé veřejné moci, a činitelé veřejné moci se dají živit jen z rozpočtu.

A zlo — je nutno to opakovat — je nyní bez použitelného léku, protože veřejné mínění přisuzuje útlaku všechen intelektuální a průmyslový rozvoj, který se tento útlak nedaří zadusit.

Mezi myslemi se zabydlela myšlenka stejně podivná jako zhoubná. Když jde o politiku, předpokládá se, že společenský motor — mohu-li se tak vyjádřit — je v individuálních zájmech a názorech. Lidé lpí na Rousseauovu axiomu: *Obecná vůle se nemůže mýlit*. A na základě toho principu s nadšením zavádí všeobecné hlasovací právo.

Jenže ve všech jiných hlediskech přijímají právě opačnou hypotézu. Nepřipouštějí, že by hybatelem pokroku byla individualita, její přirozená touha po blahobytu, touha stále více osvětlovaná rozumem a vedená zkušeností. Ne. Vychází se z toho předpokladu, že lidstvo je rozděleno na dvě části: na jedné straně jsou netečné individuality, zbavené vší síly, všech pokrokových principů, nebo poslouchající zvrácené pohnutky, které, ponechány samy sobě, směřují neodolatelně k absolutnímu zlu; na druhé straně je kolektivní bytost, společná síla, zkrátka vláda, jíž se připisuje vlitá věda, přirozená vášeň pro dobro a poslání měnit směr individuálních tendencí. Předpokládá se, že kdyby byli svobodní, lidé by se zdržovali veškerého vzdělání, veškerého nábožen-

ství, veškerého průmyslu, nebo, což je horší, že by vzdělání hledali, aby došli k omylu, náboženství, aby dospěli k ateismu, a práci, aby završili svou zkázu. Je-li tomu tak, musí se individuality podrobit regulativnímu působení kolektivní bytosti, která však není ničím jiným než soustavou individualit samotných. Nuže, ptám se: jestli přirozené sklony všech částí směřují ke zlu, jak mohou přirozené sklony celku směřovat k dobru? Jestliže všechny přirozené síly člověka směřují k nicotě — kde vezme vláda, která se skládá z lidí, oporu, aby ten směr změnila[36]?

Ať je to jak chce, dokud bude vládnout tato podivná teorie, bude třeba zříci se svobody a úspor, které z ní plynou. Své okovy je nutno platit, když je člověk miluje; stát nám nikdy nic nedá zadarmo, dokonce ani okovy.

Rozpočet není jen celou politikou, je i v mnoha ohledech morálkou lidu. Je to zrcadlo, v němž bychom, jako Rinaldo[37], mohli vidět obraz a trest svých předsudků, svých neřestí a svých bláznivých nároků. I zde jsou proudy špatných výdajů, které jsme nuceni nechat téci, protože jejich příčinou jsou sklony, kterých se nechceme vzdát; a co marnějšího než chtít neutralizovat účinek, dokud trvá příčina? Zmíním mezi jinými to, co se nebojím — i když je slovo tvrdé — nazvat *žebráckým duchem*, který zaplavil všechny třídy, bohaté stejně jako chudé[38].

Jistě, v okruhu soukromých vztahů se francouzská povaha nemusí srovnání bát, pokud jde o nezávislost a hrdost. Bůh chraň, abych pomlouval svou vlast — natož ji urážel. Ale nevím, jak se stalo, že titíž lidé, kteří by se — i stísněni v nouzi — stvrdli při pomyšlení vztáhnout ruku ke svým bližním, ztrácejí veškerou skrupuli, jakmile zasáhne stát a zahalí očím svědomí nízkost takového činu. Jakmile se žádost neobrací na soukromou štědrost, jakmile se stát stane prostředníkem toho aktu, zdá se, že důstojnost žadatele je v bezpečí, že žebrota už není hanbou ani plenění nespravedlností. Zemědělci, průmyslníci, obchodníci, rejdaři, umělci, zpěváci, tanečníci, literáti, úředníci všech

řádů, podnikatelé, dodavatelé, bankéři — všichni ve Francii *žádají*, a všichni se obracejí na rozpočet. A hle, nyní se k tomu přidal i lid v masách. Jeden chce místa, druhý penze, ten prémie, onen subvence, pátý povzbuzení, šestý omezení, sedmý úvěr, osmý práci. Celá společnost se zvedá, aby pod tou či onou formou vyrvala podíl z rozpočtu; a ve své kalifornské horečce zapomíná, že rozpočet není Sacramento, kde příroda uložila zlato, nýbrž že obsahuje jen to, co tato prosící společnost sama tam vložila. Zapomíná, že velkorysost moci se nikdy nemůže vyrovnat její chamtivosti, protože z onoho fondu rozdávání si musí ponechat na dvojí službu výběru a rozdělování.

Aby těmto poněkud nízkým sklonům dala autoritu a lesk *systému*, byly navázány na to, co se nazývá *principem solidarity* — slovo, které v tomto smyslu neznamená nic jiného než úsilí všech občanů olupovat se navzájem skrze nákladné zprostředkování státu. Jakmile se žebrácký duch stane systémem, ba téměř vědou, pokud jde o ničivé instituce, obraznosti není meze.

Ale uznávám, v této věci se v tomto okamžiku nedá nic dělat, a končím touto otázkou: Lze si myslet, že žebrácký duch — když je doveden až do bodu, že nabádá celý národ k drancování rozpočtu — neohrožuje víc bezpečnost než veřejné jmění?

Z téže příčiny je nám další značná úspora neporazitelně zapovězena. Chci mluvit o Alžírsku. Je nutno sklonit hlavu a platit, dokud národ nepochopí, že převezení sta mužů do kolonie a přenesení s nimi desetinásobku kapitálu, který by je uživil ve Francii, neulevuje nikomu, zato zatěžuje všechny.

Hledejme tedy prostředky záchrany jinde.

Čtenář jistě uzná, že na utopistu jsem ve věcech škrtů dosti povolný. Nechávám být — a to i ty nejlepší položky. Omezení všech našich nejcennějších svobod, mánii prosebných žádostí, posedlost zhoubnou kolonií — všechno jsem veřejnému mínění ustoupil. Ať mi dovolí vzít si odvetu a být poněkud radikální v oblasti zahraniční politiky.

Vždyť koneckonců, pokud chce zavřít přístup k veškeré reformě, pokud je předem rozhodnuto zachovávat vše, co je, nepřipustit žádnou změnu v ničem, co se týká našich výdajů, pak se celý můj systém hroutí, všechny finanční plány jsou bezmocné; nezbývá nic jiného než nechat lid, aby se zlomil pod tíhou daní, a kráčet se sklopenou hlavou k státnímu bankrotu, k revolucím, k rozkladu a občanské válce.

Když přistoupím k naší zahraniční politice, začnu tím, že jasně stanovím tyto dvě věty, mimo něž, troufám si říci, není záchrany.

1. Rozvoj brutální síly není nutný a je škodlivý vlivu Francie.
2. Rozvoj brutální síly není nutný a je škodlivý naší vnější i vnitřní bezpečnosti.

Z těchto dvou vět vychází jako důsledek třetí, a tato:

Je nutno odzbrojit na souši i na moři, a to co nejdříve.

Falešní vlastenci! Dejte si do srdce, co unesete. Jednoho dne jste mě nazvali zrádcem, protože jsem žádal svobodu; co bude dnes, když se dovolávám míru[39]?

I zde se jako překážka setkávám především s veřejným míněním. Bylo přesyceno slovy: *národní velikost*, *moc*, *vliv*, *převaha*, *všemohoucnost*; neustále se mu opakuje, že nesmí sestoupit z místa, které zaujímá mezi národy; po apelování na jeho pýchu se obrací k jeho zájmu. Říká se mu, že je nutno projevovat známky síly k podepření užitečných jednání; že je nutno vozit po všech mořích francouzský prapor, aby se chránil náš obchod a ovládaly se vzdálené trhy.

Co je toto všechno? Nafouknutý balon, který stačí propíchnout špendlíkem a splaskne.

Kde je dnes vliv? Je v hlavních děl nebo na špici bodáků? Ne, je v idejích, v institucích a v podívané na jejich úspěch.

Národy působí na sebe navzájem uměními, literaturou, filozofií, žurnalistikou, obchodními transakcemi, především *příkladem*; a po-

kud na sebe někdy působí také nátlakem a hrozbou, nemohu věřit, že by tento druh vlivu byl povahou takový, aby rozvíjel principy příznivé pokroku lidstva.

Znovuzrození literatury a umění v Itálii, revoluce roku 1688 v Anglii, akt nezávislosti Spojených států — to vše nepochybně přispělo k onomu šlechetnému vzmachu, který roku 1789 dal našim otcům vykonat tak velké věci. Kde v tom všem vidíme ruku brutální síly?

Říká se: Triumf francouzských zbraní na počátku tohoto století roznesl všude naše ideje a zanechal na celém povrchu Evropy pečeť naší politiky.

Ale víme, můžeme vědět, co by se stalo v jiném případě? Kdyby Francie nebyla napadena, kdyby revoluce vyhnaná odporem do krajnosti nebyla uklouzla do krve, kdyby nebyla ústila ve vojenský despotismus, kdyby místo aby Evropu zarmoutila, poděsila a pozvedla, byla jí ukázala vznešenou podívanou na velký národ, který pokojně vykonává své osudy, na rozumné a blahodárné instituce uskutečňující štěstí občanů — je někdo, kdo by mohl tvrdit, že by takový příklad nebyl kolem nás rozohnil zápal utlačovaných a oslabil odpor utlačovatelů? Je někdo, kdo by mohl říci, že by vítězství demokracie v Evropě nebylo dnes dál pokročilé? Ať se tedy spočítá všechna ztráta času, správných idejí, bohatství a skutečné síly, kterou tyto velké války demokracii stály, ať se počítá s pochybnostmi, které čtvrt století vrhaly na lidové právo a na politickou pravdu!

A pak, jak se stalo, že na dně našeho národního svědomí není dost nestrannosti k pochopení toho, jak hluboko naše nároky prosazovat ideu silou raní srdce našich bratrů venku? Jakže! My, nejcitlivější lid Evropy; my, kteří — a to oprávněně — bychom nesnesli zásah anglického pluku, byť by přišel vztyčovat na půdě vlasti sochu svobody a učit nás samé společenské dokonalosti; když se všichni, až po staré trosky z Koblenze[40], v tomto bodě shodneme, že bychom se museli spojit, abychom zlomili cizí ruku, která by vyzbrojená přišla míchat se do na-

šich smutných sporů — jsme to my, kdo máme stále na rtech to dráždivé slovo *převaha*; a svobodu dokážeme svým bratrům ukázat jen s mečem v ruce namířeným proti jejich hrudi! Jak jsme dospěli k tomu si myslet, že lidské srdce není všude stejné, že nemá všude stejnou hrdost, stejnou hrůzu z podřízenosti?

A konečně, kde je ona neliberální *převaha*, kterou tak slepě a — podle mě — tak nespravedlivě sledujeme, a získali jsme ji vůbec někdy? Vidím dobře úsilí, ale nevidím výsledky. Dobře vidím, že máme dlouho obrovskou armádu, mocné loďstvo, které drtí lid, ruinují pracujícího, plodí nelibost, tlačí nás k státnímu bankrotu, hrozí nám hroznými pohromami, nad kterými se ani oči obraznosti bojí ustrnout; všechno to vidím, ale *převahu* nevidím nikde — a pokud máme nějakou váhu v osudech Evropy, pak ne brutální silou, nýbrž navzdory ní. Hrdi na svůj úžasný vojenský stav jsme měli spor se Spojenými státy — a ustoupili jsme; měli jsme nedorozumění ohledně Egypta — a ustoupili jsme; rok co rok jsme marnotratně slibovali Polsku a Itálii — a nikdo to nebral v úvahu. Proč? Protože rozvinutí našich sil vyvolalo podobné rozvinutí po celé Evropě; a od té chvíle jsme už nemohli pochybovat, že by sebemenší střet, kvůli věci sebemalichernější, hrozil nabýt rozměrů světové války, a lidskost stejně jako obezřetnost předepsaly státníkům povinnost odmítnout takovou odpovědnost.

Pozoruhodné a velmi poučné je, že lid, který dovedl tuto nárokovou a dotěrnou politiku nejdál, který nás k ní strhl svým příkladem a snad z ní pro nás udělal tvrdou nutnost — lid anglický — sklidil stejná zklamání. Nikdo víc než on neprojevil nárok stát se výlučným regulátorem *evropské rovnováhy* — a tato rovnováha byla desetkrát ohrožena, aniž hnul. — Osoboval si monopol na kolonie — a my jsme vzali Alžír a Markézy, aniž hnul. Pravda, v tomto by mohl být podezírán z toho, že nás viděl se zřejmou nelibostí a tajnou radostí přivazovat si k nohám dvě koule. — Prohlašoval se vlastníkem Oregonu, patronem Texasu — a Spojené státy vzaly Oregon, Texas a navrch i část Mexika,

aniž hnul. — Všechno to nám dokazuje, že pokud duch vládnoucích je u války, duch ovládaných je u míru; a já, pokud jde o mne, nevidím, proč bychom udělali demokratickou revoluci, pokud ne proto, abychom dali zvítězit *duchu demokracie*, té pracovité demokracii, která řádně platí náklady vojenského aparátu, ale která z něj nemůže nikdy vytěžit nic než zruinování, nebezpečí a útlak.

Věřím tedy, že nastala chvíle, kdy se musí veškerý génius francouzské revoluce shrnout, projevit a oslavit slavnostně jedním z těch činů velikosti, poctivosti, pokroku, víry v sebe a důvěry ve svou sílu — činem, jaký ještě žádné slunce neosvětlilo. Věřím, že nastala chvíle, kdy Francie musí rozhodně prohlásit, že vidí solidaritu národů v propojení jejich zájmů a výměně jejich myšlenek, a ne ve vložení brutální síly. A aby dala tomuto prohlášení neodolatelnou váhu — vždyť co je manifest, byť sebevýmluvnější? — věřím, že nastala chvíle, kdy sama tuto brutální sílu rozpustí.

Kdyby naše drahá a slavná vlast vzala v Evropě iniciativu k této revoluci, jaké by to mělo následky?

Nejprve, abych se vrátil k svému předmětu, hle, naše finance budou rázem srovnané. Hle, první část mé reformy bude okamžitě vykonatelná: hle, daně zmírněné; hle, práce, důvěra, blahobyt, úvěr, spotřeba pronikající do mas; hle, republika milovaná, obdivovaná, upevněná vším tím, co dávají institucím na síle lidové sympatie; hle, hrozný přízrak státního bankrotu vymazaný z představivosti; hle, politické otřesy odkázané do dějin minulosti; hle konečně Francie šťastná a slavná mezi všemi národy, rozsévající kolem sebe neodolatelnou říši *příkladu*.

Nejen že by uskutečnění demokratického díla rozohnilo venku srdce při pohledu na tuto podívanou, ale bezpochyby by je i usnadnilo. Jinde, jako u nás, se naráží na obtíž přimět k lásce revoluce, které se překládají do nových daní. Jinde, jako u nás, se cítí potřeba vystoupit z tohoto kruhu. Náš výhružný postoj je pro cizí vlády stále trvajícím

důvodem nebo záminkou, jak z lůna lidu vytáhnout peníze a vojáky. Jak by nebylo dílo obrody po celé Evropě usnadněno, kdyby se tam mohlo uskutečnit pod vlivem těchto daňových reforem, které jsou v jádru otázkou sympatie a antipatie, otázkami života a smrti nových institucí!

Co se proti tomu namítá?

Národní důstojnost. Odpověď jsem už naznačil. Je snad ve prospěch jejich důstojnosti, že Francie a Anglie — poté co se zdrtily daněmi, aby rozvinuly velké síly — vždy odmítly udělat to, co ohlašovaly? V tomto chápání národní důstojnosti je stopa naší římské výchovy. V době, kdy národy žily z plenění, pro ně bylo důležité budit zdaleka hrůzu vzhledem velkého vojenského aparátu. Je tomu tak i pro ty, kdo svůj pokrok zakládají na práci? — Americkému lidu se vyčítá, že mu chybí důstojnost. Jestli ano, pak přinejmenším ne v jeho zahraniční politice, které tradiční myšlenka míru a nevměšování dává tak impozantní charakter spravedlnosti a velikosti.

Každý u sebe, každý pro sebe — to je politika egoismu; takto řeknou. — Strašná námitka, kdyby jen měla zdravý rozum. — Ano, každý u sebe, pokud jde o brutální sílu; ale ať paprsky morální, intelektuální a průmyslové síly, vycházející z každého národního centra, se svobodně kříží a svým dotykem vydávají světlo a bratrství ve prospěch lidského rodu. Je velmi podivné, že se obviňujeme z egoismu, my, kteří vždy stojíme na straně *expanze* proti *restrikci*. Naše zásada je tato: *„Co nejméně kontaktu mezi vládami; co nejvíc kontaktu mezi národy.“* Proč? Protože kontakt vlád ohrožuje mír, zatímco kontakt národů jej zaručuje.

Vnější bezpečnost. Ano, uznávám, je tu předběžná otázka k vyřešení. Jsme nebo nejsme ohroženi invazí? Jsou lidé, kteří v nebezpečí upřímně věří. *Králové*, říkají, *jsou příliš zainteresováni na uhašení revolučního ohně ve Francii, aby ji nezaplavili svými vojáky, pokud by odzbrojila*. Ti, kdo si to myslí, mají právo žádat zachování našich sil. Ale ať přijmou

důsledky. Pokud zachováme své síly, nemůžeme vážně snížit výdaje, nesmíme zmírnit daně, naopak je naší povinností je zpřísnit, protože se rozpočty rok co rok uzavírají schodkem. Pokud zpřísníme daně, jedna věc je, u které si nejsme jisti — zvýšit naše příjmy; ale druhá, u níž není možno pochybovat, je, že v této zemi vyvoláme nelibost, nenávist, odpor, a získali bychom bezpečí navenek jen na úkor bezpečí doma.

Já pro svou osobu bez váhání budu hlasovat pro odzbrojení, protože nevěřím na invaze. Odkud by k nám přišly? Ze Španělska? Z Itálie? Z Pruska? Z Rakouska? To je nemožné. Zbývá Anglie a Rusko. Anglie! Už to zažila, a dvaadvacet miliard dluhu, jehož úrok dodnes platí pracující, je ponaučením, které nemůže vyjít naprázdno. Rusko! Jenže to je chiméra. Kontakt s Francií není to, co hledá, ale to, čemu se vyhýbá. A kdyby to carovi Mikuláši napadlo poslat nám dvě stě tisíc Moskvanů, upřímně věřím, že nejlepší by bylo přijmout je dobře, dát jim ochutnat sladkost našich vín, ukázat jim naše ulice, naše obchody, naše muzea, štěstí lidu, mírnost a rovnost našich trestních zákonů; a pak bychom jim řekli: *Vraťte se co nejdřív cestou do svých stepí a jděte říci svým bratrům, co jste viděli*.

Ochrana obchodu. Není snad třeba, říká se, mocného loďstva k otevírání nových cest našemu obchodu a k ovládání vzdálených trhů? — Opravdu, způsoby vlády vůči obchodu jsou zvláštní. Nejprve ho omezuje, obtěžuje, svazuje, dusí, a to za velké náklady. Pak, pokud mu něco unikne, zahoří něžnou péčí o ty drobty, kterým se podařilo projít oky cel. *Chci chránit obchodníky*, říká, *a k tomu vyrvu veřejnosti 150 milionů, abych pokryl moře loděmi a děly*. — Ale předně, devětadevadesát setin francouzského obchodu se dělá se zeměmi, kde se naše vlajka nikdy neobjevila ani neobjeví. Máme stanice v Anglii, Spojených státech, Belgii, Španělsku, Celním spolku, Rusku? Jde tedy o Mayotte a Nosi-Be; to znamená, že se nám daní bere víc franků, než nám vrátí centimů tento obchod.

A pak, co ovládá odbyt? Jediná věc: *levnost*. Pošlete, kam chcete, výrobky, které stojí o pět sou víc než obdobné anglické nebo švýcarské, lodě a děla vám je neprodají. Pošlete tam výrobky, které stojí o pět sou méně, nebudete k jejich prodeji potřebovat ani děla, ani lodě. Nevíme, že Švýcarsko, které nemá ani loďku — leda na svých jezerech —, vyhnalo některé anglické látky i z Gibraltaru, přes stráž, která bdí u brány? Pokud je tedy *levnost* skutečný ochránce obchodu, jak se naše vláda chystá ji uskutečnit? Nejprve svými sazebníky zvyšuje cenu surovin, všech nástrojů práce, všech předmětů spotřeby; pak, jako vyrovnání, nás tíží daněmi pod záminkou, že vysílá loďstvo hledat odbyt. To je barbarství, barbarství nejbarbarštější, a nedaleko je čas, kdy se řekne: *Tito Francouzi 19. století měli zvláštní obchodní systémy, ale měli se aspoň zdržet toho, aby se měli za století osvícené*.

Evropská rovnováha. Potřebujeme armádu, abychom bděli nad evropskou rovnováhou. — Totéž říkají Angličané — a rovnováha se stává tím, co z ní udělá vítr revolucí. Předmět je příliš rozsáhlý, abych se jím zabýval zde. Řeknu jen slovo. *Dejme si pozor na metaforu*, říkal Paul-Louis[41], a měl pravdu. Zde se nám metafora objevuje třikrát v podobě vah. Máme nejprve *rovnováhu evropských mocností* — pak *rovnováhu mocí* — a konečně *obchodní rovnováhu*. K výčtu zel, která vzešla z těchto údajných rovnováh, by bylo třeba svazků, a já dělám jen brožurku.

Vnitřní bezpečnost. Nejhorším nepřítelem logiky je po metafoře bludný kruh. Nuže, zde ho máme v superlativní podobě. „Zdrťme poplatníka, abychom měli velkou armádu, a pak mějme velkou armádu, abychom zdrželi poplatníka.“ Nejsme snad právě v tomto bodě? Jaká vnitřní bezpečnost se dá očekávat od finančního systému, jehož účinkem je obecná nelibost a jehož výsledkem je státní bankrot a jeho politické důsledky? Já se naopak domnívám, že kdyby se nechalo pracujícím dýchat, kdyby měli jistotu, že se pro ně dělá vše, co se udělat dá, pak by rušitelé veřejného klidu měli k dispozici jen velmi málo prvků

k nepokojům. Jistě, národní garda, policie a četnictvo by stačily je zadržet. Ale je přece třeba vzít v úvahu zvláštní obavy doby, ve které žijeme. Jsou velmi přirozené a velmi oprávněné. Ustupme jim a přiznejme jim dvě stě tisíc mužů, dokud nenastanou lepší časy. Vidíte, že duch systému mě nedělá ani absolutním, ani zarputilým.

Nyní shrňme.

Takto jsme zformulovali náš program:

Snížit daně. — Snížit výdaje v silnějším poměru.

Program, který nutně vede k rovnováze, nikoli cestou tísně, ale cestou obecné prosperity.

V první části tohoto spisu jsme navrhli slevy z různých daní, které v porovnání s rozpočtem předloženým vládou znamenají ztrátu příjmu sta milionů.

Náš program bude tedy splněn, pokud z předchozích úvah vyplyne snížení výdajů vyšší než sto milionů.

Nuže, nezávisle na krácení, které by bylo možné provést u několika služeb, kdyby jen byla trochu víra ve svobodu — krácení, které z úcty k zbloudilému veřejnému mínění nežádám —, máme následující položky:

1. *Náklady výběru*. Jakmile se nepřímé daně zmírní, pobídka k podvodu se otupí. Je třeba méně překážek, méně obtěžujících formalit, méně inkvizitorského dohledu, zkrátka méně úředníků. Co lze v tomto ohledu udělat jen ve službě celní, je obrovské. — Řekněme 10 milionů.

2. *Náklady trestní justice*. V celém hmotném vesmíru nejsou dvě skutečnosti, které by byly ve vzájemném těsnějším vztahu, než bída a zločin. Pokud má tedy uvedení našeho plánu v platnost nutně za následek zvětšení blahobytu a práce lidu, není mož-

né, aby se tím nesnížily náklady na stíhání, potlačení a trestání. — *Pro paměť.*

3. *Dobročinnost*. Totéž je nutno říci o dobročinnosti, která musí klesat úměrně růstu blahobytu. — *Pro paměť.*

4. *Zahraniční věci*. Politika nevměšování, kterou naši otcové v roce 1789 provolávali, kterou by byl zahájil Lamartine, nebýt tlaku okolností silnějších, než byl on sám, kterou by byl generál Cavaignac hrdě uskutečnil — tato politika s sebou nese zrušení všech vyslanectví. Z hlediska finančního je to málo. Z hlediska politického a mravního mnoho. — *Pro paměť.*

5. *Armáda*. Dvě stě tisíc mužů jsme postoupili nárokům okamžiku. To je 200 milionů. Přidejme k nim 50 na nepředvídané případy, penze, platy v disponibilitě a tak dále. V porovnání s úředním rozpočtem je úspora 100 milionů.
6. *Loďstvo*. Žádá se 130 milionů. Přidělme 80 a 50 vraťme poplatníkům. Obchod se bude mít tím lépe.
7. *Veřejné práce*. Nejsem velký zastánce — přiznávám — úspor, jejichž výsledkem je spánek nebo smrt vázaných kapitálů. Je však třeba sklonit se před nutností. Žádá se 194 milionů. Odečtěme 30.

Získáme tak bez přílišného úsilí, v kulatých číslech, 200 milionů úspor na výdajích — proti 100 milionům na příjmech. Jsme tedy na cestě k rovnováze a můj úkol je splněn.

Ale úkol vlády a Národního shromáždění teprve začíná. A zde řeknu, jako závěr, celou svou myšlenku.

Věřím, že navržený plán — nebo kterýkoli jiný založený na týchž principech — může sám zachránit republiku, zemi, společnost. Tento plán je ve všech svých částech propojen. Pokud z něho vezmete jen první část — *snížit daně* —, kráčíte k revolucím cestou státního bankrotu; pokud z něj vezmete jen druhou — *snížit výdaje* —, kráčíte k re-

volucím cestou bídy. Přijetím v celku se zároveň vyhnete bankrotu, bídě i revolucím, a navíc uděláte dobro lidu. Tvoří tedy úplný systém, který musí zvítězit nebo padnout jako celek.

Nuže, obávám se, že z devíti set hlav nemůže vytrysknout jednotný a soustavný plán. Může z nich vzejít devět set projektů, které se potlučou, ale ne jeden, který zvítězí.

Navzdory dobré vůli Národního shromáždění je tedy příležitost promeškána a země ztracena, pokud se vláda rozhodně nechopí iniciativy.

Jenže tuto iniciativu vláda odmítá. Předložila svůj rozpočet, který pro poplatníka nedělá nic a ústí v děsivý schodek. Pak řekla: „Nejsem povinna vyjadřovat celkové názory, budu rozpravovat o detailech, až přijde chvíle." Jinými slovy: *Vydávám náhodě, nebo spíš možnostem stejně hrozným jako jistým, osudy Francie*.

A proč? Vláda je přitom složena ze schopných, vlasteneckých, finančnických mužů. Je pochybné, zda by jiné ministerstvo dílo společné záchrany dokázalo lépe splnit.

Ani to nezkouší. A proč? Protože vstoupilo do úřadu s předpojatou myšlenkou. *Předpojatá myšlenko!* Měl jsem tě postavit — jako metlu každého rozumování a každého jednání — ještě za metaforu a bludný kruh!

Ministerstvo si řeklo: „S tímto shromážděním se nedá nic dělat, nebudu v něm mít většinu!"

Nebudu zkoumat všechny zhoubné důsledky této předpojaté myšlenky.

Kdo věří, že je shromáždění překážkou, blízko toho, aby ho chtěl rozpustit.

Kdo ho chce rozpustit, je blízko toho, aby pro to pracoval, ne-li aby v tomto smyslu manévroval.

Takto se vynaložilo velké úsilí k dílu zla ve chvíli, kdy bylo tak naléhavě třeba věnovat ho dílu dobra.

Čas a síly se opotřebovaly v politováníhodném konfliktu. A s rukou na svědomí říkám, že v tomto konfliktu podle mě vláda neměla pravdu.

Vždyť koneckonců, pokud mělo své jednání — nebo spíš nečinnost — vést přesvědčením *Nebudu mít většinu*, pak mělo přinejmenším navrhnout něco užitečného a vyčkat na odmítnutí spolupráce.

Prezident republiky vytyčil cestu moudřejší, když řekl v den své instalace: „Nemám žádný důvod se domnívat, že nebudu v souladu s Národním shromážděním."

O co se tedy vláda opírala, že svou politiku předem postavila na opačné myšlence? O to, že Národní shromáždění projevilo sympatii pro kandidaturu generála Cavaignaca[42].

Jenže vláda nepochopila, že je věc, kterou shromáždění klade stokrát a tisíckrát nad generála Cavaignaca! Je to *vůle lidu, vyjádřená všeobecným hlasovacím právem*, na základě ústavy, kterou samo zformulovalo.

A já říkám: aby svědčilo o své úctě k vůli lidu a k ústavě — k těmto dvěma našim záchranným kotvám — bylo by snad shodnější s Bonapartem než s Cavaignacem.

Ano, kdyby ministerstvo místo toho, aby začalo rozdmycháváním konfliktu, přišlo říci shromáždění: „Volba 20. prosince uzavírá rozbouřenou dobu naší revoluce. Nyní se společně starejme o blaho lidu, o správní a finanční reformy." — Říkám s jistotou, že by ho shromáždění s vášní následovalo, protože má vášeň pro dobro a jinou mít nemůže.

Nyní je příležitost promeškaná, a jestli ji neoživíme, běda našim financím, běda zemi po celá staletí.

Nuže! Věřím, že pokud každý zapomene na své stížnosti a potlačí své zášti, lze Francii ještě zachránit.

Ministři republiky, neříkejte: *Budeme jednat později. Reformy budeme hledat s jiným shromážděním.* — Neříkejte to, protože Francie je na

okraji propasti. Nemá čas na vás čekat.

Ministerstvo neschopné ze systému! To se ještě nikdy nevidělo. A kterou dobu si volíte, abyste nám tuto podívanou předvedli? Pravda, zem zruinovaná, raněná, pomlácená ze svých utrpení neobviňuje vás. Všechny její předsudky se obracejí proti Národnímu shromáždění; to je pro vládu jistě okolnost stejně příhodná jako vzácná. Ale nevíte, že každý falešný předsudek je pomíjivý? Pokud byste byli energickou iniciativou postavili shromáždění před rozhodnutí a ono by vás odmítlo následovat, byli byste ospravedlněni a země by měla pravdu. Vy jste to však neudělali. Nemůže se stát, aby dřív nebo později neotevřela oči, a pokud setrváte v tom, abyste nic nenavrhovali, nic nezkoušeli, nic neřídili — pokud se v důsledku toho stav našich financí stane nenapravitelným, předsudek chvíle vás snad může zprostit viny, ale dějiny vás nezbaví.

Nyní je rozhodnuto, že rozpočet udělá Národní shromáždění. Jenže může shromáždění devíti set členů, ponechané samo sobě, splnit dílo tak složité a vyžadující tolik souladu mezi všemi svými částmi? Z parlamentního vřavu může zcela jistě vyjít tápání, chvilkové nálady, touhy — ale finanční plán z něj vyjít nemůže.

Takové je aspoň mé přesvědčení. Pokud je ve vůli vlády nechat otěže plynout nazdařbůh — otěže, které jí byly nepochybně nebyly svěřeny k tomuto konci —, pokud je rozhodnuta zůstat nehybným a lhostejným divákem marných snah shromáždění, nechť se shromáždění střeží pustit do díla, které samo splnit nemůže; nechť odmítne odpovědnost za situaci, kterou nezpůsobilo.

Jenže tak to nebude. Ne, Francie si tuto pohromu neprodělá. Vláda se energicky, bez postranních úmyslů, s oddaností chopí iniciativy, která jí patří. Předloží plán finanční reformy založený na tomto dvojím principu: *Snížit daně. Snížit výdaje v silnějším poměru*. A shromáždění nadšeně odhlasuje, aniž se zdrží a utopí v detailech.

Ulevit lidu, dát mu zamilovat republiku, založit bezpečí na lidové sympatii, zaplnit schodek, zvednout důvěru, oživit práci, obnovit úvěr, zahnat bídu, uklidnit Evropu, uskutečnit *spravedlnost*, *svobodu* a *mír*, nabídnout světu podívanou velkého národa, který nikdy nebyl spravován lépe, než když vládl sám sobě — není v tom co probouzet ušlechtilou ctižádost vlády a rozehřát duši toho, kdo nese dědictví toho jména: *Napoleon*! — Dědictví, ať je sláva, která je obklopuje, jakákoli, kde dva květy září tím, že chybí: *mír a svoboda*!

Okamžité snížení daně ze soli zmátlo vládu v jednom ohledu; k tomu je důvod. Hledá prý nové daně, aby zaplnila mezeru. Je to tohle, co Shromáždění chtělo? Odnímat, aby znovu uložil — to by byla jen hra, a to jedna z těch smutných her, kde všichni prohrávají. Jaký je tedy význam toho hlasování? Takový: *Výdaje stále rostou; existuje jediný prostředek, jak stát přinutit, aby je snížil — totiž postavit ho do absolutní nemožnosti jednat jinak*.

Prostředek, který zvolilo, je hrdinský, to je nutno uznat. Co je ještě vážnější, je, že reformě soli předcházela reforma pošty, a bude po ní pravděpodobně následovat reforma nápojů.

Ministerstvo je zmateno. Nuže! Já říkám, že mu Shromáždění nemohlo dát krásnější postavení. Zde má obdivuhodnou — a abych tak řekl prozřetelnostní — příležitost vstoupit na novou cestu, skončit s *falešnou filantropií* a válečnickými vášněmi; a — obrátí-li svou porážku v triumf — vytěžit z hlasování, které se zdálo ohrožovat bezpečí, důvěru, úvěr, prosperitu, a konečně založit republikánskou politiku na těchto dvou velkých principech: *mír a svoboda*.

Po usnesení Shromáždění jsem čekal, přiznávám, že předseda vlády vystoupí na tribunu a bude mluvit přibližně takto:

> „Vaše včerejší hlasování nám ukazuje novou cestu; víc než to, nutí nás na ni vstoupit.

Víte, kolik chimerických nadějí a nebezpečných systémů probudila únorová revoluce. Tyto naděje, tyto systémy, obleknuté do falešných barev filantropie a pronikající do tohoto zasedacího sálu v podobě zákonných návrhů, nesměřovaly k ničemu menšímu než zruinovat svobodu a pohltit veřejné jmění. Nevěděli jsme, co dělat. Odmítnout všechny ty návrhy znamenalo narazit na momentálně rozpálené lidové mínění; připustit je znamenalo ohrozit budoucnost, porušit všechna práva a zdeformovat pravomoci státu. Co jsme mohli dělat? Odkládat, ustupovat, dělat ústupky omylu, dávat utopistům poloviční uspokojení, osvěcovat lid tvrdou lekcí zkušenosti, zřizovat správy se zadní myšlenkou je později zrušit, což není snadné. Nyní, díky Shromáždění, jsme v klidu. Nepřicházejte už žádat, abychom monopolizovali vyučování, monopolizovali úvěr, financovali zemědělství, privilegovali některá odvětví, systematizovali almužnu. Skončili jsme se špatným ocasem socialismu. Vaše hlasování zasadilo smrtelnou ránu jeho snům. Nemusíme je už ani rozebírat; vždyť k čemu by vedla debata, když jste nám vzali prostředky k těm nebezpečným pokusům? Pokud někdo zná tajemství, jak dělat úřední filantropii bez peněz, ať se přihlásí; zde jsou naše portfolia, s radostí mu je postoupíme. Dokud zůstanou v našich rukou, v novém postavení, které nám bylo dáno, nezbývá nám než vyhlásit jako princip naší vnitřní politiky *svobodu*, svobodu umění, věd, zemědělství, průmyslu, práce, výměny, tisku, vyučování; neboť *svoboda* je jediný systém slučitelný se zmenšeným rozpočtem. Stát potřebuje peníze k předpisování a utlačování. Žádné peníze, žádné předpisy. Naše role, velmi nenákladná, se od nynějška omezí na potlačování zneužití, to jest na to, aby svoboda jednoho občana nebyla uplatňována na úkor svobody druhého.

Naše zahraniční politika není méně naznačena a vynucena. Dosud jsme váhali, tápali; nyní jsme neodvolatelně rozhodnuti, ne jen volbou, nýbrž nutností. Šťastni, tisíckrát šťastni, že nám tato nutnost ukládá právě tu politiku, kterou bychom byli přijali z volby! Jsme rozhodnuti snížit svůj vojenský stav. Všimněte si, že se o tom nedá uva-

žovat, je nutno jednat; vždyť jsme postaveni mezi odzbrojení a státní bankrot. Ze dvou zel se, jak se říká, musí vybírat to menší. Zde se — podle nás — vybírá jen mezi obrovským dobrem a hrozným zlem; a přece ještě včera tato volba pro nás nebyla snadná: falešná filantropie a válečnické vášně nám stavěly překážky; museli jsme s nimi počítat. Dnes jsou nutně umlčeny; neboť ačkoli se říká, že vášeň nerozumuje, nemůže přesto nerozumovat tak dalece, aby vyžadovala, abychom vedli válku bez peněz. Přicházíme tedy z této tribuny vyhlásit *skutek odzbrojení*, a jako důsledek, jako princip naší zahraniční politiky — *nevměšování*. Ať nám už nikdo nemluví o převaze, o všemohoucnosti; ať nám už neukazuje jako pole slávy a krveprolití Uhersko, Itálii, Polsko. Víme, co lze říci pro i proti ozbrojené propagandě, když má člověk na vybranou. Ale neupřete, že když už nemá, je spor zbytečný. Armáda bude snížena na to, co je nutné k zaručení nezávislosti země, a tím samým budou moci všechny národy ode dneška, pokud nás jde, počítat se svou nezávislostí. Ať své reformy uskutečňují tak, jak uznají za vhodné; ať se pouštějí jen do toho, co mohou dokončit. Hlasitě a definitivně jim dáváme na vědomí, že žádná ze stran, které je dělí, už nesmí počítat se součinností našich bodáků. Co říkám? Naše protesty nepotřebují, protože ty bodáky se vrátí do pochvy, nebo lépe — pro větší jistotu — se promění v pluhy. Slyším přerušování sestupující z těchto lavic, říkáte: *To je politika „každý u sebe, každý pro sebe“*. Ještě včera bychom mohli diskutovat o hodnotě této politiky, protože jsme byli svobodni přijmout jinou. Včera bych se dovolával důvodů. Řekl bych: Ano, každý u sebe, každý pro sebe, pokud jde o brutální sílu. Tím se nechce říci, že se přetrhají svazky mezi národy. Mějme se všemi vztahy filozofické, vědecké, umělecké, literární, obchodní. Právě tím se lidstvo osvěcuje a postupuje. Ale vztahy řešené šavlí a puškou — ty nechci. Protože se dokonale sjednocené rodiny nenavštěvují navzájem se zbraní v ruce, říkat, že se chovají podle maximy „každý u sebe“, je zvláštní zneužití slov. Ostatně — co bychom řekli, kdyby nám lord Palmerston, aby ukončil naše rozbroje, poslal anglické plu-

ky? Nevyšla by nám do tváře červeň rozhořčení? Jak tedy odmítáme věřit, že i jiné národy milují svou důstojnost a svou nezávislost? To bych řekl včera, protože když má člověk na výběr mezi dvěma politikami, musí důvody obhájit tu, kterou upřednostňuje. Dnes se dovolávám jen nutnosti, protože volba nám už nepatří. Většina, která nám odmítla příjmy, aby nás přinutila snížit výdaje, nebude natolik nedůsledná, aby nám uložila zhoubnou politiku. Pokud se někdo, věda, že daň z pošty, soli a nápojů bude značně snížena; věda, že stojíme před schodkem 500 milionů, ještě odvažuje hlásat princip ozbrojené propagandy, který ohrožuje Evropu a nutí nás i v době míru k zhoubným snahám — ať povstane a ujme se tohoto portfolia. My na sebe hanbu takové dětinskosti nevezmeme. Takže ode dneška je vyhlášena politika nevměšování. Ode dneška se činí opatření k propuštění části armády. Ode dneška jdou příkazy ke zrušení zbytečných vyslanectví.

Mír a svoboda! Hle, politika, kterou bychom přijali z přesvědčení. Děkujeme Shromáždění, že nám z ní udělalo absolutní a zřejmou nutnost. Udělá spásu, slávu a prosperitu republiky; zapíše naše jména do dějin.“

To by, zdá se mi, bylo mělo říci současné ministerstvo. Jeho slovo by narazilo na všeobecný souhlas shromáždění, Francie a Evropy.

Poznámky překladatele

1. Pojem *plenění* (francouzsky *spoliation*) je u Bastiata — stejně jako v jeho stěžejních textech *Zákon* a *Co je vidět* — širší než krádež: označuje jakýkoli přesun bohatství od toho, kdo ho vytvořil,

k tomu, kdo ho nevytvořil, bez souhlasu a bez náhrady. Může být mimozákonné (krádež, podvod, válka), nebo *zákonné* (když je stát pomocí daní, cel, monopolů a privilegií).

2. Poznámka vydavatele: Tato závěrečná věta je od pana de Lamartine. Bastiat ji znovu cituje v následujícím pamfletu *Protekcionismus a komunismus*.
3. Toto je nejcitovanější Bastiatova věta a klíčová definice státu v celém jeho díle.
4. Únorovou revolucí 1848 ve Francii byla svržena červencová monarchie Ludvíka Filipa a vyhlášena Druhá republika. „Prozatímní vláda" v následujícím odstavci vládla od 24. února do 11. května 1848.
5. *Hora* (francouzsky *la Montagne*) byla radikálně demokratická a socialistická levice v Ústavodárném a později Zákonodárném národním shromáždění; k její prezidentské kandidatuře ze září 1848 odkazuje Bastiat (kandidátem byl Alexandre Ledru-Rollin, ne Louis-Napoleon, kterého nakonec zvolil lid).
6. „Horalové" (francouzsky *les Montagnards*) jsou členové Hory. Název je ozvěnou jakobínské Hory z první republiky (1792–1794).
7. Poznámka vydavatele: Bastiat se k pojetí státu jako „společné síly" vrací v *Ekonomických harmoniích* (kapitola sedmnáctá) a v raném spisku *Voličům departementu Landes* (1830).
8. Poznámka vydavatele: Pan Thiers byl mezi lety 1824 a 1830 jedním z redaktorů listu *National*, který připravoval cestu k revoluci červencové. V únoru 1848 se neúspěšně pokusil zabránit revoluci jako hlava krátce trvající vlády. — Adolphe Thiers (1797–1877) byl historik a politik, dvakrát předseda vlády za červencové monarchie, poslanec, v letech 1871–1873 první prezident Třetí republiky; v době tohoto pamfletu vůdce konzervativní „strany pořádku"

v Zákonodárném shromáždění a autor knihy *De la propriété* (*O vlastnictví*, 1848), v níž proti socialistům a komunistům hájil princip soukromého vlastnictví.

9. Poznámka vydavatele: Bastiat míří na kampaň *Sdružení pro svobodný obchod*, kterou spoluzaložil v roce 1846 (po vzoru anglické antiprotekcionistické ligy Richarda Cobdena).
10. Poznámka vydavatele: *Libre-échange*, doslova „svobodná výměna", překládáme „svobodný obchod"; vyjadřuje volnou dispozici s plody vlastní práce — tedy *vlastnictví* v akci.
11. Auguste Billault (1805–1863) byl v době tohoto pamfletu poslanec, pozdější významný ministr Napoleona III.
12. Poznámka autora: V projevu z 10. července 1848 (do protokolu Národního ústavodárného shromáždění).
13. Poznámka vydavatele: Bastiat se podobného obrazu „kyvadla" dotýká i v *Sofismatech ekonomických* (série druhá, kapitola šestnáctá).
14. *Ikarie* je román Étienna Cabeta *Voyage en Icarie* (*Cesta do Ikarie*, 1840), utopistické líčení komunistické společnosti; v letech 1848–1849 se Cabetovi stoupenci (ikaristé) pokusili takovou kolonii založit v Texasu, později v Illinois (Nauvoo). Pokus skončil, přesně jak Bastiat předpovídá, rozpadem.
15. Gilbert-Ernest Tourret (1795–1858) byl v letech 1848–1849 ministrem zemědělství a obchodu v prozatímní vládě a za vlády generála Cavaignaca.
16. Poznámka autora: Toto téma rozvíjím podrobněji ve své stati *Co je vidět a co není vidět*, kapitola sedmá (*Omezení dovozu*). Bidassoa je řeka na francouzsko-španělské hranici.
17. Poznámka vydavatele: Bastiat tuto myšlenku dál rozvíjí v pamfletu *Plenění a zákon* (*Spoliation et Loi*, 1850).

18. Poznámka vydavatele: Viz Bastiatovy polemiky s pařížskými demokratickými a socialistickými listy, zvláště s *Démocratie pacifique* (Victor Considerant) a *Populaire* (Étienne Cabet).
19. Poznámka vydavatele: Těmi dvěma svazečky, které autor Thiersovi skutečně poslal, byla první a druhá série *Sofismat ekonomických* (1845, 1848).
20. Poznámka vydavatele: Bastiat míří na Anti-Corn Law League Richarda Cobdena a Johna Brighta, která v letech 1838–1846 bojovala za zrušení britských obilných cel. Jejich úsilím se v roce 1846 obilná cla v Anglii zrušila.
21. Poznámka vydavatele: Bastiat byl před únorovou revolucí liberální monarchista a stoupenec konstituční monarchie Ludvíka Filipa (1830–1848).
22. 24. února 1848 byla ve Francii svržena červencová monarchie a vyhlášena Druhá republika.
23. Poznámka vydavatele: Bastiat tuto myšlenku dál rozvíjí v *Ekonomických harmoniích* (kapitola osmnáctá, *Vztahy soukromé ekonomiky a politické ekonomie*).
24. „Dosáhli jsme poslední meze výnosného zdanění“ je slavná formulace, kterou Robert Peel skutečně použil v parlamentu v letech 1842–1845 (a která později inspirovala tzv. Lafferovu křivku).
25. Poznámka vydavatele: Druhá polovina Bastiatova programu — snížení výdajů — následuje v další části tohoto pamfletu.
26. *Income-tax* je daň z příjmu (zavedená ve Velké Británii Peelem roku 1842, původně jako přechodné opatření na krytí schodku).
27. *Post hoc, ergo propter hoc*: logická chyba „po tomto, tedy kvůli tomu“ — záměna časové posloupnosti za příčinnost.
28. *Railway-mania* je zběsilá spekulace s akciemi železničních společností v Anglii v letech 1844–1847, která skončila krachem a zrui-

nováním mnoha investorů.

29. *Hippiatrika* je starý název pro veterinární léčbu koní. Bastiatova narážka míří na vševyznavače a monotematismus — bez odkazu na konkrétní osobu.
30. François-Louis-Auguste Ferrier (1777–1861) byl francouzský ekonom a vysoký úředník, autor spisu *Du gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce* (1805), v němž hájil protekcionismus.
31. Poznámka vydavatele: Bastiat tyto skutečnosti rozvíjí ve svých *Ekonomických sofismatech* a v pamfletu *Petice výrobců svíček*.
32. Poznámka vydavatele: Bastiat zde ironicky předjímá souhlas protivníků — rétorický obrat.
33. *Miri* je turecký zemědělský pozemek pod státní kontrolou; *razie* je nájezd. Bastiat tím míní, že radikální zdanění Francii mění v cosi orientálně despotického.
34. „Rozpočet bohoslužby" byl ve Francii pod konkordátem (1801) rozpočet, z něhož stát hradil platy katolických, protestantských i židovských duchovních. Bastiat volá po jeho zrušení kvůli odluce církve od státu.
35. Poznámka vydavatele: Bastiat se tématu svobody škol vrací v pamfletu *Baccalauréat et socialisme* z téhož roku.
36. Poznámka vydavatele: Bastiat tento argument rozvíjí v úvodu *Ekonomických harmonií*.
37. *Rinaldo* je rytíř v Tassově epose *Osvobozený Jeruzalém*; Bastiat míří na scénu, v níž se Rinaldo spatří v kouzelném zrcadle a uvidí svou zženštělost.
38. Poznámka autora: Netroufám si opakovat zde výrazy, které v tomto bodě unikly dvěma spisovatelům. „Francie", napsal jeden, „je zemí, kde se nejvíc žebrá a nejvíc se krade; nerozumím tomu pře-

kvapivě, protože nikde jinde se o žebrotu a krádež nemodlí tolik k zákonu.“ Druhý řekl: „Žádný národ není tak nabubřelý nedůstojnými žádostmi jako francouzský národ; žádný neobtěžuje tak málo moc osobní energií.“

39. Poznámka vydavatele: Bastiat míří na obvinění, které mu vyslovovali ultra-protekcionisté od roku 1846, že jeho obhajoba svobodného obchodu je vlastně národní zrada.
40. „Trosky z Koblenze“ (*débris de Coblentz*) je ironický odkaz na francouzské emigranty-roajalisty, kteří se během revoluce 1792–1794 shromáždili v porýnském Koblenzi a odtud spolu s cizími mocnostmi připravovali invazi do Francie.
41. *Paul-Louis Courier* (1772–1825) byl francouzský satirik a politický publicista; v pamfletech útočil na vládu Bourbonů během Restaurace. Pro Bastiata byl stylovým vzorem.
42. Louis-Eugène Cavaignac (1802–1857) byl francouzský generál, který v červnu 1848 krvavě potlačil vzpouru pařížských dělníků a poté byl předsedou vlády Druhé republiky. V prezidentské volbě 10. prosince 1848 ho porazil Louis-Napoléon Bonaparte, synovec Napoleona prvního.

Frédéric Bastiat: Stát + Protekcionismus a komunismus + Mír a svoboda

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Wikizdroje (fr.wikisource.org).

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/bastiat-stat/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/bastiat-stat/.